ጃገማ ኬሎ

የበጋው መብረቅ

(የሕይወት ታሪክ)

ፍቅረ ማርቆስ ደስታ እንደጻፈው

ሻማ ቡክስ

ሻማ ቡክስ
የመ.ሳ.ቁ. 57
አዲስ አበባ
ኢትዮጵያ

በጽሑፍ ፈቃድ ወይም በኢትዮጵያ የፍትሐብሔር ሕግ አዋጅ ቁጥር 165/1960 ርዕስ 11 የሥነ ጽሑፍና ኪነጥበብ ሥራዎች ባለቤትነትን በተመለከተ ከአንቀጽ 1647 እስከ አንቀጽ 1674 በተደነገገው መሠረት ካልሆነ በስተቀር ከመጽሐፉ አንድ አንቀጽ እንኳን መልሶ ማሳተም፣ መቅዳት ወይም በሌላ መልክ ማሳተምና ማሰራጨት አይፈቀድም።

የመጀመሪያ ኅትመት 2001 ዓ.ም. ሁለተኛ ኅትመት 2002 ዓ.ም

©ሹልዝ አሳታሚ ኃ.የተ.የግ.ማ.

ISBN 978-99944-0-039-3

ማስተር ማተሚያ ቤት
አዲስ አበባ - ኢትዮጵያ

ማውጫ

ርእስ	ገጽ
ምስጋና	ሀ
መቅድም	ሐ
፩. ገሮና ጎበና	1
፪. አባ ዶዮ	15
፫. ጃገማ - አባ ዳማ	19
፬. የኢጣሊያ ወረራ	26
፭. ጃገማ - የበጋ መብረቆች መሪ በአርበኛነት	38
፮. ሰይፍ አይፈሬው ጳጳስ	62
፯. ግብታዊ የአርበኛነት ጅማሬ	70
፰. ምሽግ ሰበራ	75
፱. የፍጻሜው አጥቢያ - ከጂጋ አዲስ አለም	84
፲. የአፄ ኃይለ ስላሴ ጉብኝት	99
፲፩. የዕለቱን ትቶ የዓመቱን	109
፲፪. ከአርበኛነት ወደ ጦር መኮንንነት	115
፲፫. ዘመናዊ ጦር ግንባታ	142
፲፬. የሞሳዝጊ ልጆች	148
፲፭. የጃገማ የትዳር ህይወት	152
፲፮. መፈንቅለ መንግስት	156
፲፯. የመፈንቅለ መንግስቱ ድራማ	164
፲፰. የምህረት አዋጅ	192
፲፱. በውጥኑ የቀረ ሌላ የመፈንቅለ መንግስት ሀሳብ	197
፳. ሜጫና ቱለማ	206
፳፩. የሰውጥ ማዕበል	211
ዋቢ መጻሕፍት	223
የጃገማ ታሪክ በፎቶግራፍ	225

መታሰቢያነቱ

ለታላቁ ኢትዮጵያዊ የታሪክ ምሁር
ለዶ/ር ብርሃኑ አበበ ይሁን።

This book is dedicated to
the memory of another great Ethiopian,
the late Dr. Berhanu Abebe.

ምስጋና

ይህ መጽሐፍ፥ ዶ/ር ብርሃኑ አበበ፣ ኮሎኔል ስምረት መድኃኔ፣ አቶ ተካልኝ ገዳሙ፣ አቶ ገሳን ባገርሽ፣ አቶ አብርሃም ፍስሃ፣ ወ/ሮ ብርሃኔ ደምሴ እና ሌሎችም ሰዎች ውድ ጊዜያቸውን ሰውተው ያደረጉት ልባዊ ጥረት ባይጨመርበ ኖሮ በዚህ መልኩ ተጽፎ ሊታተም ባልቻለ ነበር። በመሆኑም እነዚህ ባለውለታዎቻችን ለዚህ ፕሮጀክት መሳካት ላደረጉት ከፍተኛ ጥረት ከልብ እናመሰግናቸዋለን።

በተጨማሪም ይህን መጽሐፍ የማሳተሙ ውጥን ሀሳብ እውን እንዲሆንና ዛሬ አንባቢያን እጅ እንዲገባ ያደረገው የሚስተር ገብርኤል ሹልዝ ያላሰለሰ ጥረት ነው። ስለዚህም ገብርኤል ሹልዝ ለዚህ ፕሮጀክት መሳካት ላደረገው ጥረት ፒተር ሹልዝ፣ ጄኔራል ጃገማ ኬሎ እና ፍቅረማርቆስ ደስታ ልባዊ ምስጋናቸውን ያቀርቡለታል።

THANKS

This book could not have been written without the generous time and fervent efforts of Dr. Berhanu Abebe, Colonel Semret Medhane, Tekalegn Gedamu, Gassan Bagersh, Abraham Fiseha, Berhane Demissie and others. For your great service to this project we thank you.

Also, it was the tireless efforts of Gabriel Schulze that carried this book from the shadows of an idea to the reality of what you hold in your hands today. Peter Schulze, General Jagema Kello, and Fikremarkos Desta express their deepest gratitude for Gabriel's unwavering commitment to this project.

ገለታ

በርእበኛነት አገለግል በነበረበት ጊዜ የሚከተሉት ወዳጆቼ ከጎኔ ሆነው እጅግ ይተባበሩኝ የነበሩና ለሀገራቸውም ነጻነት ከልብ የሰሩ በመሆናቸው ስማቸውን ሳልጠቅስ አላልፍም፤

1) ዲባባ ሁርሴ
2) ሙሊሳ ቀርጩ
3) ሙሊሳ ሶሪ
4) የፈይሳ ነገሮ ልጆች
5) ሁሪሳ ሮቢ

ጃገማ ኬሎ

ሐምሌ 2001 ዓ.ም.
አዲስ አበባ

መቅድም

«ሰላም፥ ጄኔራል! እንዴት ነዎት?» ብዬ ጥያቄ አቀረብኩ - ወደተቀመጠበት ቦታ እያመራሁ:: እጅ ለእጅ ተጨባብጠን ሞቅ ያለ ሰላምታ ተለዋወጥን:: ከእዚህ ቤት የእንግዳ መቀበያ ክፍል ለመጀመሪያ ጊዜ ከገባሁ አንድ ዓመት ሆኖኛል:: በግድግዳው ላይ ልዩ ልዩ ፎቶዎች ተሰቅለዋል:: ከእነዚህ ውስጥ አንዱ፥ አንድ ወቅት ጃገማ አገልግሏቸው የነበሩት ንጉሰ ነገስት ትልቅ ፎቶ ሲሆን ሌላኛው ደግሞ የህይወቱ አጋር የነበረችው ባለቤቱ ፎቶ ነው:: ያማረ ሱፍ ኮት የለበሱ ሁለት እውቅ ወንድማማቾች ፎቶም እዚያው አቅራቢያ ተሰቅሎ ይታያል:: የወንድማማቾቹ ፀጉር ጎፍሯል:: ጎፈሬው ፀጉራቸውና መልከመልካም ፊታቸው ላይ የሚነበበው ቆራጥነት መኳንንትነታቸውን አደብዝዞታል:: አሁን ወንበር ላይ ተቀምጦ የተቀበለኝ ከእነዚያ ወንድማማቾች አንዱ ነው:: አሁንም የሱፍ ካፖርት ለብሷል:: ምንም እንኳ ሰውነቱን እርጅናና ጉዳት የተጫነው ቢሆንም ያ ግርማ ሞገሱና በራስ የመተማመን መንፈሱ እንዳለ ነበር:: አንድ ጌጠኛ ብእር የያዘ እሽግ በስጦታ መልክ ካበረከትኩለት በኋላ «ጄኔራል! ይህ ትንሽ ስጦታ መጽሐፍህን ለመጻፍ ይረዳህ ዘንድ የተበረከተ ነው» አልኩት:: እሽጉን ከፍቶ ፈገግ አለና አመሰገነኝ::

አዎ! እድሉን አግኝቼ ከጄኔራል ጃገማ ኬሎ ጋር ለመጀመሪያ ጊዜ ከተገናኘሁ አንድ ዓመት አልፎኛል:: የዚያ ጊዜ እንድንገናኝ ያደረጉን ያልታሰቡ ቤተሰባዊ ጉዳዮች ነበሩ:: እርግጥ ከማዕረጉ ተነስቼ የረጅም ጊዜ እኩሪ የውትድርና አገልግሎት የሰጠ መሆኑን ከመገመት በስተቀር ስለእሱ ብዙም የማውቀው ነገር አልነበረም:: ለመጀመሪያ ጊዜ ሳገኘው ታሪካዊ ፋይዳ ያለው ገድል ሰርቶ ያለፈ ሰው መሆኑን ፈጽሞ አላውቅም ነበር::

ለመጀመሪያ ጊዜ ስንገናኝ የትውውቅ ሰላምታ ከተለዋወጥን በኋላ ስለተገናኘንባቸው ጉዳዮች ተወያየን:: ጊዜው እየመሸና ውይይታችንም እየሰፋ በመጣ መጠን ግን ጄኔራሉ ስላለፈበት የተከበረ የውትድርና ሞያ ዋና ዋና ጉዳዮችን እያነሳ ያጫውተኝ ጀመር:: በአጭር ጊዜ ውስጥ እንዳደንቀው ያስገደደኝን የዚህን ሰው ታሪክ ለማወቅ በመጓጓት በተመስጦ አዳመጥኩት:: ጥያቄዎችን በመሰንዘር ትረካውን እንዲቀጥልልኝ ስገፋፋው እኪሱ ውስጥ ያስቀመጣቸውን የቆዩ ፎቶግራፎች አውጥቶ በህይወት ዘመኑ ባለፈባቸው ቀውጢ ጊዜያት አብረውት የነበሩ ሰዎችን መልክ አሳየኝ:: እየተወያየንና ደቂቃዎች ወደ ሰዓታት እየተለወጡ ጊዜው በገፋ ቁጥር ጄኔራሉ በኢጣሊያ

ወረራ ጊዜ እንዴት አድርጎ በሙሉ ልብና በቆራጥነት አርበኞችን እየመራ ወራሪዎችን ድል እንዳደረገና የሀገሩን የታሪክ ሂደት እንደቀየረ ለመረዳት ቻልኩ። እያንዳንዱ አስደናቂ የታሪኩ ክፍል ሌላውን እያስከተለ ቀጠለ፤ ባለታሪኩ በህይወት ያለ ህያው ታሪክ በመከታተል ላይ መሆኔንም ልብ አልኩ። ቀኑ እየጨለመ ሲሄድ ከእዚሁ ጋር ተዛማጅነት ያለው ተመሳሳይ ታሪክ ለጄኔራሉ ለማካፈል ወደድኩና አጫወትኩት። አባቴ በአሜሪካ የጦር ኃይል እንዲሁም በነጻው የፈረንሳይ ኃይል ውስጥ ስለሰጠውና ከቻድ በርሃ እስከ መሀል ፓሪስ ስላደረሰው የውትድርና አገልግሎት ሳጫውተው በጉጉት አዳመጠኝ። ጨዋታችንን በማገባደድ ላይ ሳለን ጄኔራሉን ስለእሱ የህይወት ታሪክ መጽሐፍ ተጽፎ ከሆነ እንዲነግረኝ ጠየቅኩት። እሱ ራሱ ትንሽ እየጻፈ መሆኑንና ቀስ ብሎም ታሪኩ ተጽፎ እንደሚያልቅ ተስፋ ማድረጉን ነገረኝ። ታሪኩን መጻፉን እንዲቀጥል በእጅጉ ከአበረታታሁት በኋላ ድጋሚ ወደአዲስ አበባ ተመልሼ በምመጣበት ጊዜ መጽሐፉን አጠናቆ እንደሚጠብቀኝ ያለኝን ተስፋ ገለጽኩለት።

አሁን ከአንድ ዓመት በኋላ ከጄኔራሉ ጋር አብረን ቁጭ ብለን ቀደም ሲል የሰጠሁትን አዲስ ብዕር በትካዜ ሲያሽከረክር በመመልከት ላይ ሳለሁ ያን ያጫወተኝን ድንቅ ታሪኩን የመጻፉን ሥራ ብዙም ያልገፋበት መሆኑን ገለጸልኝ። ምንም እንኳን አሁን የሚያስገርም ጥንካሬ ቢታይበትም ስውነቱ አንድ ቀን መድከሙ አይቀርም። በአርበኛነት የሰራው ገድልም እንዲሁ ተበትኖና ተዘንግቶ ሲቀር መቻሉን፣ ብዙ የሚያኮሩ ታሪኮች ያሏት ሀገርም አንዱን ታሪኳን ልታጣ የምትችል መሆኗን ሳስብ አዘንኩ። በሁለተኛው የዓለም ጦርነት በልዩ ልዩ ግንባሮች ተዋግተው እንደነበሩት በርካታ የዓለማችን ሰዎች ሁሉ ጄኔራል ጃገማም ለሀገሩ ስለሰጠው አኩሪ ወታደራዊ አገልግሎትና ስለጀግንነቱ ሰዎች እንዲያውቁለት ለማድረግ ሳይሞክር እንዲሁ ዝም ብሎ በመኖሩ ደስተኛ ነበር። እንዲህ ዓይነት ሰዎች የከፈሉት መስዋዕትነትና የሰሩት ገድል ምንም ያህል ከፍተኛ ቢሆን የራሳቸውን አስተዋጽኦ ወደጎን በመተው አብረዋቸው ሲፋለሙ የተሰዉ ሰማዕታትን ጀግንነት ማስታወስን ይመርጣሉ። ልክ እንደነዚህ ሰዎች ሁሉ ጄኔራል ጃገማም ያሳለፈውን የትግልና የድል ታሪክ መዝግቦ ለትውልድ ማስተላለፍ ያለውን ዋጋ የተረዳው በእርጅና ዘመኑ ነው። ግን ጊዜው እየነጎደ ነው፤ አንድ ቀን ደግሞ ይህ ጀግና ማለፉ አይቀርምና ከሱ ጋር የህይወት ታሪኩ ባከኖ መቅረቱ ነው። ስለሆነም በዚያው እለት የዚህ አስደናቂ ጀግና የህይወት ታሪክ ተጽፎ ለዘመናችን አንባቢያን የሚደርስበትንና ለመጪው ትውልድ የሚተላለፍበትን መንገድ ማመቻቸት አለብኝ ብዬ ወሰንኩ።

ዛሬ ይኸውና የጄኔራሉ ታሪክ በእጃ ይገኛል፤ ከብክነትም ተርፏል። ይህ የጄኔራሉ ታሪክ በእርግጥም የኢትዮጵያ ሀብት ነው። ስለሆነም የህይወት ታሪኩ የሀገሪቱን ታሪክ የሚመስለውን የዚህን እውነተኛ ኢትዮጵያዊ አርበኛ የጀግንነት ታሪክ ለእናንተ ማካፈል ታላቅ እድል ነው።

ፒተር ቢ. ሹልዝ
ዋሺንግተን ዲ.ሲ.
ሐምሌ 2001 ዓ.ም.

FORWARD

"Greetings General, how have you been?" I inquired as I walked to the corner where he sat. We warmly shook hands. It had been a year since I had first entered the living room of this home. Various photographs hung on the wall, ranging from a large photo of the Emperor he had once served, to the woman with whom he had shared his life. Another photo showed two distinguished brothers in immaculately tailored wool coats. Their hair was grown out long, and their handsome, resolute faces betrayed an obvious look of nobility. Now, more than seven decades later, one of the brothers sat in an armchair to receive me. He still wore a woolen overcoat, and though his body had paid the price of age and injuries, he still held himself with the same air of dignity and certainty. "General, here is a small gift to help you write your book" I said as I offered a package containing a custom crafted pen. Opening the box, he smiled and thanked me.

Yes, a year had passed since I had first had the privilege of meeting General Jagema Kello. At that time a series of unlikely family circumstances had brought us together. In fact, I had known very little about him, other than assuming his rank denoted a long and significant military career. Certainly at the time I had no idea the man I was about to meet laid claim to a life of dramatic sagas and historical significance.

At that first meeting we exchanged formalities and addressed what had brought us together. But as the afternoon shadows grew long and our conversation deepened, the General began to share highlights of his distinguished career. I listened intently, eager to enjoy the presence of a man whose story quickly commandeered my admiration. As I encouraged him on with questions, the General retrieved some well-worn photos he kept in his pocket and showed me the faces of the men with whom he had shared the critical moments of his life. As the minutes turned to hours I learned that, with courage and determination, he had led the resistance against the Italians and changed the course of history for his nation. Each compelling story led to yet another, and I realized I was in the presence of living history. The day faded, and I took the opportunity to share a few things of common interest.

He listened with great interest as I spoke about my father whose service with the U.S. Army and Free French Forces had taken him from the deserts of Chad to the heart of Paris. As we concluded our discussion, I asked general Jagema if his accounts had ever been recorded in a book. He replied that he was in fact writing a bit and hoped to have a few of his stories recorded eventually. I strongly encouraged him to do so and told him the next time I returned to Addis Ababa I hoped he would have finished these chronicles.

As I sat with the General this one year later, watching him pensively rotate the new pen I had given him in his hands, he confided that he had in fact made only a little progress in recording his remarkable story. Though he exhibited great stamina, his body would one day give out. It saddened me to think his patriotic exploits might also fade away, lost to a nation that had so much to be proud of. Like many men from all parts of the world who had fought in the epic global conflict of World War II, the General had been content to quietly live his life without drawing any special attention to his service and courage. These sorts of men, regardless of their sacrifices and exploits, preferred to remember their fallen comrades as the only heroes, giving little note to themselves. And like many of these men in their later years, the General had come to value the importance of leaving behind a record of what he had experienced. But time was slipping away, and some day with it this hero and his life story. So, on that day, I concluded I would arrange for the story of this fascinating and gallant man to be recorded for readers of our time and future generations to come.

Today, I sit with the General's story in my hands, grateful it has now been preserved, for his story is in fact an Ethiopian treasure. And so it is a great privilege to now share with you the exploits of a true Ethiopian patriot and hero whose story is very much the story of the nation itself.

Peter B. Schulze
Washington D.C.
July, 2009

፩

ገሮና ጎበና

ከተራራው እናት ላይ ካለችው ችምችም ያለች ዛፍ ስር የኦሮሞ ባላባቱ ገሮ እንደ ልማዳቸው ጋደም ብለዋል። ዙሪያቸውን የራባዶሪ፣ ሉባ፣ ዮባ፣ ዮባ እዳ፣ ዮባ ሐዮ፣ ዮባ ገዳም ሞጂ የገዳ እርከን አባላትና ልጆቻቸው ተሰባስበው ያወጋሉ።

ትንሽ ራቅ ብሎ ካለው ቁጥቋጦ አጠገብ ደግሞ በገዳ የዘመን አቆጣጠር አራተኛ የገዳ እርከን ውስጥ ያሉት የፎሌ ወጣቶች የእዳ (ዋርካ) አርማ የሆነውን በኩውን ለአባቦኩው አስረክበው በቅርቡ እዳ የሆኑት ጃራ ስለገዳ ሥርዓት ያስተምራሉ።

«...በስምንት ሺህ ዓመተ ዓለም አካባቢ የኩሽ ልጆች ሴታና አራ ተጣልተው ታላቁ ሴታ ታናሹን አራን ገደለ ... እህታቸው አቴቴ የወንድሟን አስከሬን በሌሊት ተነስታ አባይ ወንዝ ዳር ቀብራ አምላኳ ሰላም እንዲያወርድ ተማፅና የመታሰቢያ ዋርካ ተከለች። የኩሽ አምላክም ዝናብ አዝንቦ ዋርካውን አሳደገው፤ በዚህም ሰላም ሰፈነ...ከአርባ ዓመት በኋላ የአቴቴ ልጆች የነበሩት ቦረና እና ባሬንቱ እንደገና ተጣሉ። ታላቁ ቦረና ታናሽ ወንድሙን ባሬንቱን ገደለው። እናታቸው አቴቴ አምርራ አዘነች። የልጇን አስከሬንም በሌሊት ቀብራ ዋቃ (እግዚአብሔር) ዘላቂ እርቀ-ሰላም እንዲያወርድላት አምላኳን ተማፀነች። ዋቅም ልመናዋን ሰማ፤ እዳ እንድትተክልም አዘዛት፤ ልጆቿም የሚዳኙበት አዲስ ሥርዓት ነገራት። ያንንም የሰላም ትንሳኤ ህይወት ገዳ ሥርዓት አለው። ጥንታዊና መሠረታዊ እምነቱ ደግሞ ዋቄፈና ተባለ። ኢሬቻ ይህ ሥርዓት የሚከበርበት በዓል ሆነ ...

«የአፍሪካውያን እናት አቴቴ የአምላኳን ትዕዛዝና በረከት ተቀብላ በወንዙ ዳር ለዳር እዳ ተከለች። ወዲያው ዝናብ ዘነበ፤ እዳዎቹም አደጉ። ዘላቂ ዕርቀ ሰላምም በልጅ ልጆቿ ሕይወት ላይ ወረደ። ያ የቅድስቷ የኦሮሞ እናት አድባር 'የሰላምና የዕርቅ' ቀን 'ኢሬቻ' ተብሎ ይከበራል። ገዳ ሥርዓት በየስምንት ዓመቱ በቅደም ተከተል ኢኮኖሚያዊ፣ ፖለቲካዊ፣ ወታደራዊና መንፈሳዊ ኃላፊነቶችን የሚሸከም የዕድሜ መደብ ያለው የባህላዊ አስተዳደር ሥርዓት ነው። እያንዳንዱ የገዳ መደብ ለስምንት ዓመታት በሥልጣን ላይ

ይቆያል። የሥልጣን ሽግግሩም ፍፁም ሰላማዊና በክብረ-በዓል የታጀበ ነው። ዳ የኦሮሞ ህዝብ የኩራት ውርስ፣ የሥነ ምግባር ዋልታና ማገር፣ የእውነት፣ የእኩልነት፣ የፍቅር ምንጭ ... ከዋቅ የተሰጠ ገፀ በረከት ሆኖ የኦሮሞ ብሔር መተዳደሪያ በመሆን እያገለገለ ነው ...»

* * *

የገሮ ፈረስ፥ ታጭዶ ከፊት ለፊቱ የተቀመጠለትን ሳር በምንጭሩ እየበረቃቀሰ ይሸረማምዳል። ገሮ በቡልኳቸው ተሸፋፍነው እንደተጋደሙ ላው ለፎሌዎች የሚሰጠውን የቃል ትምህርት ያደምጣሉ። ሰማዩ ጥርት የለ ደማቅ ሰማያዊ ሲሆን ንፋሱ ከዮብዶ፣ ጋጅ፣ ግልፍጣ ሰንሰለታማ ተራራ እየታከከ የጥድ፣ የዝግባ፣ የወይራ፣ የአጋም፣ የኮሽም፣ የግራዋ ... ዛፎችን እየወዘወዘና ጎንበስ ቀና እያደረገ ቅጠሎቻቸውን እንሿሽቶ በማወዛወዝ እያንጠባጠበ ይከንፋል ...

ከአምባው ጥጋ ጥግ ፈንጠር ፈንጠር ብለው ከተቀመጡት ቃሬሮች አንዱ ድንገት ውልብ የሚል ነገር ታየው።

«ውልብ የሚል ነገር አየሁ ወይንስ ዐይኔ ነው?» ቆፍጠን ብሎ ጓደኛ ውን በኦሮምኛ ቋንቋ ጠየቀ - የዐይኑን ሽፋሽፍት ሳይከድን አፍጥጦ ቁልቁል እየተመለከተ።

«ኧረ እኔ አላየሁም» አለ፥ ጓደኛው - እሱ ወደሚያይበት አቅጣጫ ዐይኑን ቀስሮ።

«እኒያውልህ! . . . አየሃቸው? ከተረተሩ ወደ አሉት የዝግባ ዛፎች ሊገቡ ነው»

«አዎ እንተ! ሁለት ፈረሰኞች ናቸው» አለ - ለመለየት ግንባሩን ቋጠር ፈታ፣ አንገቱን ሰገግ መለስ እያደረገ።

«እነማን ይሆኑ?»

«እንጃ! የለበሱት ከእኛ ይለያል ... ፀጉረ ልውጥ ሳይሆኑ አይቀሩም» አለ - እየተጠራጠረ። «እነዚህ ሰዎች ፀጉረ ልውጥ ናቸው» አለ መጀመሪያ ያያቸው።

«ለገሮ እንንገራቸው?»

«ምን ብለን?»

«እንዴት ነው 'ምን ብለን?' ማለት? 'ሁለት ፀጉረ ልውጥ ሰዎች መጡ' ብለን ነዋ!»

«ጦር እንደመጣ ሁሉ ሁለት ሶስት እየሆነ ስለሚመጣው መንገደኛ ሁሉ ብንነግራቸው ያው እንደተለመደው 'ስለምትጠራጠሩ ነው የምትፈሩት' ይሉናላ» አለው። በዚህ መሀል ፈረሰኞቹ በሶምሶማ ወደ አምባው ተጠጉ።

መጀመሪያ ያያቸው ቃሬር «ገሮ! . . . ሁለት ፀጉረ ልውጥ ፈረሰኞች ወደ እኛ እየመጡ ነው» አለ። ገሮ ከተጋደሙበት ሳይነቃነቁ «ሁሉም ነገር ከተራራው ግርጌ ነው። እፋፍ ላይ ስለሆናችሁ ሁሉም ይታያችኋል። መቼም ፈላጊ እንጂ ተፈላጊ አይደክም ... የተከተላቸው ካለ አድፍጣችሁ ቃኙ ...» አሉ።

ገሮ ለማረፍ፥ ከመቀመጥ ይልቅ መጋደም ይበልጣል ባይ ነበሩ። «ከመቆም መቀመጥ፣ ከመቀመጥ ደግሞ መጋደም አያታክትም» ማለትም ያዘወትሩ ነበር። ማንም ይናገር ማን እንደተጋደሙ ያዳምጡታል! ነገሩ ካልጣማቸውና ካልሳባቸው መልስ ሳይሰጡ በዚያው ለሽ ይላሉ። የሚጥማቸው ወይም የሚያሳስብ ጉዳይ ከመጣ ደግሞ ተፈናጥረው ይነሳሉ።

... ፈረሰኞቹ ወደ ዛፏ ስር ቀረብ አሉና ከፈረሶቻቸው እየዘለሉ ወረዱ። ገሮ እንደ ንብ ንግሥት በወገኖቻቸው ተከበዋል።

«እነ ማን ናችሁ? ከወዴትስ መጣችሁ» አለ፥ አንዱ ቃሬር።

«ከራስ ጎበና የተላከ መልዕክት ለገሮ ለማድረስ ነው» አለ፥ ከመልዕክተኞቹ አንዱ።

ገሮ ተከናንበው ወደተጋደሙበት እንዲሄዱ ገለል አሉላቸው።

«ገሮ!» አሉ፥ መልዕክተኞቹ - ገሮ ከተጋደሙበት ፊት ለፊት ቆመው። ገሮ መልስ አልሰጡም፣ ጆሮአቸው ግን እንደ አንቴና ተቀስሯል።

«ራስ ጎበና 'ገብርልኝ' ብሏል» አለ በዕድሜ ጠና ያለው መልዕክተኛ።

«ገብርልኝ?! ገብርልኝ ባዩ ጎበና ማነው?» አሉ ገሮ - ከተጋደሙበት ሳይነሱ እንደዘበት።

«ጎበና የንጉሡ ባለሟልና የጦር መሪ ናቸዋ!» አሉ - ከመልዕክተኞቹ አንዱ። የንጉሱ ባለሟልና የጦር መሪ የሚለው ግሳንግስ ለገሮ ስሜት አልፈጠረባቸውም።

«ይሄ ጎበና ያላችሁት ሰው እንደ እኔ ይተኛል?»

«አዎ!»

«እንደ እኔስ ይበላል፣ ይጠጣል?»

«አዎ!»

«እንደ እኔ ይሸናል?»

«እ... አዎ!» ብለው የነገሩ አዝማሚያ አላምር ያላቸው መልዕክተኞች እርስ በርስ ተያዩ።

«እንደ እኔ ዐይነ-ምድርስ ይወጣል?» ሲሉ ገሮ፥ «ጉድ ሳይሰማ መስከረም አይጠባም» አለ አንዱ መልዕክተኛ ወደ ጓደኛው እያንሾካሾከ።

«አዎ ገሮ!» አለ፥ ሽምገል ያለው መልእክተኛ - መዘዙን ፈርቶ። ገሮ ከተጋደሙበት ብድግ አሉና «ጎበና እንደ እኔ ሰው ነዋ?» አሉ - የደመና ከንብንቧን አንስታ ብቅ እንዳለች ጀንበር የቀይ ዳማ ፊታቸው በፌዝ ፈክቶ።

«አዎ! ሰውማ ሰው ናቸው» አሉ ሁለቱም መልዕክተኞች በአንድነት።

«እንግዲያውማ! እኔ የጎዳና ልጅ እንደ እኔ ሰው ለሆነ ሰው እንደማልገብር ንገሩት» አሉ - ዐይናቸው በቁጣ እየተንቀለቀለ። መልዕክተኞቹ ድንገት እንደ እሳተ ገሞራ በፈነዳው የገሮ ቁጣ በድንጋጤ አመዳቸው ቡን አለ።

«ሰማችሁኝ አይደል?» አሉ ገሮ። ሁለቱ መልዕክተኞች እንደ ሃውልት ተገትረው መልስ ለመስጠት ልሳናቸው ተዘጋባቸው። ገሮ ተመቻችተው ተመልሰው ተጋደሙ። የእውነተኛ መሪ ቁጣው አንዴ ነዋ! እንደ ሐምሌ ዝናብ እኝኝ ... የለም። መልዕክተኞቹ የገሮን ወገኖች ቃኟቸው። ሁሉም በገሮ መልስ እንጀታቸው ቅቤ እንደጠጣ ከፈገግታቸው አስተዋሉ።

«ገሮ!» ተጣራ አንዱ መልዕክተኛ። ገሮ መልስ አልሰጡም።

«ገሮ ተኙ» አለ - ወደ ተከታዮቻቸው እያየ።

«ቆዩና ሲነቁ ጠይቋቸው ... መተኛቱን ተኝቶ የነቃ ብቻ ነው የሚያውቀው» አሏቸው - በምፀት። መልዕክተኞቹ ቤተክርስቲያን እንደ ገባ ውሻ በሃፍረት ተሸማቀው ቀልባቸው ተገፎ ወደ መጡበት ተመለሱ።

* * *

ራስ ጎበና መልዕክተኞቹ ያመጡትን የገሮን መልስ ካዳመጡ በኋላ ተቅበጠበጡ። ወዲህ ወዲያ ሄድ መለስ፣ ጎራዴያቸውን ወዘወዝ ... እያደረጉ ተወራጩ። አብረዋቸው የሚመክሩት መኳንንት በየራሳቸው ሃሳብ ጭልጥ ብለው አንዱን እያነሱ ሌላውን እየጣሉ መላ ፍለጋ እንደ ሸማኔ መወርወሪያ በሃሳብ ባከኑ ...

ራስ ጎበና ድንገት «የገሮን መልስ ሰማችሁት አይደል?» አሉ። ሃሳባቸው ከጥያቄ ይልቅ ማረጋገጫ የመስጠት ቃና ነበረው። የመኳንንቱ ዐይን ራስ ጎበና ላይ ተደገነ።

«ገሮ 'እንደ እኔ ሰው ለሆነ ሰው አልገብርም' አለ። እህ?! ምን ወስን ትሉኛላችሁ ወንድሞቼ?! እውነት አለሁ ገሮ! እንደ እኔ ሰው ነህና መገበር አይገባህም ብዬ የንጉሴን ትዕዛዝ ልጣስ? ... ነው! እኔ እንደ አንተ ሰው አይደለሁም፣ የተቀባ ንጉሥ የመረጠኝ የጦር መሪ ነኝ ብዬ የማይረሳው ቁንጥጫ ልቆንጥጠው እና የንጉሴን ትዕዛዝ ልፈጽም? ... የቱ ነው ምርጫዬ? የቱን መፈፀም ነው ግዴታዬ? በሏ መላ በሉኝ ወንድሞቼ!» አሉ ጎበና - መንታ መንገድ ላይ መቆማቸውን ሳይደብቁ።

አፄ ምኒልክ ሸዋን ለማቅናት ሲወስኑ በበላይ አዛዥነት ያዘመቱት ራስ ጎበናን ነው። ወደ እምባቦ ከመሸገራቸው በፊት ግን የጅባትና ሜጫው ባላባት ገሮ ዘመቻቸውን አጣብቂኝ ውስጥ ከተቱባቸው።

«የገሮ መልስ የንቀት ይመስላል» አለ አንዱ ከወደ ጥግ።

«የት አውቆኝ ይንቀኛል?» አሉ፥ ጎበና።

«ቢያውቅማ ለምን ይንቅዎታል? ባለማወቁ ነው ንቀቱ። ስለዚህ ለእንዲህ ዓይነቱ ተሳስቶ አሳሳች ሰው ክንድን ማሳየት መቼም የግድ ነው» አሉ ወርቀ-ዘቦ ካባ የለበሱት።

«ምንድን ነው ክንድ ማሳየት? እስቲ ገለጥለጥ አርገው» አሉ፥ ጎበና::

«ምን ብዬ ልገላልጠው ጌታዬ? ግልጽ እኮ ነው፤ ትዕቢት ለወጠረው ክንድን ከማሳየት ሌላ ምን አማራጭ አለ?» ብለው የተናገሩትን ሀሳብ ወዲያው ማስላሰል ጀመሩ::

«የሁላችሁም ሀሳብ ይኸው የእሱ ውሳኔ ነው?»

«ነገሩ 'በጥባጭ ካለ ማን ጥሩ ይጠጣል' ሆነብን እኮ ... ተዚህ ሌላ አማራጭ ከየት ይመጣል?» ብለው ሌላው አማካሪ ያለዘቡ መስለው አጥብቀው አሰሩት::

«ገሮ ወደ አልፈለግሁት አቅጣጫ ወስዶ ወንድነቴን ከተፈታተነኝ ጥሩ ነው፤ እንተያያ! ይህ ከሆነ ሀሳባችሁ በሉ እንምከር፤ በሉ ማወላወሉን ትተን ድጋችንን እናጥብቃ!» ብለው ጎበና ብድግ አሉ::

«የለም ጌታዬ!» አሉ፥ ሁሉንም በፅሞና ሲያዳምጡ የቆዩት ሰው::
«እንዴት?»
«እስቲ አንቸኩል፤ የደፈረስ እኮ ከጠበቁት ይጠራል ጌታዬ!»
«እሱ እውነት ነው!» አሉ፥ ራስ ጎበና::
«ይቀመጡ ጌታዬ! እስቲ የኔን ሀሳብ ያድምጡኝ»?

«ያንተ ነገር መቼም ሁልግዜ እንደግመል ሽንት ወደኋላ ነው:: በል እስኪ ሀሳብህን ንገረን፤ ይኸው ቁጭ አልሁ» አሉ ጎበና - እየተቀመጡ::

«ገሮ የሜጫ ኦሮሞው ጀግና የጎዳና ነሞ ልጅ ነው:: አባቱ ዘጠኝ መቶ ዘጠና ዘጠኝ ሰው ገሎ ኤጀርሳ ሰፎ ላይ አንድ እረኛ በወረወረበት እንጨት ተመትቶ በኦሮሞ ባህል ሰው የገደለው ስለማይቀበር የአሞራ ሲሳይ የሆነ ጀግና ነው:: ጎዳና ከሞተ በኋላ ወገኑን የገደለበት አንድ ጠላቱ 'ይሄ ነው ወገኖቼን የጨረሰው' እያለ አጽሙን በጦሩ ሲወጋጋ አንድ አጥንት ቱር ብላ ዐይኑን እጥፍታ ስለገደለችው 'ጎዳና ነሞ ከሞተ በኋላ የግዳዩን ቁጥር አንድ ሺህ አደረሰው' እየተባለ የሚወደስ፣ የሚከበር የሜጫ ኦሮሞ ጎልያድ መሆኑን ያልሰማ በድፍን ሜጫ አይገኝም::

«ይኸው የገሮ አባት ጎዳና ነሞ የአባቱን ግዛት በማስፋት እስከ በርጋ ወንዝ ድረስ ዘጠኝ መቶ ጋሻ መሬት ይዞ በባላባትነት ያስተዳድር ነበር:: ገሮ ጎዳና የጎዳና ነሞ የመጀመሪያ ልጅ በመሆኑ በኦሮሞ ባህል ደግሞ የመጀመሪያ ልጅ ውርስ ተቀባይ በመሆኑ ገሮ በአባቱ እግር የተተካ፤ በአባቱ ታሪክ ሰው የሚያከብረው፤ የአባቱ ወኔ እንደ ፍም እሳት ልቡ ውስጥ የተዳፈነ የኢችልቤ፣ የሰንጎታ፣ የዮብዶ፣ የጎበን፣ የጋጅና የግልፍጣ ባላባት ነው::

«እስኪ በጥሞና መልሱን እናጢነው:: 'እንደ እኔ ለሚበላና ለሚጠጣ ... እንደ እኔ ሰው ለሆነ አልገብርም' ነው እኮ ያለው፥ ገሮ:: ይህ ሰው ከአያት ቅድመ-አያቱ ጀምሮ የባላባት ዘር ነው:: ለአካባቢው እሱም ንጉስ ነው:: ድንገት 'ገብር' ሲባል 'ለምን?' ቢል ምን ነውር አለው:: በዚህ መልሱስ ሊወጋ፣ ደም ሊፈስ ይገባል?» አሉ፥ ሰውየው - የራስ ጎበናን የፊት ገጽታ እያስተዋሉ::

«ምን አልህ?» አሉ ጎበና::

ሰውየው መሬት ተከፍታ የዋጠቻቸው ያክል በድንጋጤ አመዳቸው ቡን አለ:: ቢሆንም እንዴ ነገሩን ጀምረውታልና «ጌታዬ! እምነት ተራራን ያንቀሳቅሳል ይባል የለም፤ እርግጥ ነው ያ እምነት ግን ፅኑ እምነት እንጂ ተልካሻ እምነት አይደለም ... የሚገጥመንን ፈተና ሁሉ በጦርነት፣ ታልሆነ በስምምነት መፍታት ካልቻልን ... ልፋታችን ይበላሻል፤ እስቲ ይሄን እጢኑት ሰዎቼ» አሉ::

«ትንሽ ሀሳብህን እየደጋገምህ አሰፋኸው:: ቢሆንም በጎ ነገር ነው ያነሳኸው:: ሁልግዜ አዲስ ችግር ይጋረጥብናል:: ለገጠመን ነገር ጉዳትና ጥቅሙን እመዛዝነን መላ መሻት ግን አለብን:: ሀላፊነት ጦርን በቀኝ፤ ሰላምን በግራ የሚያስጨብጥ አይደል! 'እናንተ ማናችሁ?' አለን ገሮ ብለን እኛም 'አንተ ማነህ?' ብለን ጥያቄውን በጥያቄ ብንመልስ መዘዙ ትርጉም የሌለው ጥፋት ነው፤ እና እስኪ ውስጥ አወቅ ትመስላለህና ብላታ መላ አምጣ» አሉ ራስ ጎበና:: ያን ጊዜ የመኳንንቱ ዝምታ ተገርስሶ፣ የመጀመሪያው ሀሳብ ተረስቶ ሁሉም በአዲሱ ሀሳብ ላይ ተንጠላጠሉ ...

«ምነው ጉሮሮህን ጠረግህ? መላ አገኘህ?» አሉ፥ ጎበና ብላታን::

«አዎ ጌታዬ! ገሮ ጥሩ ወዳጅ ነው:: በዚያ ላይ የአንድ ወንዝ ልጆች ነን:: እኔ አግባብቼ አስገብረዋለሁ» አሉ::

ሁሉም በአድናቆት እንደገና ትክ ብለው አዩዋቸው፤ ጎበናም «ማለፊያ ነዋ!» አሉና የብላታ ዐይን ላይ አይናቸውን ተከሉ።

«ይመኑኝ ጌታዬ!» አሉ ብላታ - ፈርጠም ብለው።

«ምኒልክ ይሙት አምንሃለሁ! እንዳልከው ከሆነ የብዙ ሰው ህይወት አተረፍክ ማለት ነው። አሁን ተነስ፤ ፈረስ ይጫንልህ፣ ስንቅም ይዘጋጅልህ፤ የሚከተልህ ሰውም ልስጥህ ...» አሉ፥ ራስ ጎበና - የፈገግታ ብርሃን ገፅታቸው ላይ እየወጣ። «የለም ስንቅና ሰው አያሻኝም። በራሴ ፈረስ አሁኑኑ እሄዳለሁ። ከእርስዎ የምፈልገው አንድ ሱሪና አቡኮዳዬ ሻሽ ብቻ ነው» አሉ።

«ያልኸው ይዘጋጃል! አንተ ብቻ ከዚህ ፈተና ፈጥነህ አውጣን» አሉ፥ ጎበና ...

አቡኮዳዬ በዚያ ዘመን የተከበረ ጀግና ራሱ ላይ የሚጠመጥመው ቀይ ሻሽ ነው። ብላታ፥ የፈለጉት ወዲያው ተሰጥቶአቸው ወደ ገሮ ቀዬ ጋለቡ። 'ወይ በለስ' አሉ ሌሎች መኳንንት - በቀና ሀሳቡና በተቀባይነቱ ቅናት እያመሳቸው።

ብላታ ረፋዱ ላይ ፈረሳቸው ላቡ እየተንቆረቆረና አረፋ እየደፈቀ ከገሮ ቀየ ደረሱ። ገሮ ተጋድመው የጠዋቷን ጀንበር ይሞቃሉ። ባለሟሎቹ በሙሉ የየእለት ሥራቸውን ለመከወን ስለሄዱ አጠገባቸው የነበሩት ሶስት ጎረምሶች ብቻ ነበሩ። እንግዳው፥ ገሮ ወደ ተጋደሙበት ተጠጉ ... «ገሮ እንኳን ደስ አለህ! ራስ ጎበና ገብሮልሃል» አሉ። ገሮ ጋቢያቸውን ገለጥ አድርገው ወዳጃቸው ፊት ላይ የሚንቦገቦገውን የደስታ ችቦ ተመለከቱ። ደስታው የእውነት ይመስላል።

«ጎበና ለምን ብሎ ይገብርልኛል?» ገሮ በጥርጣሬ ጠየቁ።

«ገበረልሃ! ... ገበረልህ፥ ገሮ ... ቃሌ እንደዚች ፀሐይ እውነት ነው» አሉ - ሰማዩን እያዩ።

«ጥያቄዬ 'ለምን ብሎ ገበረልኝ?' ነው፥ ወዳጄ?»

«እውነት የተናገረ መቼም በአዋቂ ዘንድ ክብርና ሞገስ ያገኛል፤ ስለዚህ ለወንድነትህ ሱሪ ይገባሃል፣ ለጀግንነትህ ደግሞ አቡኮዳዬ ይገባሃል ብለው ይኸው ጎበና ልከውልሃል ... ተቀበለኝ ገሮ» አሉ ብላታ።

ገሮ ከተጋደሙበት ተነስተው ጎበና የላኩላቸውን ሱሪና የራስ ጥምጥም አገላብጠው አይተው ፈገግ አሉ ... «ልበሰዋ፤ ሞክረው!» አሉ መልዕክተኛው። ገሮ ሱሪውን ሰብሰው፣ አቡኮዳዬውንም ጠመጠሙት። ወዲያው «ፈረሴን አምጣ አንተ!» አሉ ገሮ። ፈረሱ ቀረበ ... ገሮ ዘለው ጀርባው ላይ ወጥተው አምባው ላይ ሽምጥ ጋለቡ። የአካባቢው ሰው እየተግተለተለ ወደ ዛፉ መጣ። ገሮ ሱሪያቸውን አጥልቀው፣ አቡኮዳዬ ጠምጥመው ፈረሳቸውን ደንገላስ እያስረገጡ ሲመጡ ሴቶች እልልታቸውን አቀለጡት፤ ወንዶቹ በራስ ማሰር ጠመንጃቸው እየተኮሱ ፎከሩ ...

«አሁኑኑ ልጆቼን ጥሩ» አሉ ገሮ። ሬባ፣ ዋሚ፣ ሁርሴ፣ ያዴሳ፣ ኬሎ፣ ባቲ የተባሉት ልጆቻቸው እየተጠሩ መጡ። በሉ ሃያ ሃያ ከብት አሁኑኑ አዘጋጁ። ጎበና ስለ ሰውነቴ ገብሮልኛልና እኔም ስለ ሰውነቱ ጀንበር ጠልቃ ሳትቀድመኝ እገብርለታለሁ» ብለው ተሸኝተው አደሩ።

የራስ ጎበና ሠራዊት የከተመበት አዲስ ዓለም የሚገኘው በርጋ አፋፍ በቅጽበት ተሸበረ። ከርቀት አቧራው ሽቅብ ሲነሳ ታዬ። «ገሮ ጦር ላከብን» ብለው መኳንንቱ የፈሩት በመድረሱ በግማሽ ደስታ በግማሽ ፍርሃት ተውጠው ትርምስ ፈጠሩ።

«እርስዎ ነዎት ያነን ቀላማጅ አምነው ጉድ ያደረጉን» እያሉ ጎበናን ገሰጿቸው። ጎበና ግራ ተጋቡ፤ ለጊዜው የተሳሳቱ መሰላቸው። ሳይቀድሙ መቀደማቸው፣ ሳይዘጋጁ አደጋ ላይ መውደቃቸው ስምና ክብራቸውን እንደሚያጎድፈው በማሰባቸው ለእንቢተኛው ገሮ የሰጡት ጊዜ አንገበገባቸው። ብላታንም «ጉድ አደረገኝ» ብለው ደጋግመው ወቀሱ። ነገሩ ሁሉ ስርገኛ መጣ በርበሬ ቀንጥሱ ቢሆንም ሁሉም ለመከላከል እንዲዘጋጅ አዘዙ። ራስ ጎበና ወደ አፋፍ ጥግ ሄደው አመች ቦታ ላይ በጦር ሜዳ መነፅራቸው ሲያዩ የታያቸው የከብት ቀንድ ብቻ ሆነ ... መላ ምድሯን ሊወቃ የነበረው ጥቁር ደመና በዚሁ በቅፅበት ተበተነ።

ጎበናና ገሮ ተገናኙ ... ከዚያ ጎበና በአፄ ምኒልክ የአስተዳደር ደንብ መሰረት ገሮን «ገሮ የአባትህን አገር ሰጥቼሃለሁ ... ልጆችህም ከእኔ ጋር ይዝመቱ» አሉ በስማ በለው፤ ገሮ ግራ ገባቸው፤ «ጎበና! በመልዕክት ስንነጋገር ቆይተናል፤ አሁን ግን አጠገብህ ነኝ፤ ቋንቋዬ ቋንቋህ ነው የምን ስማ በለው ነው?» ብለው በሳቅ ፍርስ አሉ ... «ይህ የንጉስ ነገስቱ

ባለሚሉች ግዴታ ነው ...» አሏቸው ገሮን:: ቋንቋ የሚያስለውጠው ግዴታ ገሮን ባይገባቸውም ከጎበና ጋር ግን ተግባቡ:: የገሮ ልጆችም ከራስ ጎበና ጋር እምባቦ ዘመቱ:: ሬባ የተባለው የገሮ የመጀመሪያ ልጅ ከጎበና ጋር ቀረ:: ሬባ የፈረስ ጉግስ ይወድ ስለነበር ሲጫወት ውሎ ሲመለስ አጋፋሪው «ወደ ገበታ መግቢያው ጊዜ አልፏልና አትገባም» አለው:: ሬባ ተቆጣ፤ ንዴቱን መቆጣጠርም ተሳነውና የአጋፋሪውን ራስ ይዞ ወገቡን ሰበረው:: ይህን ሃይለኝነቱንና የመኳንንቱን ደንብ አለመቀበሉን የተገነዘቡት ጎበና ሬባን ወደ ገሮ መለሱት:: ገሮ ደግሞ የሬባ ታናሽ ወንድም የሆነውን ዋሚ ገሮን ቦታውን ተክቶ ከጎበና ጋር እንዲዘምት ላኩት::

* * *

የገሮ እያት ነሞ አንድ ጊዜ በቤተሰቦቻቸውና በልጆቻቸው አምርረው ተቆጡ፤ «በሥራ መጠመድ ብቻ ዋጋ የለውም፤ ጉንዳንም ጠንካራ ሠራተኛ ናት፤ ነገር ግን በኮቴ ተደፍጥጣ ትሞታለች:: በሥራ ተጠምደን መማለናችን ባልከፋ፤ ቁጥራችን ሲበዛ፣ ቦታችን ሲጠበን ግን ወዴት ነው የምንሸጋሸገው? ጉልበታም ቢመጣ የለፋንበትንና የማለንበትን እንዳይነጥቀን የእሾህ አጥር ሰርተው፣ እንደ እንበሳ እግስተው የሚያስጥሉን እነማን ናቸው? ይህ ሀሳብ እንዳችሁን እንኳን አስጨንቋችሁ ያውቃል? ነጋ፣ ጠባ ... እየኗችሁ፤ ጠበኳችሁ ... አውራ የላችሁም፤ የምትከተሉት የላችሁም፤ ከባርነት የሚያሸሻችሁ የለም» ብለው አረፍ አሉ::

«የእኔ ዘሮች ጅል ሆናችኋል፤ ለነገ ማሰብ እየተሳናችሁ ነው:: እንደ ክብት አፋችሁ የገባውን ማመንዠክ፤ መስራት፤ እንደገና ማመንዠክ እንጂ ሌላ መሻት፤ ሌላ ለማግኘት መባዘን የተዋችሁ ሆናችኋል» አሉና ከተቀመጡበት ፈንጠር ብለው ሄደው ቆሙ:: ቤተሰቦቻቸው እንገታቸውን ከደፉበት ቀና ብለው አይዋቸው::

«ለወለደ፣ ዘር ላለው ሰው ሞት የጉዞ መጨረሻው አይደለም:: የእኔ የሚለውን ሁሉ ሜዳ ላይ ዝርግፍ አርጎ ውልቅ የሚል ያልወለደ፤ ዘር የሌለው ብቻ ነው:: እስቲ አስቡት! ሞት ዱብ ዕዳ የሚሆንብን ሳናመልጥ ስንሸሽ ስለምንኖር አይደለም? ለዚህ ነው ፈሪ ሞትን የማያሸንፈው፤ ጀግና ግን አይሞትም፤ ለምን ጀግና አይሞትም? ሞትን አይፈራማ! የሚገለው ፍርሃተ ሞት አይደለማ! ጀግና የሚሞተው ፍርሃት በሌለው በሽታ ወይንም ጦር ነው:: ጀግና የሚሞተው የፈለገውን ፈፅሞ ነው::»

ትንሽ ፀጥታ ሰፈነ ...

ከወደኋላ ከተቀመጡት አንዱ «ይሄ የሚቸግር አይመስለኝም ወገኖቼ! እያት ቅድመ-እያቶቻችን የአቆዩልንን ደንብ እየዘነጋነው፤ እየናቅነው እንጂ መላ አለው:: የክብት ዘር አዳቅለን ጠንካራ ዘር እንደምናገኘው ይህም ነገር ቀላል ነው:: የጠንካራ ቤተሰብ ዘር የሆነች ሴት እንፈልግና ባላባታችንን እናጋባ:: ከሁለቱ የሚፈጠረው ልጅ እንደ ዝሆን በግርማ ሞገሱ የሚያስፈራ ይሆናል፤ እንደ አንበሳ በግላቱ የሚያርበደብድ ምርጥ የትውልድ አውራ ስናገኝ አለኝታችን፣ ሰብሳቢያችን እናደርገዋለን» አሉ:: ሁሉም በሀሳባቸው ፈነደቁ፤ ሴቶች እልል አሉ፤ ወንዶቹ ፎከሩ::

«ዝናብ በመዝነቡ ብቻ ምርት የለም:: ዝናብ ሲዘንብ መጀመሪያ አፈሩ ይርሳል:: ያን ወቅት ጠብቆ የሚያርስና የሚቆፍር ከሌለ ስለ ዘነበ ብቻ ዘር ቢበተን አረሞች ስለሚውጡት ቡቃያ ሁኖ በሥርዓቱ አያፈራም:: የሚፈለገው ሲገኝና ሆድ ሲጠግብ ደግሞ ጭንቅላት ወዲያው ነገን ማሰብ አለበት ... መጭው ነገ ላይ ወቅትን አጢኖ የሚያርስና አእምሮውን በነገ እውነት የሚያጠግብ ያ ነው - ለእኔ ጀግና:: የዝናብ ውሀ ፈሳሽ ነው፤ እንዳንዱ ሰርጎ ወደ ውስጥ ይገባል፤ ሌላው ከወንዝ ይቀላቀላል፤ ሁሉም ግን ጉዞው ሩቅ ነው:: አንድ ቦታ አይቆምም:: ልባም ጀግናም ሁሌም ወደ ነገ ይፈሳል፣ ርቆ ይጓዛል ...

«ዋቅን የምናመልከው ከመቀበል ይልቅ በመስጠቱ ነው:: በእያቶቻችን ዘመን የነበረ አንድ ሰው አንድ ጊዜ ባለጠጋ ሆነ ... ከብቱ፣ ፍየሉ፣ በጉ፤ አህያው፣ ግመሉ ... እንደ አሸዋ በዛለት:: ከእለታት አንድ ቀን ታዲያ ያ ሰው ዋቅን አንድ ጥያቄ ጠየቀው፤ 'ዋቅ እኔ እንደ አሸዋ የበዛ ከብት፣ ፍየል፣ በግ ... አለኝ:: አሁን እንደ አንተ መመለክ እፈልጋለሁ:: ለዚህ ደግሞ የእኔና የአንተ ሀብት መታየትና መነፃፀር አለበት:: በሀብት ከበለጥከኝ ቀሪ ዘመኔን ሙሉ እሰግድልሃለሁ፤ በሀብት ከበለጥኩህ ደግሞ ለአንተ የሚሰግዱ ሁሉ ለእኔ ይሰግዱልኛል' ብሎ ጠየቀው:: ዋቅም በትዕግስት አዳምጦት 'ጥሩ፤ በሀሳብህ እስማማለሁ' አለውና ሀብታቸውን ለማነፃፀር ቀን ቆርጠው ተለያዩ::

«በቀጠሮው ቀንና ቦታ የባለፀጋው ከብት፣ ፍየል ... ሜዳውን አለበሰውና የዋቅ ንብረት እስኪመጣ መጠባበቅ ጀመረ ... ድንገት ግን አንበሳ፣ ጅብ፣ የመሳሰሉት የምድር አራዊት መጥተው ሁሉንም እንስሳት ፈጇቸው - ጥቂት ፍየሎች ብቻ ሲቀሩ::

«በኋላ ዋቅ መጣ:: 'ምነው?' አለ፥ ባለፀጋው - በምሬት ዋቅን እያየ::

«ከዚያ 'አየህ አንተ መሰብሰብ እንጂ መስጠት አታውቅም:: ለአንተ፥ ዛሬ ወደ ነገ የሚወስድ ጎዳና አይደለም:: ዛሬ ለአንተ ሃብት ማጠራቀሚያ፣ ራስህን ብቻ የምታስብበት ነው፤ ለእኔ ግን ዛሬ ፍጥረታቴን የማስብበትና የምሰጥበት ነው ... እኔ መስጠትን እንጂ መሰብሰብን አልሻም:: እኔ የሰጠኋቸው ተቅርቅረው ንብረትህን አጠፉብህ፤ አንተ ግን የሰጠሀቸው ስለሌሉ በውድድርህ ቀን የሚረዳህ አጣህ፤ ስለዚህ በስግብግብነትህ፣ በማያስበልጥህ መብለጥ ስለ ሻትህ ተሸነፍህ፤ በመሸነፍህ ደግሞ ያለህ ተወሰደብህል' ... አለው» አሉ:: ምሳሌያቸውን ለማያያዝ ትንሽ አሰብ አደረጉና፤

«ሁላችንም በሰበሰብነው መኖራችንና መመካታችን ዋጋ የለውም:: ለህፃኖቻችን፣ ለወገኖቻችን ስለምንሰጠው በጎ ነገር ማሰብ አለብን» አሉና ፀጥ አሉ::

ከቤተሰቦቻቸው አንዱ «ሀላፊነት ግዴለሽነትንና ስንፍናን እንደሚያጠፉ የመከሩን ከየልቦናችን ምንጊዜም አይጠፋም:: እኔ እንደማስበው ለሀላፊነት የሚሆን ሰው ያስፈልገናል ...» አለ::

* * *

ነሞ ምርጥ የባላባትና የጀግና ዘር የሆነች ሚስት አገቡ:: ወዲያው ወንድ ልጅ ተፀነሰና ተወለደ፤ ስሙም ጎዳና ነሞ ተባለ:: በልዩ ፍቅርና እንክብካቤ ያደገው ለግላጋውና ጠንካራው ጎዳና እውነትም እንደ ተርብ እየተናደፈና እንደ ቀስት እየተወረወረ የወገኖቹ አለኝታ ሆኖ የወገኑን ግዛት አስፋፋ:: በዚያም የጦርነት ውሎ አፈ-ታሪካዊ ግነት ባለው አቆጣጠር፥ ዘጠኝ መቶ ዘጠና ዘጠኝ ሰው ገድሎ አንድ እረኛ በወረወረበት እንጨት ተወጋ:: አብረውት የነበሩት ፍርሃትና እልህ እየተናነቃቸው አፋፍሰው አነሱትና እረኛውን ለመፈለግና ለመያዝ ብድግ ሲሉ «ተውት፤ ልጅ ነው» አለ - ጀግናው ጎዳና ...

«ልጅ ቢሆንም፤ የገባበት ገብተን ...»

«ተውት አልኩ፤ ተውት፤ እኔ ስንትና ስንት ሰው ጨርሼ የለም?»

«ቢሆንስ?»

«ስለዚህ ከወደዳችሁኝ የምላችሁን ስሙኝ ... ይልቅስ ጋደም አድርጉኝ» አለ::

ሲያጋድሙት አቃሰተ ... ትኩሳቱ ጨመረ:: ግንባሩ ላይ ላብ ችፍፍ አለ ... በዚያ መጓጓዣ በሌለበት፣ ጉዞው ሁሉ በእግርና በፈረስ በሆነበት ዘመን ቁስለኛውን ጎዳናን መርዳት ተሳናቸው:: ጎዳና እያቃሰተ የሆነ ነገር ለመናገር ሞከረ:: አንገቱን ቢያቃኑት፣ ወደ አፉ ጠጋ ቢሉም የሚለውን መስማት የቻለ አልነበረም:: የሚለውን ለመስማት የፈለገ ወደ ልቡ ዘልቆ ቢያዳምጥ 'ሲያልቅ አያምር' ያለውን አባባል ጥርት አድርጎ በሰማ ነበር ...

ጎዳና ዐይኑን ሰማዩ ላይ ተክሎ ከነገ የዕድሜ ብድር ጠየቀ:: ጥያቄውን ሆነ እልሁን የጊዜ ባንክ አላጤነም:: ስለዚህ፤

«በቃ ሳይመሽባችሁ ሂዱ!» አለ ጎዳና ነሞ - የማይቀረውን ሞት ለመቀበል::

«ትተንህ?» አሉ - በመደናገጥ::

ጆፌ አሞራዎች ሁሌም ሰብሰብ ብሎ ሰው ሲጓዝ ከኋላ ከኋላ መከተላቸው የተለመደ ነው:: ግጭት ሲፈጠር የሌላው ስቃይ ለነሱ ሲሳይ ነው:: ያን ጊዜም ጆፌዎችን ቢወረውሩባቸው፤ ቢያባርሯቸው ከዚህ ወደዚያ ከዚያ ወደዚህ እያሉ ይጠባበቃሉ:: የጆፌ አሞራዎቹ አይን ተጋድሞ ወደሚያቃስተው ጎዳና ላይ ነው፤ ጎዳናም በስቃዩ መሃል አጮልቆ የሚያየው አሞራዎችን ነው:: በይና ተበይ ሳያቋርጡ ይተያያሉ... ህይወት ግን መቀጠል አለባት:: ጀግና፥ ህይወት እንድትቀጥል የሚያሸጋግር ድልድይ ነው፤ ጀግና ለወገኑ ጥቅም መስዋዕት ለመሆን የቆረጠ ነው::

ስለዚህ ቀሪውን ሩጫ እንዲሸፍኑ ተከታዮቹን "ሂዱ አልኩ!" ብሎ ገሰፀ:: ሰዎቹ ግንባሩን እየሳሙ ከተቀመጡበት ተነሱ:: ጎዳና አንጀቱ እየተላወሰ ዐይኑን ጨፈነ:: ዕንባው ከውስጥ እንደማይንዶሎዶል ሁሉ የዓይን ማዝ ብቻ ነው ዓይኑ ስር የነበረው:: ሰዎቹ ጉዞ ጀመሩ:: ነብያቸው፣ ጀግናቸው እንዳዘዛቸው ... የሞት እሳትና ዲን ወድቆ ሲመታ ሳያዩ፤ እንደ ሎጥ ሚስት የጨው ሃውልት ሳይሆኑ የጀግናውን ግንባር ስመው፣ ሰምለም ቅጠል ላዩ ላይ ጥለው ዞረው ሳያዩ ነጎዱ ... ጆፌዎች ክንፋቸውን ዘርግተው፣ አንገታቸውን ቁልቁል አስግገው አንዣበቡ ...

* * *

አፄ ምኒልክ ሸዋን ካቀኑ፣ገሮም ከገበሩ በኋላ ገሮ በባላባትነት ይዘውት የኖሩት ሁሉ ፀናላቸው... አንድ ቀን ግን የግራዝማች ባይሳ አባት ጭኮ፥ ቁሉጎርምቲን «እባክህ ገሮ፥ ይህ አገር መቼም የእኔ መሆኑን ታውቃለህ፤ ጎዳና ነሞ በጉልበቱ ነው የቀማን ... ስለዚህ ሸጥልኝ!» አሉ ገሮን::

ገሮም «እሺ! በአንድ ጭብጥ ሎኮ ሽጨልሃለሁ» አሏቸው፡፡

«ምኒልክ ይሙት! እኔም ገዝቼሃለሁ» አሉ፥ ጭኮ፡፡

ሎኮ የፈረስ መንተቻ ጠፍር ነው፡፡ አንድ ጭብጥ ሎኮ ማለት ቁጥሩ ሃያ አምስትና ሰላሳ ይደርሳል ... ያ ማለት ደግሞ ገሮ ለጭኮ የሸጡላቸው መሬት ከሃያ እስከ ሰላሳ ፈረስ ያስከፍላል ማለት ነው፡፡ በዚህም የቱለማ ባላባቱ ጭኮ በጎዳና የተወሰደባቸው መሬት ከሜጫ ተወስዶ ለቱለማ በገሮ ተሸጠ፡፡ አንድ ጭብጥ ሎኮው ግን ሳይከፈል ቀረ፡፡

፬

አባ ዶዮ

የገሮ ሁለተኛ ልጅ የነበረው ዋሚ ገሮ ባላባትነቱን ከአባቱ ወረሰ፡፡ ዋሚ ገሮም የባላባትነት ስልጣኑ ሲያበቃ ለመጀመሪያ ልጁ ለአባ ዶዮ አወረሰ፡፡

የኦሮሞ ባላባቶች፥ ማዕከላዊ ግዛት እና አሀዳዊ መንግሥት ባልነበረበት ዘመን የኦሮሞ ህዝብን ያስተዳድሩ የነበሩ ገገሮዎች ሲሆኑ በኢትዮጵያ አሀዳዊ መንግሥት ሲመሰረት ይዘውት ከኖሩት መሬት ሲሶውን በመያዝ ከጭቃ ሹም በላይ በመሆን በኦሮሞ ህዝብ ተቀባይነት የነበራቸው መሪዎች ናቸው፡፡

አባ ዶዮ በአፄ ምኒልክ ዘመነ መንግሥት በተሰጠው አዋጅ መሠረት አያታቸው ይዘውት ከቆዩት «ዘጠኝ መቶ ጋሻ መሬት ውስጥ ሲሶውን ሁለት መቶ ሰባ ጋሻ መሬት ይገባኛል» ብለው እስከ ቀዳማዊ ኃይለስላሴ በትረ-ስልጣን ጊዜ ቢከራከሩም ከስልሳ ጋሻ መሬት በላይ ማግኘት ሳይሳካላቸው ቀረ፡፡ በዚህም ቂም የፓርላማ አባል በነበሩበት ዘመን አባ ዶዮ የንጉሡን ሀሳብ የሚቃረኑ፤ በምክንያታዊ ትችታቸውም ንጉሡን በሀሳብ እንደ ተርብ የሚናደፉ ደፋር እንደነበሩ ይነገርላቸዋል፡፡

አባ ዶዮ ኢጣሊያውያን ፋሽስቶች ኢትዮጵያን በወረሩ ጊዜ ከኢጣሊያ ያበሩ በመምሰል አርበኞችን በተለይም የአጎታቸውን ልጅ ጃገማ ኬሎን በስውር በማገዝና የኢጣሊያን እቅድ በጃገማ ለሚመሩት አርበኞች በማቀበል ጉልህ አስተዋፅኦ ያደረጉ ናቸው፡፡ ከዚህም ባሻገር አባ ዶዮ በሥራ አጋጣሚና በግል በተገናኟቸው ሰዎች ሳቢያ በአካባቢያቸው የመጀመሪያው የካቶሊክ እምነት ተከታይ በመሆን 'አገር የጋራ ሃይማኖት ግን የግል' መሆኑን በተግባር ያረጋገጡ ናቸው፡፡

አባ ዶዮ በኢትዮጵያ ታሪክ የመጀመሪያ በነበረው ፓርላማ አባል ነበሩ፡፡ «የኢትዮጵያ ንጉሰ ነገስትነት ስልጣን ከንግስት ሳባና ከንጉስ ሰለሞን ከተወለደው ከቀዳማዊ ምኒልክ ነገድ ሳያቋርጥ ተያይዞ ከመጣው ከንጉስ ሳህለ ስላሴ ዘር ከቀዳማዊ ኃይለ ስላሴ ትውልድ ሳይወጣ ምንግዜም ይኖራል» በሚለው ሕገ መንግሥት ረቂቅ ላይ ጠንካራ ተቃውሞ ያሰሙ፤ በአካባቢያቸው ህዝብም ዘንድ የተከበሩና የተፈሩ ሰው ነበሩ፡፡

ከሁሉም በላይ ግን አባ ዶዮን የሜጫ ኦሮሞ ህዝብ «የሰላም አባት» እንዲላቸው ያደረገው ተግባር ጣሊያኖች በከፋፍለህ ግዛ መርህ የህዝቡን አንድነት ለመበታተንና እርስበርስም ለማፋጀት ያቀዱትን የዘር ልዩነት እሳት ማጥፋታቸው ነው::

ይህም የኢጣሊያ ዕቅድ በእልፈታና ጀልዱ በመጠኑ ተፈጽሟል:: በሜጫ ግን እርምጃ ከመወሰዱ በፊት የአገር ሽማግሌዎች «ከባላባቱ ከአባ ዶዮ ጋር እንምከርበት» ይሉና አባ ዶዮ ቤት ለመገናኘት ይወስናሉ:: አባ ዶዮም ስለ እቅዱ የሰሙ ቢሆንም በቀጠሮው ይስማማሉ:: ሽማግሌዎች ደግሞ የብልሁንና በህዝቡ የተከበሩትን የአባ ዶዮን ምክርና ድጋፍ ማግኘት እንዳለባቸው ተማምነዋል::

የቀጠሮው ዕለት ሽማግሌዎች ወደ አባ ዶዮ ቤት ሲገቡ በሩ ላይ ቆመው የሚቀበሏቸው አባ ዶዮ ሽማግሌዎች በስልቻ ከተቀመጠው ሰርገኛ ጤፍ እየዘገኑ እንዲገቡ አደረጉ:: እንግዶች በሙሉ መግባታቸውን ሲያረጋግጡ አባ ዶዮም ገቡ:: እንደገቡ ሁሉም በእፍኛቸው ሰርገኛ ጤፉን እንደያዙ አዩ ...

«አባ ዶዮ! ምን አርጉት ብለህ ነው ሰርገኛ ጤፍ ያሳፈስከን?» አሉ ሽማግሌዎቹ::

«በሉ ስብሰባችን ከመጀመሩ በፊት ነጭና ጥቁሩን ለዩልኝ» አሉ፥ አባ ዶዮ - ኮስተር ብለው::

«አይ አባ ዶዮ! ትቀልዳለህ? እንዴት ተደርጎ ነው ጥቁርና ነጩ የሚለየው? የማይቻለውን! ምነው ቀለድህብን?» አሉ በአንድነት::

«በሉ ይቅር በሉኝ! ካስቸገራችሁ ተውት» አሉ፥ አባ ዶዮ::
ከዚያ ሚስታቸው ያዘጋጁት ምሳ ቀረበ:: አባ ዶዮና ባለቤታቸው በማስተናገድ ተፍ ተፍ ብለው ጨዋታው ደርቶ ተበላ ተጠጣ፤ በመጨረሻም ምሰቡ ተነሳ::

«በሉ ወደ ጉዳያችን እንግባ፤ ስብሰባችን ስለምን ነው?» አሉ፥ አባ ዶዮ::

«አይ! ጣሊያን 'ከአማራ ነፃ የምትወጡበት ጊዜ አሁን ነው' ብሎናል:: እልፈታ፣ ጀልዱ አማራን እያባረሩ፣ የሚያንገራግሩትንም እየገደሉ

ነው:: እኛ ግን ከእርምጃችን በፊት ለአንተ እንንገርህ፣ ካንተ ጋርም እንምከር
ብለን ይኸው እንገናኝ አልንህ» አሏቸው::

«ማለፊያ ሀሳብ ነው!» አሉ፥ አባ ዶዮ::

«ጣሊያን ከባህር ማዶ መጥቶ ከአማራ ነፃ ሊያወጣን ነዋ! ጥሩ
ነው፤ በሉ መጣሁ» ብለው ወጡና «ልጆች! አሰፋና ካሣን ባስቸኳይ ጥሩልኝ»
ብለው ተመለሱ:: አሰፋና ካሣ የአባታቸውን እግር ተከትለው ከተፍ አሉ::

«አማራን እንግደል ብላችሁ አይደል የመጣችሁ!»

«አዎ!» ሽማግሎቹ ትንሽ ግራ ተጋብተው ተያዩ::

«በሉ ወደ ውጭ ሳንወጣ በፊት እነዚህን ልጆቼን ቀጥለን ደግሞ
እናታቸውን እንግደላቸው» አሉ፥ አባ ዶዮ - ጎራዴያቸውን እየመዘዙ ...

«ምነው ጌታዬ! ለምን የአንተን ልጆች እንገላለን?» ብለው ጠየ
ሽማግሎቹ ተደናግጠው::

«እህ! አሁን ምሣ አብልታችሁ የወጣችው እናታቸው እኮ የመን
አማራ ናት:: ልጆቹም በአባታቸው ኦሮሞ ቢሆኑም በእናታቸው አማ
ናቸው፤ አማራን መግደል፣ ማባረር ካለብን ከዚህ እንጀምራ» አሉ፥ አባ ዶዮ::

«ይህማ እንዴት ይሆናል? አናደርገውም:: አንተስ አማናደርገው
ለምን ትጠይቀናለህ?» አሉ - እየተሰቃጠጡ::

«እህ! ምን ላርግ? ቅድም 'ሰርገኛውን ጤፍ ለዩ' ያልኳችሁ እኮ ለዚ
ነው:: አማራና ኦሮሞ እንደ ሰርገኛው ጤፍ ተቀላቅሏል ወንድሞቼ... እስ
ከናንተ ውስጥ ከአማራ ያልተጋባ ካለ ይንገረኝ? በተለይ ከሸዋ አማራ ጋ
ተቀላቅለናል፤ እኛ ኦሮሞዎች ጣሊያን የማያውቀው፣ የማይገምተ
የሚያከራ የ«ጉዲፈቻ» እና የ«ሐርመ ሆዳ» (ጡት መጥባት) ባህል አለን
በዚህ ባህላችን ከተለያዩ ጎሳዎች ከመጡት ጋር አንድ ሆነናል:: ይህ ባህላች
ከአባቶቻችን ሲወርድ ሲዋረድ የመጣ የአንድነትና የአብሮ መኖር መሰረ
ነው:: ስለዚህ ጣሊያኖች ተለያዩ ቢሉን እኛ እንዴት መለያየት እንችላለን?
አሉ፥ አባ ዶዮ - ግራ ቀኙን በዐይናቸው እየቃኙ:: ሽማግሌዎች የአባ ዶ

ሃሳብ ስላሳመናቸው በፋሽስቶች የተቀነባበረው የመተላለቅ ድግስ ተበላሸ፤ የአባ ዶዮ ምሳሌም በህዝቡ ህሊና የማይረሳ የሰላም መላ ተደርጎ እስከአሁን ይታወሳል።

ቅኝ ገዢዎች የአፍሪካን ሕዝቦች በበላይነታቸውና በአይበገሬነ ታቸው ተስፋ አስቆርጠው በነበረበት በዚያ ዘመን፤ ዓለም አቀፍ ፍትህ ጠፍቶ ጉልበታም ድንበር ጥሶ እየገባ፣ የሕዝቦችን ሀብትና ንብረት እየቀማ በባርነት ቀጥቅጦ በገዛበት በዚያ ዘመን በ«ዐይንህን ጨፍን እናሞኝህ» ብሒል የቀበሮ ባህታውያን ከሚጠቀሙበት መላ ዋነኛው ህዝብን በቋንቋ፣ በሃይማኖት፣ በጎሳ መከፋፈል ነበር።

ያን መሰሪ ዘዴ የተረዳው የኢትዮጵያ ህዝብ ግን የኢጣሊያ ወራሪዎች በአዘጋጁለት ወጥመድ ወገኑን ማጥመድ ሳያስብ በልዩነቱ እየተቻቻለ፣ በዱር ገደሉ እየተሰባሰበ፣ ባልተጠበቀ ሰዓትና ሁኔታ እስከ አፍንጫው ድረስ የታጠቀውን ወራሪ እንደ ተርብ እየተናደፈ እረፍት ሲነሳው ኖረ ...

፫

ጃገማ - አባ ዳማ

የአባ ዶዮ አጎት ኬሎ ገሮ የሜጫ ኦሮሞ ናቸው። በኦሮምኛ ቋንቋ ኬሎ ማለት የመስቀል አበባ ማለት ነው። ሁሉም የሚጠራቸው ታዲያ በፈረሳቸው ስም አባ ጃገማ እያለ ነው። የኬሎ ገሮ እናት የልጃቸው ፈረስ ሲቅበጠበጥ፣ ያዙኝ ልቀቁኝ ሲል አይተው «ይሄ ጃገማ ፈረስ ሃይለኛ ነው» አሉ። ጃገማ በኦሮምኛ ቋንቋ «ትልቅ ዛፍ» ማለት ነው። ስለዚህ ኬሉ ገሮ ከዚያን ጊዜ በኋላ መጠሪያቸው 'አባ ጃገማ ሆነ። 'ስምን መላክ ያወጣዋል' እንዲሉ ድንገት የወጣው ስም ከደንበኛው ስም በለጠና አባ ጃገማ አፍ የሚሞላ፣ ሁሉም የሚወደው ስም ሆነ።

አባ ጃገማ ሶስት ጊዜ ሞራ ለብሰዋል። በኦሮም ባህል አንድ ሰው ሞራ ለመልበስ የአንድ ሺህ ከብቶች ባለቤት መሆን አለበት። አባ ጃገማ ግን ከአንድ አልፈው ሶስት ጊዜ ሞራ ለብሰዋል። አባ ጃገማ በዮብዶ፣ ሰንጎታ፣ ኢችልቤ፣ ጎበን፣ ሜታ አምስት መኖሪያ ቤት ነበራቸው። አባ ጃገማ በወር ውስጥ ዮብዶ ሶስት ቀን፣ ሰንጎታ አስራ አምስት ቀን፣ ኢችልቤ ሶስት ቀን፣ ጎበን ሶስት ቀን፣ ሜታ ሶስት ቀን ያድራሉ፤ በወር ውስጥ ለሶስት ቀን ደግሞ ከቤቶቻቸው ውጭ ያድራሉ። ይህ ስርዓት ከሞላ ጎደል ሁሌም አይዛባም።

አባ ጃገማ ሁሌም ቤታቸውን የሚሰሩት ጫካ አስመንጥረው ነው፤ እፅዋትንና እንስሳትን ይወዳሉ፤ አዲስ መንደር መመስረትም ምርጫቸው ነው። አሮጌ መኖሪያ ቶሎ ይሰለቻቸዋል፤ ስለዚህ አዲስ ነገር ይወዳሉ። ትልቅነት በመከተል ሳይሆን ቀድሞ በመጀመር የሚገኝ ነው ባይ ነበሩ። ስለዚህ ከለማው ይልቅ ወደ አልለማው ይሄዳሉ። አባ ጃገማ ቤታቸውን በሚሰሩበት ቦታ ሁሉ ገበሬዎች አሏቸው። ለምሳሌ ሰንጎታ በተባለው ቦታ አስር ገበሬዎች ከነቤተሰቦቻቸው አብረዋቸው ይኖሩ ነበር። የእሳቸው ቤት ከመካከል ይሆንና ዙሪያውን የአራሾቻቸው ቤቶች ይከቡታል።

የአባ ጃገማ ገበሬዎች ሁለት ቀን ለራሳቸው፣ አንድ ቀን ደግሞ ለአባ ጃገማ ያርሳሉ። «ዝንጀሮና ጦጣ እወዳለሁ፤ ዝንጀሮዎች አባትና እናታቸውን

ይመስላሉ፤ ዲቃላ የላቸውም፤ የዝንጀሮ ልጅ አባቱንና እያቱን ስለሚመስል ደስ ይለኛል» የሚሉት አባ ጃገማ ከመልከኛ ሰው ይልቅ ፉንጋ ሰውን መቅረብና በሰበብ አስባቡ መሸለምም ያዘወትሩ ነበር፡፡

አባ ጃገማ ዝንጀሮና ጦጣን መውደድ ብቻ ሳይሆን ለዝንጀሮና ጦጣ የሚሆን እርሻም ያዘጋጃሉ፡፡ እንደ እሳቸውና ገበሬዎቻቸው ዝንጀሮና ጦጣም እሸት ቀምሰው፣ የድርሻቸውን ምርት ተካፍለው ከአባ ጃገማ ጋር ከአንድ ወንዝ ተጎንጭተው መኖር መብታቸው ነው፡፡ አባ ጃገማ ማምረት የማይችሉትን መርዳት ፅድቅ ነው ብለው ያምኑ ነበር፡፡ ከዝንጀሮና ጦጣ ጋር የሚጣሉት ግን ዝንጀሮና ጦጣ የራሳቸውን ትተው፣ የገበሬውን ቡቃያ አልፈው የሳቸው እርሻ ውስጥ ገብተው ሰብል ከበሉባቸው ብቻ ነው፡፡

«እነዚህ ውለታ ቢስ ባለጌዎች አያችሁልኝ? የራሳቸውን ትተው፣ የገበሬዎችን ማሳ አልፈው የእኔን የሚበሉት እኔን ለማጥቃት አይደል?! እኒህ ልካቸውን የሚያልፉ ጣት ነካሾች አይማረኝ ብምራቸው» ይሉና ጦር ያለው ጦሩን፤ መጥረቢያ ያለው መጥረቢያውን፣ ውሻ ያለው ውሻውን ይዞ ዝንጀሮዎች የሚያድሩባቸውን ዛፎች ከበው ይጨፈጭፏቸዋል፡፡

ይህ ግን ዳግመኛ ለዝንጀሮ እና ለጦጣ ማሳ አላዘጋጅም አያሰኛቸውም፡፡ መቼም ዝንጀሮ ሆኖ ማጥፋት አይቀርማ ... እንደገና የዝንጀሮ ማሳ ያዘጋጃሉ፤ እስከአላጠቋቸው ድረስም በሰላም ተከባብረው ይኖራሉ፡፡ ካጠፉ ደግሞ ይቀጧቸዋል፤ እንስሳም ቢሆኑ ህልውናቸው መጠበቅ አለበት፤ ዝም ማለት ግን በአባ ጃገማ እምነት ንቀት ነው - ህልውናን የሚያጠፋ ንቀት፡፡ ይህ ለኬሎ የማይቀበሉት የሰው ልጅ እብሪት ነው፡፡ ዝንጀሮና ጦጣ በልካቸው ያስባሉ፤ ሲያጠፉ ስለሚያውቁ ይሸሻሉ፡፡ ሲቀጡ ይገባቸዋል፡፡ አብሮ ለመኖር ትንሽ መጋጨት፣ ትንሽ መቀጣጣት፣ ... የኑሮ ማጣፈጫ ቅመም እንደማለት ነው!

አባ ጃገማ እንደ አያታቸው እንደ ጎዳና ነም ያለ ጀግና ልጅ፣ ወገኑን የሚያኮራ አንበሳ መውለድ አቀዱና ስፍር ቁጥር ከሌለው ሀብታቸው የሚበሉትንና የሚጠጡትን ወገኖቻቸውን አማከሩ፡፡ በዘሯ ጠንካራ የሆነች፣ በውበቷ ጠምበለል ልጅ የምትተካ፣ እንደ አያቱ ግሥላ የሆነ ልጅ የምትወልድ ሴት በሜጫ፣ ቱለማ፣ አርሲ ... ተፈለገች፡፡ ቀን በቀናት፣ ወር በወራት ተተካ፡፡ በመጨረሻ ሁሉን የምታሟላ የባላባት ዘር፣ የጀግና ዘር፣ የውበት ምንጭ የሆነች የእነ ኩመላ ፈይሳ፣ ፈይሳ ኢኒካ፣ ኢኒካ ኤለሞ ዘር

ደላንዱ እናቱ ኤለሞ ዱሌ አምቦ አካባቢ ተገኘች፡፡ በኦሮምኛ ቋንቋ ደላንዱ ማለት ቁጤማ ማለት ነው፡፡

ቁጤማዋ ደላንዱና የመስቀል አበባው ኬሎ ገሮ ተጋቡ፡፡ ደላንዱ ሶስት ልጆችን (ጊዲ፣ ሴንሴ፣ ጤንቁሳ) ወለደች፡፡ አባ ጃገማ የሚፈልጉት ልጅ ግን አለመወለዱን መንፈሳቸው እየነገራቸው ጥበቃቸውን ቀጠሉ ... ስለዚህ ኬሎ ደላንዱን በእምስቱም ቤታቸው ሰንጎታ፣ ኢችልቤ፣ ጎበን፣ ሜታ፣ ዮብዶ ለሶስት ዓመታት ይዘዋት ሲዞሩ ቆይተው በመጨረሻ ሌላ ልጅ ፀነሰች፡፡ አባ ጃገማ ሚስታቸውን ካጠገቤ አትለይ አሉ፡፡

የልጅ ኢያሱ መንግሥት ወድቆ ንግስት ዘውዲቱ ሲነግሱ፤ ልዑል ራስ ተፈሪ መኮንን ደግሞ አልጋ ወራሽ ሆኑ፡፡ በዚህም ምክንያት ኬሎ ገሮ፣ ሌሎች ባላባቶችና የአገር ሽማግሌዎች እጅ እንዲነሱ ወደ አዲስ አበባ ተጠሩ፡፡ ደላንዱ ግን ድርስ ነፍሰጡር ነበረች፡፡ ኬሎ አዲስ አበባ ሆነው በሀሳብ ባዘኑ፤ የደላንዱን የምጥ ጭንቀት በቅርብ መከታተል ባለመቻላቸውም ተጨነቁ፤ በመጨረሻም መልዕክት ላኩ፡፡

«ደላንዱ! የዛሬ አስራ አምስት ቀን በማክሰኞና ዕሮብ መካከል ትወልጃለሽ ... የሚወለደው ልጅ ወንድ ከሆነ የፈረሴን ስም እሰጠዋለሁ - በርች የኔ እናት!» ብለው መልዕክት ላኩ፡፡

ደላንዱ ወደ መንደሯ ዮብዶ ስትመለስ የአባ ጃገማ ወንድም ልጅ መሸሻ ቀሚ ቤት ለቅሶ ሆኖ ደረሰች፡፡ ለቅሶው ላይ ከደጋ የመጡ ዘመዶቿ ለወትሮው ለአስተርእዮ ማርያም ሲሄዱ እንደሚያደርጉት አጅበዋት ሄደው ሲመለሱ ሠንጋ ታርዶ፣ ጠጅ ተጥሎ ይደገስ ነበር፡፡ ያን ጊዜ ግን ነፍሰ ጡር በመሆኗ 'በይ ተመልሰን እንመጣለን፤ የተለመደውን አዘጋጅተሽ ጠብቂን» አሉ፥ ድግስ የለመዱት ዘመዶች፡፡

«እሺ ኑ! እረ ኑ ... የለመዳችሁት እንደሁ ተዘጋጅቶ ይጠብቃችኋል፡፡ እኔን ግን አባ ጃገማ በማክሰኞና ዕሮብ መካከል ትወልጃለሽ ብለውኛል፤ ከወለድሁ ወለድሁ ነው ... ጎንበስ ቀና ብዬ እንደወትሮው አላስተናግዳችሁም እንጂ ምን ጠፍቶ አባ ጃገማ ቤት» አለቻቸው፡፡

በአስተርእዮ ማርያም ማክሰኞ ማታ በ1913 ዓ.ም በጅባትና ሜጫ አውራጃ፣ በደንዲ ወረዳ ዮብዶ በሚባል ቦታ ግስላው ከነቃጭሉ ተወለደ፡፡ አባ ጃገማ ወንድ ልጅ እንደተወለደ ሲሰሙ እንደ እብያ በሬ አገሱ፡፡ የሰባ ዓመቱ አዛውንት እንደ እንቦሳ እየዘለሉ ዳንግላስ ረገጡ ...

«ደላንዱ የእኔ ወርቅ! የልቤን አደረስሽው ... ለምንድን ነው እንዲህ የምቦርቀው? ... ለምን ይሆን ስንት ዘመን ርቄው ወደ መጣሁት ልጅነት በእርካታ የተመለስሁት ... ምስጢሩን አላውቅም የእኔ እህት:: ጨቅላው ህፃን ግን ከእነ ህፃን መዓዛው ደረቴ ስር ተለጥፏል ... ለካ እሱን ስጠብቅ ነው የኖርሁት! ለካ ከብቶቼ ሳይቀሩ እምቡ...ዋ እያሉ ሲጠሩት የኖሩት እሱን ነው ... ምን ላርግሽ የኔ ወርቅ! ለህፃኑ ሲጠሩኝ የምረካበትን የፈረሴን ስም ሰጥቸዋለሁ ... በዚያ ላይ መቶ ጊደር ሸልሜዋለሁ» አሉ:: ከዚያ በኋላ ልባቸው ነጎደ፤ እህል አልዋጥላቸው አለ:: ስለዚህ ጥቂት ፈረሰኞችን አስከትለው ከአዲስ አበባ ወደ ዮብዶ ጋለቡ ...

አባ ጃገማ እምቦቀቅላ ህፃኑን አቀፉት፤ ትንሽ ልቡን፣ ትናንሽ እጅና እግሮቹን ... በፍቅር እያዩ ወደ ደረታቸው አስጠግተው ካቀፉት በኋላ ደግሞ «መቶ ጊደር ጨምሬ ሸልሜዋለሁ» አሉ::

«ኧረ ሽልማት በዛ!» አሉ፥ አንድ ጓደኛቸው::

«ሰማህ ወይ!» አሉ፥ አባ ጃገማ፤ «ሰባ ዓመት ሙሉ የጠበኩት አንበሳ ይህ ነው ብልህ ይገባህ ይሆን?»

በእነአባ ጃገማ ቤት ደስታ ሰፈነ::

ብዙም ሳይቆይ ግን መንደራቸው በገባ የፈንጣጣ በሽታ ጃገማን ጨምሮ ቤተሰቡ ሁሉ ታመመ:: ወላጅ እናቱ ደላንዱ በበሽታው ሳቢያ ከመጣባት መቅሰፍት መትረፍ ሳትችል ቀረችና ጃገማ በተወለደ በአንድ ዓመቱ ጥላው ወደማትመለስበት ሄደች፤ ሞተች:: ስለዚህ አባቱ አባ ጃገማ በአክስቱ በወ/ሮ ናቱ እናቱ አማካይነት ሞግዚት ተቀጥሮለት እንዲያድግ አደረጉ:: ሞግዚት አስቀጥረው ያሳደጉት አክስቱም ጃገማን ከወንድሙ ከጊዲ ጋር በተክለ ሃይማኖት ቤተክርስቲያን አስጠምቀው፣ ቄስ ቀጥረው ዳዊት አስተማሩት::

አባ ጃገማ ጃገማ ከተወለደ በኋላ ለአስር ዓመታት ብቻ ቆይተው በ1923 ዓ.ም ከመሞታቸው በፊት የልብ ወዳጃቸውንና የወንድማቸውን ልጅ አባ ዶዮን አስጠርተው «አናዘኝ!» አሉ::

«ይናዘዙ!» አሉ፥ አባ ዶዮ::

«ኑዛዜዬ አጭር ነው፥ አባ ዶዮ! አስራ ዘጠኝ ጋሻ መሬቴንና ንብረቴን ለህፃኑ ጃገማ አውርሻለሁ» አሉ:: አባ ዶዮ ትክ ብለው አዩዋቸው::
«ህፃኑን ጃገማን ይወዱታል?»

«አዎ! ነፍሴ ነው:: ምነው ጠየከኝ?»

«እህ! ከወደዱት ምነው አስራ አምስት የወንድም ጠላት ይፈጥሩለታል?» አሉ፥ አባ ዶዮ::

«ለምን እንዲህ አልህ?» አሉ፥ አዛውንቱ አባ ጃገማ::

«ሁሉን ንብረትዎን ለእሱ ሲያወርሱ ወንድሞቹ ዝም የሚሉት ይመስልዎታል?» አሉ፥ አባ ዶዮ:: አባ ጃገማ ለጊዜው «እኔ ከሰጠሁት ምን ቆርጧቸው ጠላት ይሆኑታል» ብለው ተቆጡ:: አባ ዶዮም «ያስቡበት» ብለው ትተዋቸው ሄዱ::

በሶስተኛው ቀን እንደገና ተገናኙ::

«ምክርህ አይከፋም ወንድሜ» አሉ::
«ጥሩ!» አሉ አባ ዶዮ::

«ስድስት ጋሻ መሬት ለጃገማ ሰጥቻለሁ:: ሁለት ጋሻ መሬት ደግሞ አንተ ልጄን እንድትጠብቅልኝ ሰጥቻለሁ:: ቀሪው ጋሻ መሬት በጃገማ አስተዳዳሪነት ለቀሪ ልጆቼ ይሁን» አሉ:: አባ ዶዮም ተስማሙ:: አባ ጃገማ በሞቱ በሶስተኛ ቀኑ ለልጆቹ ኑዛዜው ተነገረ:: መጀመሪያ የአባታቸውን ኑዛዜ የተቀበሉ ቢመስሉም በኋላ ግን ተቃወሙ::

«አባ ዶዮ ያቀረቡት የኑዛዜ ቃል የአባታችን ሳይሆን ራሳቸውን ለመጥቀም ያዘጋጁት የውሸት ኑዛዜ ነው፤ ስለዚህ የሳቸውም ሆነ የህፃኑ ወንድማችን የኑዛዜ ቃል አይፀናም» ብለው አባ ዶዮን ከሰሷቸው:: ጉዳዩ ለዓመታት በፍርድ ቤት ተይዞ ቆይቶ ውርሱም ለጃገማ ወንድሞች ተፈረደላቸው:: ጃገማ ይግባኝ አለ፤ ከፍተኛው ፍርድ ቤት አፀናው:: በመጨረሻ ለንጉሰ ነገስቱ ችሎት ቀረበ፤ ጃገማም የኑዛዜውን ወረቀት ከእህቱ ከሌንሴ ባል ዘንድ አገኘና በአባቱ ኑዛዜ መሰረት የሚገባውን ሁሉ ተቀበለ::

* * *

ሌላዋ አክስቱ ዘመናዊ ትምህርት እንዲማር የቀድሞው ተፈሪ መኮንን ት/ቤት አስገቡትና ለሶስት ወራት ተማረ፡፡ በኋላ ግን የአባቱ የመሬት ግብር በስሙ ተዛውሮ ስለነበር አርዶፋ ሸኔ የሚባል መተዳደሪያውን ከገባር መሬት የሚያገኝና በፊት የአባቱ አገልጋይ የነበረ ሰው በአውራጃ ገዥው ታዞ ከአዲስ አበባ አስሮ መለሰው፡፡

አርዶፋ ሸኔ ጃገማን ይዞ ሲመለስ ወቅቱ የመስቀል በዓል ስለነበረ ለህፃኑ ጃገማ በግ አርዶ የሚወደውን የፈረስ ጉግስ እንዲጫወት አደረገው፡፡ ይህ ግዴታን እየተወጡ ሰብዓዊ ፍላጎትን ማሟላት፣ ሰዎች በቁጥጥር ስር ሲውሉ ማክበርና ፍላጎታቸውን መጠበቅ የድንቅ ሥነ-ምግባር ምንጭ የሆነው የኦሮሞ ድንግል ባህል ነው፡፡ አርዶፋም ይህን ተግባራዊ ማድረጉ ጃገማ በወጣትነቱም ሆነ በሽምግልናው ወቅት በቀና የሚያስታውሰው ትዝታው ሆነ፡፡ ከጥቂት ቀናት በኋላም ጃገማ ግብሩን ከፍሎ ወደ መንደሩ ተመለሰ፡፡ የዘመናዊ ትምህርት ዕድሉም በዚያ ሰበብ ለመጨረሻ ጊዜ በሶስት ወራት ብቻ ተወስኖ ቀረ፡፡

ከዚያም «አባቱ የመረጠው» እየተባለ ዳኝነት መቀመጥ፤ በሊጋ ዕድሜው በገዳ እርከን ፎሌ ደረጃ (ዕድሜያቸው ከሃያ አምስት እስከ ሰላሳ ሁለት) ከደረሱ ወጣቶች ጋር ፈረስ ግልቢያ፣ ጦር ውርወራ፣ ጋሻ አነጋገብና ምከቶሽ፣ ውሃ ዋና፣ ረሃብና ውሃ ጥም መቋቋምን እየተማረ በጥሩ ሥነ-ምግባር መቀረጽ ቀጠለ - ጃገማ ኬሎ ገሮ ጎዳና!

* * *

ጃገማ በልጅነት ዘመኑ ስለቅድመ-አያቱ ስለጎዳና ነሞ ዝና ብዙ ነገር ሰምቷል፡፡ ጎዳና ነሞ ግዛቱን ዳኒሳ ላይ አድርጎ በምዕራብ እስከ አምቦ፣ በምስራቅ እስከ አዲስ ዓለም ፣ በሰሜን እስከ ግንደበረት ፣ በደቡብ እስከ ሶዶ ያለውን በባላባትነት እንዴት ለማስገበር እንደቻለ ፤ መጀመሪያ ላይ ሶስት መቶ ሃምሳ ሰው እንደገደለ ህዝቡ ተሰብስቦ «ሰው ጨረስህ፤ ጦርህን ወርውርልን» እንዴት እንዳለው፤ ጎዳናም ድግስ ደግሶ ህዝቡን ሰብስቦ ከተመረቀ በኋላ ጦሩን ከአጥር ውጭ እንደወረወረ ... የወረወረው ጦር ግን አገር ያስቸገረውንና ከብት ለመዝረፍ የመጣውን ጀላንሴና የሚባለውን ሌባ ወግቶ እንደገደለ፤ ጎዳናም በህዝቡ እንደገና ተመርቆ ጦሩን እንዳነሳና ሌላ ስድስት መቶ አርባ ዘጠኝ ሰው እንደገደለ፣ በመጨረሻም እረኛ ሹል ዘንግ ወርውሮ ቅድመ አያቱን ጀግናውን ጎዳናን እንደገደለና አንድ የጠላቱ ወገን አፅሙን ሲቀጠቅጥ አንድ አጥንት ተፈናጥራ ዐይኑን አጥፍታ ስለገደለችው

የጎዳና ግዳይ ከሞቱ በኋላ ሺህ እንደሞላ ... ህፃኑ ጃገማ ቢያንስ ለአንድ ሺ ጊዜ ሰምቷል ... ስለዚህ የህፃኑ ጃገማ ህልም ሁሌም እንደ ቅድመ-አያቱ ጎዳና ነሞ ጀግና ሆኖ ብዙ ሰው መግደል ሆነ፡፡

* * *

አንድ ወቅት አንድ ጋዜጠኛ ጃገማን «የልጅነትህ ዘመን ህልምህ ስለምን እንደ ቅድመ-አያትህ ሰው መግደል ሆነ?» አለው፡፡ ጃገማ ከልቡ ስቆ፤ «እየህ በዚያን ጊዜ ከሽማግሌዎችና ከሞግዚቴ የምሰማው የቅድመ-አያቴን ታሪክና የጦርነቱን ውሎ ብቻ ነው፡፡ ሌላው ቀርቶ ለህይወቴ ስለተሰጋ ከእረኞች ጋር አልገናኝም፡፡ ቀበሮ ጉድጓድ ውስጥ ሆነህ አሳ ነባሪ ይታይሃል? አይታይህም፡፡ ስለዚህ እንደ አሁኖቹ ልጆች 'ሐኪም፣ ፓይለት ...' ለመሆን ላስብ አልችልም፡፡ ምክንያቱ ደግሞ ይህ በእኔ ዘመን አልነበረም፡፡ እንደማንኛውም ልጅ ህልሜና ምኞቴ ከምሰማው፣ ከማየው የወጣ አይደለም፡፡ ደግመህ 'ለምን' ካልህ ደግሞ ወፍ እንደ አገሯ ትጮኻለች እልሃለሁ» አለው፡፡

፬

የኢጣሊያ ወረራ

በአፄ ምኒልክ አዝማችነት በቅኝ ገዥዎች ላይ በአድዋ የተገኘው የመጀመሪያው የአፍሪካውያን ድል ምንም እንኳን አመታትን ቢያስቆጥርም ሁሌም እንደ አዲስ ቅኝ ገዥዎችን የሚያስቃዥ ሽንፈት መሆኑ አልቀረም። ኢትዮጵያን ዙሪያዋን የከበቧት ቅኝ ገዥ አገሮች የኢትዮጵያውያን የቀድሞ ድል እሳት ላይ እንደወደቀ ቋንጣ ኩምትርትር አድርጓቸዋል። እነ ጄኔራል ስማትን የመሳሰሉ የጦር ሊቆችም «ኢትዮጵያ በኢጣሊያ ላይ ያገኘችው ድል ለጥቁሮች ታላቅ ድል፣ ለቅኝ ገዢዎች ደግሞ አደጋ ነው። የሚገርመው ደግሞ አንዴ ብልጭ ብሎ የሚያቆም ሳይሆን እንደ ሰደድ እሳት በውሃና በየብስ ላይ እየተፈተለከ ከቁጥጥር ውጭ ሆኖ መስራጨቱና ለማጥፋት አለመቻሉ ነው» በማለት ገልፀውታል። ፈረንሳይ የያዘቻቸው የጅቡቲ ህዝቦች፣ ኢጣሊያና ፈረንሳይ የሚገዟቸው ሶማሌዎች፣ እንግሊዝ የያዘቻቸው ሱዳናውያንና ኬንያውያን ... በአጠቃላይ ቅኝ ገዥዎች የተቀራመቷቸው አፍሪካውያን ቅኝ ተገዥዎች በዜናው፣ በኢትዮጵያ ድል «ይህም አለ» እንዳይሉ የሰጉት የቅኝ ገዥ አገራት ከተጠናወታቸው ራስ ምታት ለመፈወስ የአድዋው ድል በአዲስ ሽንፈት ከስምና የቅኝ ተገዥ አገራት ህዝቦች ቅኝ ገዥዎቻቸውን የማሸነፍ ህልማቸው ከስሩ ተነቅሎ እንዲጠፋ ይፈልጉ ነበር። በካርታ ላይ የነደፉት አፍሪካን የመከፋፈል እቅዳቸውም ምስራቅ አፍሪካ ላይ ተግባራዊ ባለመሆኑ እንግሊዝ፣ ፈረንሳይና ኢጣሊያ የሃፍረት ካባቸውን እንደለበሱ በጥቅምት ወር 1898 ዓ.ም. ከኢትዮጵያው ንጉሠ ነገስት ከአፄ ምኒልክ ጋር የድንበር ስምምነት ውል ተፈራርመው ነበር። ኢጣሊያ ሽንፈቷን ለመበቀል፣ እንግሊዝና ፈረንሳይ ደግሞ ከሃፍረታቸው ነፃ ለመሆንና ኢጣሊያን አስደንብረው ጀርመን እቅፍ ላለመጣል የሶስትዮሽ ህብረት ፈጥረው የኢትዮጵያን ውስጣዊ የፖለቲካ መዘውር በዘዴ እየጠመዘዙ ወደ ገደል አፋፍ አደረሱት።

የምስራቅ አፍሪካን ሀገራት በቅኝ ግዛት በመያዝ ላይ የነበሩት ሶስቱ ሃያላን አገሮች ቀጣዩ ዘውድ ጫኝ በአፄ ምኒልክ ቤተመንግስት ውስጥ ቤተኛ ከሆኑት ከራስ መኮንን፣ ከአቤቶ ኢያሱና ከተፈሪ መኮንን አይዘልም ብለው ገምተው ነበር። ግምታቸው በከፊል ተሳክቶም አቤቶ ኢያሱ አልጋ ወራሽ

ሆኑ። አፄ ምኒልክ ከሞቱ በኋላ አቤቶ ኢያሱም መንበረ ስልጣኑን ሲረከቡ ዲፕሎማሲያዊ ግንኙነታቸውን ከቱርክና ከጀርመን ጋር አደረጉ።

ይህን ጊዜ ኢጣሊያ፣ እንግሊዝ፣ ፈረንሳይ የጋራ ደህንነታቸው አደጋ ላይ ወደቀ። በኢያሱ ግንኙነት ሳቢያ የሃይል ሚዛኑ የሚዛባበትና ጥቅማቸውን በቱርኮች የሚነጠቁበት ሁኔታ ተፈጠረ። ያን ለማስናከል ቀላሉ ስትራቴጂ በኢያሱ ላይ ዲፕሎማሲያዊ ዘመቻ መክፈት እንደሆነ ተስማሙ። ለዚህም ስትራቴጂ ስኬት ዘርን፣ ሃይማኖትን፣ ሰብዕናን፣ ወዘተ. በማጤን ኢያሱን ለማጥቃት የሚበጀውን መረጡና በሃይማኖትና በግል ሰብዕና ላይ ማተኮሩን መረጡ።

በራስ ተፈሪና በልጅ ኢያሱ መካከል ያለውን ቃል ኪዳን ለማፍረስም በሁለቱ ተፎካካሪዎች መካከል አጠራጣሪ ሁኔታዎች እንዲፈጠሩ ማስረጃዎች ተቀነባበሩ። ለዚህ ዝግጅት አፈፃፀም ደግሞ አርመናዊው ፎቶግራፍ አንሺ ሙሴ ሊዮን፣ እንደበተ ርቱዕውና የመኳንንቱን ምስጢር ለቅሞ የማውጣት ልምድና አቅም የነበረው ሻለቃ ሎሬንስ ሐረር ገቡ። ልጅ አቤቶ ኢያሱም በተዘጋጀላቸው ወጥመድ እንዲገቡ በሚያምኗቸው ሰዎች ወደ ሐረር በመሄድ ከራስ ተፈሪ ጋር የነበራቸውን ቃል ኪዳን እንዲያፈርሱ ተደረገ። ልጅ ኢያሱ ሐረር እንደደረሱ መናገሻ ከተማቸውን ወደ ወሎ እንዲያዞሩ፣ ከእስልምና ተከታዮች መሪዎች ጋር እነ ሻለቃ ሎሬንስ በተገኙበት እንዲወያዩ ለማድረግ ሤራው ተቀነባበረ ...

በዚህም አካሄድ ልጅ ኢያሱ መስለማቸውን የሚያረጋግጥ ፎቶ በሃያ ሺህ ኮፒ ግብፅ አገር ታተመ። የኢያሱ የአመንዝራነት ባህሪም ማዳበሪያ እየሆነ ለየመኳንንቱ ተሰራጨ። ያን ግዜ «ወጋችን ተበላሸ» ባይ ሹማምንት ውሏቸው ኢያሱን ማማት ሆነ። በሌላ በኩል ደግሞ ራስ ተፈሪ ዝምተኛ፣ የአውሮፓን ቋንቋ የተማሩ፣ ሰው አክባሪና ለልማት ቆርጠው የተነሱ ... የሚል የሰብዕና መግለጫ ተቀነባብሮ መኳንንቱ እንዲሰሙት፣ እንዲያጤኑት፣ በአዕምሮአቸው እንዲመላለስ ተደረገ። የአቤቶ ኢያሱ ስልጣን እንዲህ በተቀነባበረ ዘዴ ተገዝግዞ በኢትዮጵያ ከፍተኛ መኳንንት ስልጣናቸው ተቀማ። የተቀማው ስልጣን ደግሞ ለአፄ ምኒልክ የገቡትን ቃልኪዳን በማክበርና ውግዘቱን በመፍ[illegible]ት ዘውዱን ለንግስተ ነገስታት ዘውዲቱ በመስጠት ተፈፀመ። የባለ ሙሉ ስልጣን አልጋ ወራሽነቱን ያገኙት ራስ ተፈሪም ንግስተ ነገስታት ዘውዲቱ ከፊት ቀድመው ከኋላ ያስከተሏቸውን ተፈሪን እስከተወሰነ ርቀት የሚያሯሩጡ አጋዥ መሆናቸው የአደባባይ ምስጢር ሆነ።

በዚህ ወቅት የራስ ተፈሪ ተቀናቃኝ ኢያሱ በቁጥጥር ስር ዋሉ፤ የንግስቲቱ አለኝታ መኳንንትም እንደ ጉም በየአቅጣጫው ተበተኑ። ኢትዮጵያ የሊግ ኦፍ ኔሽን አባል ሆነች። የራስ ተፈሪንም ሰብዕና ለማጎልበት ለራስ ተፈሪ የአውሮፓ ጉብኝት ተመቻቸ። ራስ ተፈሪ ውስጡን ለቁስ በሆነው የኢጣሊያ፣ የእንግሊዝ፣ የፈረንሳይ ... እንግዛ ረኩ።

* * *

ጣሊያኖች ኤርትራ ምድር ላይ ሆነው የኢትዮጵያን ፖለቲካዊ፣ ኢኮኖሚያዊና ወታደራዊ እንቅስቃሴ በመከታተል በዓድዋ ላይ የደረሰባቸ ውን ሽንፈት ለመበቀል አስፈላጊ ዝግጅቶቻቸውን ጨራርሰው አይጧን ለማጥመድ ጉድጓዱ ዳር አደፈጡ። በተለይም ኢትዮጵያን ዳግም ለመውረርና ቅኝ ግዛት ለማድረግ ብዙ የሃይማኖት መልዕክተኞች፣ የምህንድስናና የህክምና ባለሞያዎች፣ የታሪክና የፖለቲካ ተንታኞች፣ የከርሰ ምድር አጥኝዎችና የወታደራዊ ሳይንስ ጠበብቶች ከኢጣሊያ በመምጣት አገሪቱን አብጠርጥረው ለመመርመር ሰላማዊ ወረራ አደረጉ።

በአፄ ምኒልክ ዘመነመንግስት በአድዋው ጦርነት በኢጣሊያ ላይ በደረሰው ሽንፈት የወቅቱ ሃያላን አገራት ጥልቅ የሆነ የፖለቲካ ቼዝ እየተጫወቱ የፈጠረውንና ወደፊትም የሚፈጥረውን ተፅዕኖ አስልተውታል። ፖለቲካዊ ትርፍ ያለው ሆኖ ስላገኙትም ኢጣሊያ ኢትዮጵያን በድጋሚ እንድትወር ይገፋፉ ነበር።

ይሁን እንጂ «አባብ ያዬ በልጥ አይጫወትም» እንዲሉ ኢትዮጵያውያንን ማንበርከክ ቀላል እንደማይሆን በመረዳት «ኢትዮጵያን አትያዛት፤ ግን በዝብዛት» የሚል መርህ ፈጥረው ስውር የጥፋት ሚሳይላቸውን በመተከስ፤ በመሃል አገርም በዲፕሎማሲው መስክ ከኋላ ሆነው እየቆነጠጡ በማስበርገግ ኢትዮጵያውያንን እርስ በርሳቸው በማጣላቱ ገፉበት።

በተለይም «ኢትዮጵያን አትያዛት ግን በዝብዛት» የሚለውን መርህ ለማስፈፀምና የአፄ ምኒልክንም እመኔታ ለማግኘት በ1898 ዓ.ም ኢጣሊያ፣ እንግሊዝና ፈረንሳይ የኢትዮጵያን ሉዓላዊነት በመቀበል በኢጣሊያና በኢትዮጵያ መካከል የተደረገው ጦርነት የቅኝ ገዥና ተገዥ ጦርነት ሳይሆን የሁለት ሉዓላዊ አገራት ግጭት መስሎ እንዲቆጠር ፍላጎታቸውን አሳዩ። የታሪክ

ድርና ማግ ሲጠና ግን በወቅቱ የነበሩ ጣሊያኖች ደግመው ደጋግመው ይሹት የነበረው የአድዋን ቂም ለመበቀል በኢትዮጵያ ላይ ድልን መጎናፀፍን ነበር። ስለዚህ በጥቅምት ወር 1898 ዓ.ም የተደረገው ውል ለኢትዮጵያ መልካም ዜና ቢመስልም ለኢጣሊያ ግን ጊዜ መግዣና የጦር እቅድ ውጥን ማረጋገጫ ነበር።

በኢጣሊያ ደግሞ በ1914 ዓ.ም ሙሶሊኒ ስልጣን ላይ ወጣ፤ የፋሽዝምን የፖለቲካ አቅጣጫ መከተልም ጀመረ። በ1915 ዓ.ም በኢጣሊያ ግፊትና ትብብር ኢትዮጵያ የሊግ ኦፍ ኔሽንስ አባል እንድትሆን ተደረገችና ዕዲሱን የማደንዘዣ መርፌ ተወጋች። ኢትዮጵያ የሊግ ኦፍ ኔሽንስ አባል አገር ከመሆኗ በፊትና አባል ከሆነች በኋላም በእነ ሙሶሊኒ «እርቆ አስተዋይ» የተባሉ ኢጣሊያውያን በሽንጎ እየተቀመጡ የወረራውን ጥቅምና ጉዳቱን ተነተኑት። «ትልቅ አሳ ወጥመድህ ውስጥ እንዲገባ የሚወደውን መንጠቆህ ላይ ሰክተህ ሳትንቀሳቀስ ፀጥ በል» በሚለው ዘዴ ኢትዮጵያ ወደ ሊግ ኦፍ ኔሽንስ በመግባቷ ደስተኛ እንደምትሆንና በአባልነት የታቀፉት አገሮች ሉዓላዊነታቸው ቢጣስ ሌሎች አባል አገሮች ከጎኗ እንደሚቆሙ ስታውቅ ባገኘችው ምቾት ተኝታ እስከትነቃ ዘመናት እንደሚነጉዱ «እርቆ አስተዋዮች» ተነበዩ።

ይህም ለኢጣሊያ እንደሚረዳና ኢትዮጵያ እንቅልፏን ስትለጥጥ አልያም ከእንቅልፏ ነቅታ ስትንደፋደፍ እነ ሙሶሊኒ ቀላሉን የቤት ስራ በጦር ሃይላቸው እንደሚፈጽሙ ተረጋገጠ። በሌላ በኩል ደግሞ ሊግ ኦፍ ኔሽንስ ህግ በማውጣት ይደራጅ እንጂ ያወጣውን ህግ ለማስከበር በቂ ጥንካሬና ወታደራዊ ሃይል ስለሌለው «ጥርስ የሌለው አንበሳ» በመሆኑ አዋጁንና ህጉን ለማስፈፀም ጥርስ ማብቀል እንዳለበት፣ ጎፈሩ አንገቱ ላይ የተደፋ ሽንጣም አንበሳ እስኪሆንም ዘመናት እንደሚቆጠሩ ታምኖበታል።

ከዚህ በተጨማሪ ኢጣሊያን ለውጤት እንደሚያበቃ የታመነበት ነጥብ ደግሞ በ1908 ዓ.ም የአንደኛው የዓለም ጦርነት ሲጀመር እንግሊዝና ፈረንሳይ ኢጣሊያ ከእነሱ ጋር ወግና ፀረ ጀርመን አቋም ይዛ ከታገለች ከድል በኋላ ኢትዮጵያን ቅኝ ግዛቷ እንድታደርግ የገቡላት ቃልኪዳን ነው።

ራስ ተፈሪ የአውሮፓን ጉብኝት ከፈፀሙ በኋላ የፈጠሩት ዲፕሎማሲያዊ ግንኙነት፣ የጀመሩት ልማት፣ በተለይም በቤልጅየም መንግስት ትብብር የጀመሩት የጦር ሃይል ማሰልጠኛ ተቋምና በካሪቢያን አገሮች የተነሳው የራስ ተፈሪያን እንቅስቃሴ የኢጣሊያ የቤት ስራ በአስቸኳይ

በ1928 ዓ.ም ኢጣሊያ ከተደላደለችበት ከሶማልያ ተነስታ ኦጋዴንንና ጅጅጋን ያዘች:: በሲዳሞም የኢትዮጵያን ግዛት ደፈረች:: በወቅቱ እጅግ ዘመናዊ መሳሪያ የታጠቀውን የኢጣሊያ ሰራዊት መቋቋም ለኢትዮጵያውያን ከባድ ሆነ:: እያቅራራና እየፎከረ ጠላትን መግጠም የለመደው የኢትዮጵያ ሰራዊት ጠላቱን ከፊት ለፊት ሲጠብቅ ቦንብ ተሸካሚ አውሮፕላኖች እንደ አሞራ ሰማይ ለሰማይ እየመጡ አጠቁት:: በምስራቁ የኢትዮጵያ አቅጣጫ በተጀመረው የኢጣሊያ ጥቃት የመጀመሪያው ገፈት ቀማሽ ጀግናው ግራዝማች አፈወርቅ ወልደ ሰማዕት ከበባ ተደርጎ ካለ አጋዥ ተገደሉ! ቆራሄም ተያዘች:: የኢትዮጵያ ንጉሰ ነገስት የትኩረት አቅጣጫ ወደ ምስራቅ ሲሄድ በሰሜን ደግሞ የኢጣሊያ ጦር የሽንፈት ጽዋ የጨለጠበትን አድዋን በመስከረም ወር 1928 ዓ.ም በእጁ አደረገ::

ጦርነቱ ከየአቅጣጫው በጣሊያኖች ሲለኮስና ሰደዱ ወደ ውስጥ ሲዘልቅ ቀዳማዊ ኃይለስላሴ መላ ለመምታት ባለሟሎቻቸውን ሰበሰቡና እስከ አፍንጫው ስለታጠቀው ኢጣሊያ ብቻ ሳይሆን ስለ ከዷቸውም እንግሊዝና ፈረንሳይ ተወያዩ:: በመጨረሻም ንጉሰ ነገስቱ ወደ ማይጨው ለመዝመት ወሰኑ ...

መስከረም 22 ቀን 1928 ዓ.ም የጦርነት ክተት አዋጅ ታወጀ:: አዋጁ ግን እንደ አፄ ዮሐንስ፣ እንደ አፄ ምኒልክ ዘመን ህዝቡን ከዳር እዳር የሚያንቀሳቅስ አልሆነም:: በየጠቅላይ ግዛቱ ከሚገኙት ባላባቶች ጋር ግንኙነታቸው በመሻከሩም ባልጠበቁት በኩል ለመጣባቸው ጥቃት ወገናቸውን ለማስተባበር አስራ አንደኛው ሰዓት በመድረሱ እንደ ቀደምት ነገስታት ወገናቸውን በአንድ ልብ ከዳር እዳር ለማስተባበር ሳይችሉ ቀሩ:: ቢሆንም ግን ታሪካዊ ግዴታቸውን ለመወጣት በዚያ ቀውጢ ሰዓት ችሎታ ያላቸውን ሳይሆን የሚተማመኑባቸውን ቤተዘመዶቻቸውን ቁልፍ ቁልፍ ቦታ ላይ በመሾም ለጦርነቱ ተዘጋጁ::

በጥቅምት ወር 1928 ዓ.ም መቀሌ በኢጣሊያ ጦር በተያዘች በሳምንቱ ቀዳማዊ ኃይለ ስላሴ ከመናገሻ ከተማቸው ከአዲስ አበባ ወደ ደሴ ሄዱ:: ደሴ እንደደረሱ ከመሃል አገር የኢትዮጵያ ጦር አዝማች ሆነው የሄዱትን ራስ ሙሉጌታን ሽረው ወደ መንፈሳዊነቱ የሚያደሉትን ራስ ካሳን የጦር ሚኒስትርና አዝማች በማድረግ ራሳቸውን ዋና የጦር አዝማች አደረጉ:: ከሳምንት በኋላ የኢጣሊያ ቦምብ ጣይ አውሮፕላኖች በንጉሰ ነገስቱና በሰራዊታቸው ላይ የቦምብ ውርጅብኛቸውን እንደ ዝናብ ሲያወርዱት ቀዳማዊ

ኃይለ ስላሴ ራሳቸው 'ኦርሊኮን' (የአየር መጣያ) ተኳሽ ሆነው የኢጣሊያን አውሮፕላኖች ለመጣል ሞከሩ::

ከታህሳስ 15 እስከ ጥር 23 ቀን 1928 ዓ.ም ድረስ የራስ ስዩም መንገሻና የራስ ካሳ ሰራዊት በጥምረት የኢጣሊያን መከላከያ ምሽግ ለመስበር ችልቅ ውጊያ አደረገ:: በሲዳሞ ዶሎ ግንባር የጄኔራል ግራዚያኒ ጦር የቀዳማዊ ኃይለስላሴን አማች ራስ ደስታን አጥቅቶ ተቆጣጠረ::

ኢትዮጵያውያን በተከፈተባቸው የጦርነት ግንባር ሁሉ የጠላትን ሃይል በወኔ ተጋፈጡ:: እንዲያውም ኢትዮጵያውያን ከመከላከሉ ወደ ማጥቃቱ ሲያዘነብሉ የኢጣሊያ ጦር መሪዎች ተደናገጡ:: ከአርባ ዓመት በፊት የደረሰው ሽንፈትም በሀሳባቸው እየተመላለሰ አርበተበታቸው:: ይህን ከፍተኛ ስጋት ለማስወገድና የኢትዮጵያን ጦር በመግታት ለማሸነፍ የሚቀራቸው አንድ ምርጫ ብቻ እንደሆነ የጦር መሪዎች ተማመኑ:: ያም የመጨረሻ ስምምነት ከአየር የሚጣለውንና በሊግ ኦፍ ኔሽንስ የተከለከለውን የመርዝ ጋዝ ጢስ በኢትዮጵያ ሰራዊት ላይ መርጨት ሆነ:: ኢጣሊያ ሶስት መቶ አውሮፕላኖችን እየተጠቀመች የ«ሙስታርድ» ጋዝ በኢትዮጵያ ሰራዊት ላይ ረጨች:: ያን ጊዜ ነው የደጃዝማች አያሌው ብሩ አዝማሪ፤

«ከሃበሻ ፀሎት ጣሊያኖች በለጡ፣
በአርባ ዘመናቸው ክንፍ አውጥተው መጡ» በማለት የተቀኘው::

የኢትዮጵያ ሰራዊት በማያውቀው የመርዝ ጋዝ ጢስ እንደቅጠል አረገፈ:: የመጣውን መዓት የሰማው የአዲስ አበባ ክርስቲያንና ሙስሊሙ ህዝብ በአንድነት ሆኖ የአንድ ሳምንት ሱባኤ ገባ:: የኢጣሊያ ሰራዊት ግን የራስ ስዩምንና የራስ ካሳን ሰራዊት አጥቅቶ ወደ መሃል ገሰገሰ ...

መጋቢት 1928 ዓ.ም ቀዳማዊ ኃይለ ስላሴና ሰራዊታቸው ኮረም ደረሱ:: የኢጣሊያ አውሮፕላኖች የሰራዊቱን ቀለብ አቃጠሉት፤ የመርዝ ጋዝ ጢስ መርጨቱንም ቀጠሉ:: በዚህ ሰቅጣጭ ወቅት ግን የኢትዮጵያ ሰራዊት መጋቢት 13 ቀን 1928 ዓ.ም በወራሪው ላይ የግንባር ለግንባር ውጊያ ሰንዝሮ እስከ ጨበጣ ውጊያ የዘለቀ የሞት ሽረት ፍልሚያ አደረገ:: የኢጣሊያን የከባድ መሳሪያ፣ የቦምብ ውርጅብኝና የመርዝ ጋዝ ጢስ ግን የኢትዮጵያ ሰራዊት መቋቋም ተሳነው:: የአየር ጥቃት ሙሉ ለሙሉ የኢጣሊያን የበላይነት አረጋገጠ:: ቀዳማዊ ኃይለ ስላሴም ለሰራዊታቸው በማዘን እንዲሸሽ አዘዙ ...

ቀዳማዊ ኃይለ ስላሴ በወሎ እንዳይመለሱ ህዝቡ በልጅ ኢያሱ መሻርና በንጉስ ሚካኤል ጥቃት የተቆጨ በመሆኑ ፈሩት፡፡ የአፋርና የሰሜን ባላባቶችም የጋብቻ ዝምድና የፈጠረላቸውን ልጅ ኢያሱን ከስልጣን በማውረዳቸው ምክንያት የነበረውን ቂም ስለሚያውቁ ሰጉ፡፡ በጎንደር ደግሞ የራስ ጉግሳን የግፍ አገዳደልና በደጃዝማች አያሌው ብሩ ላይ የፈፀሙትን ቃልን ያለማክበር ችግር ስለሚያውቁ ፈሯቸው፡፡ የጎጃሙ ራስ ኃይሉ ግዞት መውረድ የማይዋጥላቸውንም ለመሸሽ ብቸኛውን አማራጭ በመምረጥ በላሊበላ፣ በወረኢሉ በመንዝ በመርሐቤቴ አድርገው ሚያዝያ 22 ቀን 1928 ዓ.ም ጠዋት አዲስ አበባ ተመለሱ፡፡

አዲስ አበባን በከንቲባነት የሚመሩት ብላታ ታከለ ወልደሃዋርያት የኢጣሊያን ድል፣ የኢትዮጵያን ሰራዊት ሽሽትና መበታተን፣ ንጉስ ነገስቱም ያሉበት አለመታወቁን ሲረዱ የከተማውን ኗሪ ጃንሜዳ ላይ ሰብስበው ወደ አዲስ አበባ የሚገሰግሰውን የኢጣሊያ ወራሪ ጦር ጣርማ በር ላይ በማገድ ህዝቡ መስዋዕትነት እንዲከፍል ጥሪ አደረጉ፡፡ በዚህ መሃል ግን ንጉሰ ነገስቱ አዲስ አበባ የመናራቸው ዜና ተሰማ፡፡ ብላታ ታከለ ንጉሰ ነገስቱ ወደ አውሮፓ ለመሄድ ማሰባቸውንም ሰሙ፡፡ ይህን ጊዜ «አይሆንም! ንጉሰ ነገስቱ ወደ አውሮፓ ለመሄድ ቢሞክሩ የእኔ እስረኛ ይሆናሉ» በማለት ቆራጥ ውሳኔያቸውን ተናገሩ፡፡ ምሽት ላይ ንጉሰ ነገስቱ አስቸኳይ ስብሰባ ጠሩ፡፡ በተሰብሳቢዎች ስለ ንጉሰ ነገስቱ ዕጣ ፋንታ ውይይት ከመደረጉም በላይ ወራሪውን የኢጣሊያ ጦር መቋቋምና ማባረር ስለሚቻልበት ዘዴ ሁለት ስትራቴጂዎች በሃሳብ መልክ ቀረቡ፡፡

እነ አቶ መኮንን ሃብተወልድ «ንጉሱ ወደ አውሮፓ ሄደው ለሊግ ኦፍ ኔሽንስ ያመልክቱ፤ ዕርዳታም ይጠይቁ ... የኢትዮጵያ መናገሻ ግን ወደ ጎሬ ተዛውሮ በደጃዝማች ወልደ ፃድቅ እንደራሴነትና በራስ እምሩ የጦር ሚኒስትርነት የአርበኝነት ትግል ይጀመር» አሉ፡፡ ይህ ሃሳብ የመነጨው ከመኳንንቱ ይሁን እንጂ የእንግሊዝና ፈረንሳይ ዲፕሎማቶች ሃሳብ ስለመሆኑ ብዙም አያጠራጥርም፡፡ ሁለቱ አገራት ንጉሰ ነገስቱ ወደ መናገሻ ከተማቸው ከመመለሳቸው በፊት እንደ ፍቱን መላ ወስደው ንጉሱ በወጣላቸው መረብ ተጠቅልለው ወደ አውሮፓ እንዲሄዱ መወሰናቸው ለኢጣሊያ መንግስት ሳይቀር ተገልፆ ነበር፡፡ ለዚህም ዋናው ነጥብ የተበታተነው የኢትዮጵያ ሰራዊት ያለ ንጉሰ ነገስቱ÷ ንግስት እንደሌለው የንብ መንጋ ተበትኖ ይቀራል የሚል እምነት ነበር፡፡

ሁለተኛው ሃሳብ ደግሞ የአገር ፍቅር በሚያንሰፈስፋቸውና የጠላትን ድፍረት ለመቀልበስ በሚጓጉት ቆራጥ ኢትዮጵያዊ በብላታ ታከለ የቀረበ ነው፤ «ዋናው የጦር ሰፈር ከአዲስ አበባ ወደ ጎሬ ይዛወር፤ የኢትዮጵያ አርበኞች የሽምቅ ውጊያ እንዲጀምሩ ይደረግ፤ ከእንግሊዝ ጋር በመደራደርም ለጎሬ ቅርብ በሆኑት አገሮች በኩል መሳሪያ ተገዝቶ ይምጣ ... ወራሪን መሸሽ ሳይሆን እንደ አባቶቻችን እየገጠምን ድል ማድረግ አለብን» አሉ፡፡ ሹማምንቱ ወደ ብላታ ታከለ ሃሳብ አዘነበሉ፡፡ ንጉሰ ነገስቱ ግን የሚሆነውን ከማድረግ እንደማይመለሱ እያወቁት ስብሰባው ለቀጣዩ ቀን ተቀጠረ፡፡

በማግስቱ የእነ አቶ መኮንን ሃብተወልድ ሃሳብ ቀርቦ የብላታ ታከለ ሃሳብ ከአጀንዳ ውጭ ሆነ፡፡ በተሰብሳቢዎች መካከል አለመግባባቱ ተካረረ፡፡ በመጨረሻ ግን የንጉሰ ነገስቱ ስደት ተቀባይነት አገኘ፤ ደጃዝማች ወልደ ፃድቅ እንደራሴ፤ ራስ እምሩ ደግሞ የጦር ሚኒስትር ሆነው ተሾሙ፡፡

የነብላታ ታከለን ደጋፊዎች በመፍራት ማታውኑ ንጉሰ ነገስቱ ከልዑላን ቤተሰቦቻቸው፣ ከታማኝ መኳንንቱና አሽከሮቻቸው፣ እንዲሁም በእንግሊዝና በፈረንሳይ ዲፕሎማቶች ከተወከሉ ጥቂት የውጭ ዲፕሎማቶች ጋር በባቡር ወደ ጅቡቲ ለመሄድ አቃቂ ሄደው ተሳፈሩ፡፡ በጉዟቸው ላይ የንጉሱ ስደት ያልተዋጠላቸው ኢጣሊያውያን ንጉሰ ነገስቱ በተሳፈሩበት ባቡር ላይ የቦንብ ጥቃት ለማድረስ እንግሊዝንና ፈረንሳይን ተማፀኑ፡፡ እንግሊዝና ፈረንሳይ ግን የንጉሰ ነገስቱ ስደት የኢጣሊያን ድል ከማጠናከር ውጭ የሚያመጣው ጉዳት እንደሌለ፤ የሊግ ኦፍ ኔሽንስ አቤቱታም በእንግሊዝና ፈረንሳይ ተወካዮች እንደሚመክን በማስረዳት አግባቧቸው፡፡ ኢጣሊያውያኑ ግን ንጉሰ ነገስቱን ሳይዙ ወይም ሳይገድሉ ቅኝ ገዥነታቸው እንደማይረጋገጥ ቢሰጉም የእንግሊዝንና የፈረንሳይን ወዳጅነት ጥሰው ንጉሰ ነገስቱን በያዘው ባቡር ላይ አደጋ ከማድረስ እንደተቆጠቡ ይገመታል፡፡

ከሁለት ቀን ጉዞ በኋላ ሚያዝያ 25 ቀን 1928 ዓ.ም. ንጉሳውያን ቤተሰቦች መልህቋን በህንድ ውቅያኖስ የጅቡቲ ወደብ ላይ ጥላ በመጠባበቅ ላይ ካለችው «ኢንተርፕራይዝ» ከተባለችው የጦር መርከብ ደረሱ፡፡ በባቡር ተጭነው የሄዱት መኪኖችና ሻንጣዎች ጦር መርከቧ ላይ ተጫኑ፡፡ አቃቂ ላይ ከንጉሰ ነገስቱ ጋር ለመሰደድ የወሰኑት ጠባቂዎች በፈረንሳይ መንግስት «የጦር መሳሪያ ይዛችሁ አትገቡም» ተብለው እንዳይጓዙ ተከለከሉ፡፡ ስለዚህ በጦር መርከቧ ላይ የተሳፈሩት ንጉሰ ነገስቱ፣ ባለቤታቸው፣ ልዑላን ቤተሰቦችና ታማኝ መኳንንት ብቻ ነበሩ፡፡

ንጉሰ ነገስቱ በስደት በሄዱ በጥቂት ቀናት ውስጥ የጀኔራል ባዶሊዮ ሰራዊት በየካ በኩል ወደ መናገሻ ከተማዋ ገባና አዲስ አበባ በጣሊያኖች እጅ ወደቀች። በሶስተኛው ቀን 1928 ዓ.ም ሙሶሊኒ «ሁለተኛዋ የሮም ኢምፓየር ተመሰረተች» ብሎ ደስታውን ለዓለም አበሰረ። በንግግሩ መጨረሻም «አዲሷን የሮማ ኢምፓየር የሚያናውጥ ሃይል ምድር ላይ የለም!» ብሎ አብሪቱን ጨመረበት።

የሊግ ኦፍ ኔሽንስ ውል ሲሻር፤ ኢጣሊያ የተከለከለውን የመርዝ ጋዝ ኢትዮጵያ ላይ በማርከፍከፍ ፍትህ የጎደለው ጦርነት ስትፈፅም «ሃይ ባይ» ጠፋ። ኢትዮጵያ የሊግ ኦፍ ኔሽንስ ዕድርተኞቿ ከጎኗ ሳይቆሙ ምድሯ በሬሳ ተሞላ። በ1880 ዓ.ም በአፄ ምኒልክ አማካይነት ይዛው የነበረው የግዛት ክልል በኢጣሊያ በመደፈሩ ንጉሰ ነገስቱ አቤቱታቸውን ለማቅረብ በሰኔ ወር 1929 ዓ.ም ከባዝ ከተማ "ሊግ ኦፍ ኔሽንስ" ወደሚገኝበት ጀኔቭ አቀኑ። በጉባኤው አዳራሽ ውስጥ እንደደረሱም የፋሽስት ኢጣሊያን ወረራ ለአባል አገራቱ ለማሳወቅ የኢትዮጵያው ንጉሰ ነገስት ወደ መድረኩ አመሩ። ኢጣሊያውያን ጋዜጠኞች የንግግራቸው መልዕክት እንዳይሰማ በጩኸትና ፉጨት አወኩ። ትዕግስተኛው መሪ ግን ማዕበሉ እስኪቆም ጠብቀው፤ ረብሻ ፈጣሪዎች ከአካባቢው ሲወገዱ ነውጥ ፈጣሪ ታሪካዊ ንግግራቸውን ለአባል አገራቱ አሰሙ፤ «... እግዚአብሔርና ታሪክ ለምትሰጡት ፍርድ ምስክር ሆነው ይመለከታሉ» ብለው የአባል አገራት ተወካዮችን ህሊና የተፈታተነውንና መፈናፈኛ ያሳጣ ንግግራቸውን አድርገው ጨረሱ። አቤቱታዋን ግን እንግሊዝና ፈረንሳይ ውጠው አስቀሩት።

* * *

ኢትዮጵያ በፋሽስት ኢጣሊያ ተወርራ ህዝቧ ፍዳውን በሚያይበት በዚያ የጭንቅና የመከራ ወቅት ግን የአገራቸውን ነፃነት ለማስመለስ የኢትዮጵያ የቁርጥ ቀን ጀግኖች እየተጠራሩ በዱር በገደሉ እየተሹለከለኩ ፀረ-ወረራ ትግሉን አፋፋሙት።

ጃጌ ጃገማን የመሳሰሉት ጀግኖችም ከዚያ ከተፋፋመ ትግል አብራክ ተወልደው ለበርካታ አመታት የተዘጋጀውንና እስከ አፍንጫው የታጠቀውን የኢጣሊያ ጦር እየነደፉ አበሳውን አስቆጠሩት።

ጀግናው የአርበኞች መሪ ጃገማ ኬሎ በአርበኝነት ጭልም ጫካ ውስጥ እያለ ስለዚህ ሁሉ፣ ስለኢትዮጵያ ታሪክ እና ለሀገራቸው ህልውና ሲሉ እንገታቸውን ለጠላት ስለሰጡ የሀገሪቷ መሪዎች ብዙ ሰምቷል።

ለምሳሌ ከ1847 - 1860 ዓ.ም የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገስት የነበሩት አፄ ቴዎድሮስ በዘር ላይ በተመሰረተው ሰለሞናዊ ስርወ መንግሥት ሽግግር ሳይሆን ይዘውት በተነሱት ህልምና ጀግንነት መሪ ለመሆን የበቁ፣ የአገራቸው መፃኢ ዕድል የሚወሰነው በአንድነትና ስልጣኔ መሆኑን የሚያምኑ መሪ እንደነበሩ ጃገማ የሰማው እዚያው የጭልሞ ጉድባ ውስጥ ሆኖ ነው። ከዚህም ሌላ «ወዳጆች ነን» ባዮቹ ጣሊያኖች ኢትዮጵያን ለመውረር በቀይ ባህር በኩል መጥተው ሳለ የሱዳን ማህዲስቶች ሰራዊታቸውን ሰብስበው ዳግም ኢትዮጵያን ለማጥቃት በሰሜን ጎንደር በመተማ አቅጣጫ በተንቀሳቀሱ ጊዜ በወቅቱ ንጉስ የነበሩት አጼ ዮሐንስ አራተኛ ለሀገራቸው ደህንነት ሲሉ አንገታቸውን መስጠታቸውንም የተረዳው በዚሁ የአርበኝነት ዘመኑ ነው። ከዮሐንስ ቀጥሎም በዳግማዊ ምኒልክ ዘመነመንግስት የፋሽስት ኢጣሊያ መንግስት ኢትዮጵያን በግፍ ወርሮ በ1888 ዓ.ም. አድዋ ላይ በተደረገ ጦርነት ኢትዮጵያውያን በጦርና በጎራዴ ተዋግተው ዘመናዊ መሣሪያ የታጠቀውን የኢጣሊያ ጦር ድል ማድረጋቸውንና ይህም በጥቁር ህዝቦች የነጻነት ተጋድሎ ታሪክ ውስጥ ታላቅ ቦታ የሚሰጠው መሆኑን የሰማው በአርበኛነት ጫካ ውስጥ ሳለ ነው።

፫

ጃገማ - የበጋ መብረቆች መሪ በአርበኛነት

ኢትዮጵያ የብዙ ወንዞችና ጅረቶች ባለቤት ናት። ከኦሮሞ ምድር የሚነሳው አዋሽም ከእነዚህ በርካታ ወንዞች አንዱ ነው። ነገር ግን አዋሽ ወንዝ በብዙ ነገሩ ከሌሎች ወንዞች ለየት ይላል። አዋሽ ወንዝ ምንጩ ጊንጪ ከተማን አለፍ ብላ ካለች ወርቃ ከረብታ ስር ነው።

አዋሽ ከሌሎች ወንዞች ጋር ሳይቀላቀል እንደ ንስር አሞራ ብቻውን ብዙ ይጓዛል ... ከሌሎች ወንዞች ጋር የሚቀላቀል መስሎም ተመልሶ አቅጣጫ ቀይሮ ዘወር ይላል። ተሳስቶ ከሌላ ወንዝ ጋር አይቀላቀልም። ግርም የሚያደርገው ታዲያ ኩሩውን የአዋሽ ወንዝን ብዙ ክሱ የሚበልጡ ወንዞች መጥተው ሲቀላቀሉት ነው። በመጠን ክሱ የሚበልጡት ወንዞች ወንዞች መጥተው ሲቀላቀሉት ነው። በመጠን ክሱ የሚበልጡት ወንዞች የአዋሽ ወንዝ ገባር ሆነው እሱን ያደረጁታል። ከዚያ አብዛኛውን ጊዜ ሜዳ ሜዳውን እየመረጠ ሳይዋከብና ሳይጣደፍ በእርጋታና በግርማ ሞገስ ይጓዛል። በዚህም ባህሪው አዋሽ ወንዝ የሰው ልጅ ህልውና አጋር፣ ለአራዊትና ለአእዋፍ ጥም ቆራጭ፣ መጠለያ ... ከመሆኑም ባሻገር ከአገሩ ተነስቶ፣ በአገሩ ተጉዞ፣ በአገሩ ውስጥ ጉዞውን አጠናቆ በአገሩ አሸዋ ይሰርግና በአገሩ ክርስ ምድር ወርዶ ለሽ ይላል - የመነጨባትን ምድር ጥሎ፣ ወደ አለው፣ ወደ ደረጀው ውቅያኖስ ሳይፈስ።

አዋሽ ከወንዞች ሁሉ የተለየና የተመረጠ ባህሪ አለው። ይህ ወንዝ ከጀግናው ጃገማ ህይወት ጋር ቀጥተኛ የሆነ የህይወት እንቅስቃሴና ቁርኝት ያለው ይመስላል።

ጃገማና አዋሽ ወንዝ ከአንድ አካባቢ የመነጩ ናቸው። ጃገማ ገና በህፃንነቱ የታላቅ ወንድሞቹ አለቃ የሆነ፤ በአፍላ ወጣትነቱ የሶስት ሺህ አምስት መቶ አርበኞች አለቃ የሆነ፤ የራሱን ፅኑ እምነት የሚከተል፤ ዘመናዊ ትምህርት ያላቸው፣ ውቅያኖስ አቋርጠው ሄደው ዘመናዊ የውትድርና እውቀት የቀሰሙና ዘመናዊ ኑሮ የነበራቸው ሰዎች ገባሩ የሆኑለት ጀግና ነው።

ቅድመ አያቱን ጎዳና ነሞን ይተካል እየተባለ ሲተነበይለት ያደገው ጃገማ በአፍላ ወጣትነቱ ባልታሰበበት ቦታ የዝና መሰላል ሲወጣ፣ የጀግንነት

ተግባር ሲፈጽም ታየ። የሚያጠግብ እንጀራ ከምጣዱ ያስታውቃል እንዲሉ ያ ተግባሩ የወደፊቱን የሚጠቁም ምልክት እንደሆነ ታመነ። እንደ ቅድመ አያቱ ለመሆን አንድም ቀን ሳይታክት ሲያልም ኑሯልና በአድዋው ጦርነት ተሸንፈው የነበሩት ጣሊያኖች ቂም ይዘው ኖረው ኢትዮጵያውያንን ለመበቀልና ለሁለተኛ ጊዜ ኢትዮጵያን ለመውረር ያደራጁት ዘመናዊ ጦር ወደ አካባቢያቸው መጥቶ ሽማግሌና ህፃን ሲገድል፤ ሲሾምና ሲሽር፤ የወገኖቹን ሃብትና ቤት ሲዘርፍና ሲያቃጥል፤ ያልተከለውን ዛፍ ሲቆርጥና ያላሳደገውን ፈረስ ሲጋልብ ... አንገቱን የደፋውን፣ የወራሪው ግፍ አስጨንቆት እንባውን የሚያፈሰውን ወገኑን ነፃ ሊያወጣ፤ ሃፍረቱን ሊያስወግድ ... 'ኧረ ጥራኝ ጫካው፤ ኧረ ጥራኝ ዱሩ' ብሎ የአርበኝነት ህይወትን ለመጀመር ወሰነ።

ከጉዞው በፊት ጃገማ የአባ ዶዮን ልጅ አሰፋ አባ ዶዮን «እንሽፍት» ብሎ ማግባባት ጀመረ። አሰፋ በጃገማ ሀሳብ ማለለ። ወኔው እንደ አልኮል ባሰራ አካላቱ ተሰራጭቶ አሰከረው። ጃገማ ወኔውን ይበልጥ ለማጋጋል እሳቱን ይበልጥ አግለበለበው ... የአሰፋ ወኔ ጋለ። የምሬት፣ የወኔ ላብ በሰራ አካላቱ ችፍ አለ።

«በቃ ወስኛለሁ!» አለ አሰፋ።

«ምን ወሰንህ?» አለ ጃገማ በወኔ።

«እሸፍታለሁ፤ እነዚህን ነጫጭባዎች እፋለማቸዋለሁ!» አለ፥ አሰፋ - ወኔው እየናጠው።

«በል ተከተለኝ» አለ ጃገማ - የደበቀውን መውዜር ጠመንጃ ከደበቀበት መዞ ትከሻው ላይ እያስቀመጠ። ጃገማ ከአሰፋ ጋር ቀዬውን ለቆ ጫካ ገባ።

ብዙ ሳይጓዙ የአውሮፕላን ድምፅ ሰሙ። ቆፍጣናው ጃገማ የአጎቱን ልጅ አሰፋን ዞሮ ተመለከተው። አሰፋ የለበሰው ልብስ ነጣ ያለ ነው። «ና፤ ሩጥ ተከተለኝ!» ብሎ አሰፋን ወደ ቁጥቋጦው ይዞት ሮጠ። ጃገማን ጨነቀው። የአሰፋን ልብስ ቅጠል መቀባት ፈለገ። አውሮፕላኑ ግን እየቀረበ ስለነበር ይህን ሀሳቡን ትቶ አሰፋን ጫጩቶቿን ከጭልፊት በክንፎቿ እንደምትከልል ዶሮ ከስሩ አድርጎ በመሸፈን አውሮፕላኑን አሳለፈው። ወጣቱ ጃገማ ምንም እንኳን ድርጊቱ የልጅ ቢመስልም ነጭ ልብስ ለአውሮፕላን አብራሪ እንደሚታይ፤ በዚያም ሳቢያ ሊጠቁ እንደሚችሉ ማንም

ሳያስተምሬው በመረዳቱ የጦር ጥበብ አዋቂነት ተሰጥዖ እንዳለው ፍንጭ አሳየ።

ገና በአስራ አምስት ዓመቱ አሰፋ አባ ዶዮን አሳምኖ በማስከተል ጫካ ገባ እና አርበኛ ሆነ፤ ወንድሞቹና እህቱም ተከተሉት፤ ገበሬዎች፣ ወታደሮች፣ ሹፌሮች ... ተቀላቀሉት። ጃገማ እንደ አዋሽ ወንዝ ትላልቆች ገባሩ እየሆኑለት ጫካ ለጫካ ፈሰሰ ... የኢጣሊያ ፋሽስት ኢትዮጵያን በወረረ ጊዜ ጃገማ ጫካ ሲገባ እዋሽ ወንዝ ከትላልቅ ወንዞች ጋር ተቀላቀለ ሲባል በኩራት ዘወር እንደሚለው ሁሉ ገበሬዎች፣ ወታደሮች፣ ምሁራን በእሱ ስር ተሰባሰቡ። አዋሽ በመጠኑ ከማንም በልጦ አይደለም ገናና ወንዝ የሆነው። አዋሽ ትሁት ነው - እንደ ጃገማ፤ አዋሽ ታጋሽ ነው፤ አዋሽ ወንዝ ዝም ያለ ነው - እንደ ጃገማ! ትላልቅም ሆኑ ትናንሽ ወንዞች ዘንድ ሲደርስ ግን በኩራት እጥፍ ይላል። ትላልቆቹም ሆኑ ትናንሾች ወንዞች ትንሽነቱን ሳይንቁ ሄደው ይቀላቀሉታል። ከዚያ ይዟቸው ይሄዳል። በአገሩ ውስጥ ተጉዞ፣ ለመጠጥና እርሻ አገልግሎት ሰጥቶ ተመስግኖ አገሩ ምድር ውስጥ ይሰርጋል። ጃገማም እንደ አዋሽ ወንዝ ነው፤ እባቱ የመረጠው፣ ኩራቱ ያስመረጠው፣ የሚመራውን ለሽንፈት የማይዳርግ፣ በእብሪት አፍንጫውን ዳመና ውስጥ የማይሰነቅር ትሁት ጀግና ...

አሰፋ ዶዮ በጃገማ ቅስቀሳ ሽፍትነት ቢጀምርም አጎቱ ዲባባ ሁርሴ ከተደበቁበት ጫካ ሄደው፤ «አንተ የወንድሜ ልጅ ብትሆንም አባት የለህምና የምትፈልገውን መምረጥ ትችላለህ። አሰፋ ግን የኔ ወንድም ልጅ ነው። ልጁ ሽፍቷል ሲባል ወንድሜን ጣሊያን ይገድለዋል። ቤት ንብረቱንም ያወድማል» ብለው አሰፋና ጃገማን በመነጠል አሰፋ ከኢጣሊያ ወራሪ ጦር አዛዦች ምህረት እንዲያገኝ ተደርጎ ገባ።

ጃገማና አሰፋ የአርበኝነት ኑሮ ሲጀምሩ ሰላሳ የሚደርሱ የወንድም፣ የእያት፣ የቅድመ አያት ልጆች አርበኛ ለመሆን ተቀላቅለዋቸው ነበር። ቤተሰቦቻቸው ግን በአገልግላቸው ስንቃቸውን ቋጥረው አብረው በመዞር ቀስ በቀስ እያግባቡ ከአርበኝነት ህይወታቸው አስኮበለሏቸው። ወላጅ አልባዎቹ ጃገማና ወንድሞቹ ብቻ በዱር በገደል ቀሩ። ጃገማ ያን ጊዜ ከፋው፤ የሙት ልጅ በመሆኑ ከልቡ አዘነ። ነገር ግን ያ ድርጊት ይበልጥ እልህ፣ ይበልጥ ጥንካሬ ጨመረለት። ጥንካሬውንና ቆራጥነቱን ያዩ ወንድሞቹና ሌሎች ወጣቶችም ቀስ በቀስ ተቀላቀሉት ...

በ1926 ዓ.ም ባል አግብታ ወደ ወሰጋ ጠቅላይ ግዛት ሄዳ የነበረችው እህቱ ሌንሴም በአገባች በሁለት አመቷ «ወንድሞችሽ ሸፈቱ» ሲሏት ባሏን ፈትታ እነ ጃገማን ጫካ ውስጥ ተቀላቀለች። የሌንሴ መምጣት ለጃገማ ሌላ ጥንካሬ ፈጠረለት። ሀሳባቸው ይወላውል የነበረ የኦሮሞ ወጣቶችም ጃገማን ለመቀላቀል በእየለቱ መጉረፍ ቀጠሉ ...

ጃገማና ተከታዮቹ እስኪጠናከሩ ድረስ የጫካ ውስጥ ወፍ አጥኚዎች ("እርኒቶሎጂስት") ሆኑ። ወፎችን ያያሉ፤ የወፎችን ባህሪ ይከታተላሉ። በመጨረሻም የወፍ ቋንቋ አጠኑ። «ወፍ እንግዳ ይመጣል አለች፤ ወፍ ሂዱ አለች፤ ወፍ ደግ አለች ...» እያሉ መተርጎም ጀመሩ። ወፎች በቀላሉ የሚታዩ አይደሉም። እዚህ ሲሏቸው እዚያ፣ እዚያ ሲሏቸው እዚህ ቢሉም ወፎች የተፈጥሮ ምርጫና ከሌላው የሚያስበልጡት አካባቢ ግን አለ። ወፎች ፀጥታና ሰላምን ይፈልጋሉ። ወፎች አያሳብቁም፤ «ኑር፤ ሌላውም እንዲኖር ፍቀድ» የእነሱ የአኗኗር ዘይቤ ነው።

ጃገማ በአርበኝነት ጅማሮው ወቅት የነበረውን ሲያስታውስ «ሰው አይቀበለኝ እንጂ ሁሌ ራሴን እንደ ወፍ ሰበር አየዋለሁ። የወፎች ኑሮና ምርጫም ወፍ ሆኜ ያየሁት ያህል ይገባኛል። እንደ ወፍ የዛፍ እናት ላይ ቁጭ እላለሁ፤ እንደ ወፍ እዜማለሁ፤ ዛፍ ላይ ቅጠል ሰብሼ እተኛለሁ፤ ወፍ ሲንጫጫ እነቃለሁ፤ ከጓደኞቼ ጋር "ወፍ ምን አለ?" እላለሁ። ሁሌም የጣሊያኖችንና የባንዳዎችን እንቅስቃሴ ዛፍ ላይ ወጥቼ እቆጣጠራለሁ። እንደ ወፎችም እዚህ ሲሉኝ እዚያ፤ እዚያ ሲሉኝ እዚህ እያልሁ ... ለጣሊያን እልጨበጥ ብዬዋለሁ። ጣሊያኖችም የዋዛ አይደሉም። ዝግባ ዛፍ ላይ መወጣጫ አበጅተው፣ ማማ ሰርተው እንቅስቃሴዬን ይቆጣጠራሉ። እነሱ ጭልም እኔ ሰንጎታ ሆነን ... እባብ ለእባብ ዛፍ ለዛፍ እንተያያለን ...» ይላል።

ጃገማ በአርበኝነት መኖር እንደጀመረ አንድ ቀን ከአንድ ዘመዱ ቤት ቆይቶ አልባሌ ሰው መስሎ መንገድ ሲያቋርጥ ሶስት የኢጣሊያ ባንዳዎች መሳሪያቸውን ደግነው ሲገሉት ሲጠጉ አይቶ ቀደማቸውና አንዱን አቆሰለው። ጭልሞ የነበሩት የኢጣሊያ ወራሪ ጦር አዛዦች በደረሰባቸው ጥቃት ተቆጡ። «ይህች ጥሬ ከአደረች አትቆረጠምም» ብለውም ያን ድፍረት በእንጭጭነቱ ለማጥፋት ወሰኑ። ውሳኔያቸውንም ተግባራዊ ለማድረግ ስለአካባቢው መረጃ ወደሚጠይቋቸው ሰዎች ዘንድ ሄዱ። ጣሊያኖች ከእነዚህ ሰዎች መካከል የጃገማን የአጎት ልጅ አባ ዶዮን «አንተ ሽፍታ የለም እያልህ ይኸው ታስገድለናለህ!» ብለው አፋጠጧቸው። አባ ዶዮም «እናንተ ሰው ላይ

ከተኮሳችሁ ህዝቡ አይተዋችሁም፤ ይተኩስባችኋል፤ አለበለዚያ ግን ደግሜ ልንገራችሁ፥ ሽፍታ የለም» አሏቸው።

«ሽፍታ የለም! ጥሩ! ነገ አሰሳ እናደርጋለን፤ አንተም እፊት እፊት ትሄዳለህ ...» አሏቸው። አባ ዶዮ «እሺ!» አሉ።

ምሽት ላይ ግን ወደ ጃገማ መልዕክት ላኩ፤ «ጃገማ! ጣሊያኖች ሽፍታ ከተኮሰብን አንተን እንገልሃለን ብለውኛል ... ስለዚህ እነሱ ከሚገሉኝ አንተ ብትገለኝ ይሻላልና ፈቃደኛ ከሆንህ አካባቢህን ልቀቅልኝ፤ በጣሊያኖች ትዕዛዝ ነገ ከእነሱ ጋር መጥቼ ቤትህን ለማቃጠልም ተስማምቻለሁ» አሉት። በሚቀጥለው ቀን አባ ዶዮ ጣሊያኖችን እየመሩ ስንጎታ አምባ ላይ ወጥተው የጃገማን ቤት ሲያቃጥሉ ወጣቱ ጃገማ በጦር ሜዳ መነፅር ተደብቆ እየተመለከታቸው ነበር። ጎሽ ለልጂ ስትል ተወጋች እንዲሉ ግን ለአጎቱ ልጅ ሲል ወጣቱ አርበኛ ትልቅ ትዕግስት ፈፀመና የትንሽ ትልቅነቱን አሳዩ!

* * *

በ1928 የኢጣሊያ ወረራ ዘመን ከጊንጪ ወደ ጋጂ የሚወስድ የመኪና መንገድ አልነበረም። ጋጂና ጭልሞ ግን የእንጨት መሰንጠቂያ ነበረ። እዚያ ውስጥ የደጃ/ች ገብረ ስላሴ አሽከር እንደነበር የሚነገርለት አላባሽ 350 የኢጣሊያ የባንዳ ሠራዊት ይዞ ጋጂ ላይ ሰፍሮ ነበር። የጃገማ አጎት ልጅ አቶ ዲባባ ሁርሴ ኦሮሞውን፣ አማራውን፣ ትግሬውን፣ ነፍጠኛ ውን አስተባብረው ጦርነት ሲገጥሙ ጃገማ ጦር ይዞ የወንድሙ የጊዲ ኬሎ ጥይት ያዥ በመሆን ጦርነት ቦታ ተገኝቶ ነበር። ጦርነቱ ሲጀመር፣ ጥይት ሲያፋጭ ... ጃገማ ድንገት ወደ አንበሳነት ተቀየረ ... ዐይኖቹ እነጣጠሩ! ስሮቹ ተገታተሩ፤ ክንዱ እንደ ብረት ጠነከረ፤ እግሮቹ መሬቱን የሚደልቁ ሆኑ ... ከዚያ የጥይት አሩር እያፏጨበት፣ ሬሳ እዚህም እዚያም ሲወድቅ እየተመለከተ፣ የጦር ሜዳ ልምድ ካላቸው በላይ እንደ ጥንግ እየተወረወረ በጦር አልሞ ወግቶ የጠላቱን ማንቁርት እየያዘ ሁለት መሳሪያ ገፈፈ ...

«የኔ ፍላጎት ሰው እንዲወደኝ ማድረግ ሳይሆን ሰዎችን የምወድ መሆኔን ማረጋገጥ ነው» የሚለው ጃገማ አንድ ነገር ትዝ ይለዋል። አርበኝነት ጀምሮ አንድ ዓመት ከመንፈቅ ሲሆነው አንድ ንቀት ሰማ።

ከአምቦ መንገድ በላይ ያሉት ኗሪዎች ጥራጥሬ እያዋጡ፣ ቆሉ እየቆሉ ... የአገኙትን ሁሉ እየሰጡ ቤቱንና ንብረቱን ትቶ በዱር በገደል ለሚኖረው አርበኛ ይረዳሉ። ከአምቦ መንገድ በታች ያሉት ግን «የጃገማ

አርበኞች ሙጀሌ የወረሳቸው ስለሆኑ ይህን የተሰነጣጠቀውን የደባይ መሬት ስንጥቅ እግራቸው ችሎ ሊራመዱ አይችሉም። ስለዚህ እንኳን እኛን ከኢጣሊያ ሰራዊት ሊጠብቁንና ሊረዱን ለራሳቸውም ስለማይሆኑ በምንም ነገር አንረዳቸውም» ማለታቸውን ሰማ።

አንድ ቀን የጃገማ አርበኞች፥ ወደ ናቋቸው አካባቢዎች ሄደው ወደ ሃያ ሺ የሚደርሱ ከብቶቻቸውን ነዱባቸው። ያን ጊዜ ኗሪዎቹ «ምላሳችንን በቆረጠው» በሚል ተደናገጡ። ጥፋተኛነታቸውንም ለመግለጽ ቀንበራቸውን ትከሻቸው ላይ በመስቀል አርበኞች ከሚኖሩበት አምባ ላይ ወጥተው «እግዚኦ!» አሉ።

ወጣቱ የአርበኞች መሪ አጠገባቸው ሄዶ «እኛ ከእናንተ የወጣን የእናንተ ልጆች ነን፤ ጠላት የሚንቀን አንሶ የእናንተ እኛን ሙጀሊያም ማለት ለምን ነው? እኛ ከብቶቻችሁን የነዳነው አቅማችንን ለማሳየት ነው። ከብቶቻችሁ አንድም ሳይቀር ይመለሱላችኋል። ለወደፊቱ ግን እንዲህ አትበሉ። የገበያ ግርግር ለሌባ ይመቻል እንዲሉ እኛ ስንናናቅ ጠላት ይጠቀማል» ብሎ ከብቶቻቸውን ሰጣቸው። በፍቅሩም የኗሪውን ፍቅርና ከበሬታ አግኝቶ መረዳዳቱ ተጀመረ።

* * *

ጃገማ ከጊንጪ ጫካ ይበልጥ በጊንጪ ወገኑ ይመካል። ድፍን የዮብዶ፣ የስንጎታ፣ የኢችልቤ፣ የጎበን፣ የሜታ ሰው የአባቱ ውለታ ያለበት ነው። መቼም በአባቱ እጅ ያልበላ፣ ያልጠጣ፣ ከብት ያልተቀበለ ስለሌለ ሁሉ ደጋፊው ነው። ብዙ ሰዎች እንቁላልና ዶሮ ይዘው ለጣሊያኖች ይሸጡና ከባንዳዎች ጥይት ገዝተው ለጃገማ ይወስዱለታል። ቀስ በቀስ ደግሞ የኢጣሊያን ጦር እንቅስቃሴ በመንገር ብዙዎቹ የውስጥ አርበኛ ሆኑ። በዚህም አርበኞቹ ድንገተኛ ጥቃት እየወሰዱ ጣሊያንን መፋተን ጀመሩ። ጣሊያኖችም ጃገማንና ተከታዮቹን ለመያዝ ሙከራ ጀመሩ፤ ቤት አቃጠሉ። ጃገማንና አርበኞችን ግን መያዝ ቀርቶ መከበብ ተሳናቸው። ይልቁንስ እነ ጃገማ ጣሊያን ሲንቀሳቀስ ጥይት የሚጭንባቸውን ከብቶች በጥይት እየመቱ፣ የፍተሻ ተኩስ እየከፈቱ ጥይታቸውን እያስጨረሱ ጣሊያኖችና ባንዳዎች ሲሸሹ ጥይት ማጠራቀም ቀጠሉ። ቀስ በቀስ የጃገማ ስም ጣሊያኖችን የሚያስበረግግ እየሆነ ሄደ። ጃገማ ሲመጣ የኢጣሊያ ምሽግ በፍርሃት መናጥ ጀመረ ...

የበጋ መብረቆቹና መሪያቸው መጀመሪያ አካባቢ የሚጫሙት ጫማ አልነበራቸውም። በሬ ሲታረድ ቆዳው ተሸጦ ጥይት ይገዛበታል፤ የሚታረዱ

በሬዎች ግንባር ላይ ባለችው ቆዳ ግን ጫማ መስራት ጀመሩ:: ሁሉም አርበኛ ተራውን እየጠበቀ ለጫማ መስሪያ የሚሆን የግንባር ቆዳ ይደርሰዋል:: ያን ጫማ ቀን ቀን በእጁ አጥልቆት ይውላል፤ ማታ ማታ ደግሞ ከእሾህና እንቅፋት ለመዳን ይጫማዋል::

አርበኞች መንደር ገብተው ያገኙትን ከበሉ በኋላ ሰንጎታ ጫካ ገብተው እስከዛሬ «የጃገማ ጥድ» እየተባለ ከሚጠራው ጥድ ስር ዳስ ሰርተው ይተኛሉ:: ጥዱ ዝናብ ቢዘንብ እንኳን የማያስገባ ችምችም ያለ ነው:: ሲተኙ ጠላት ካለበት አፋፍ ጀምሮ እነ ጃገማ እስከሚተኙበት ድረስ በየተራ የሚጠብቁ ዘቦች አሉ:: ዘቦቹ ጠላት ሲንቀሳቀስ ሲያዩ ቀድሞ ያየው አንድ አምስት መቶ ሜትር ርጦ ከእሱ ቀጥሎ ላለው ይነግራል፣ የሚቀጥለውም ተመሳሳይ ርቀት ተፈትልኮ ለሌላው ይነግራል:: በዚህ ዘዴ መልዕክት ከአንዱ ጫፍ ወደ ሌላው እንደ ዱላ ቅብብሎሽ ወደሚፈለገው በአስቸኳይ ይደርሳል:: ከዚህ ውጭ ግን በድምፅ መጠራራት ክልክል ነበር::

ወጣቱ አርበኛ ጃገማ ከልጅነቱ ጀምሮ ውሃ ዋና፣ አደን፣ ፈረስ ጉግስ፣ ሩጫ፣ ተኩስ ይወዳል:: አንድ ጊዜ በመስቀል በዓል ጃገማ ጉ ስ ጉግስ ለመጫወት መጫወት አማረው:: ስለዚህ «የመጣው ይምጣ» ብሎ ጉግስ ለመጫወት ለኢጣሊያ ሰራዊት ይርቃል ባለው ቦታ ሄደና ጉግስ ሲጫወት ዋለ:: በነጋታው የኢጣሊያ ጦር በአካባቢው ትልቅ አሰሳ አደረገ፤ ነውጠኛው ግን ከቦታው ተመልሶ ጥዱ ስር የአዛውንቶችን ተረት ይሰማ ነበር::

ለነፃነት ፍልሚያ ቆርጦ ዱር የገባው አርበኛ በህዝቡ ትብብር በወራሪው የኢጣሊያ ጦር ላይ ተደጋጋሚ ጥቃት በመሰንዘሩ ጣሊያኖች ጊንጪ፣ ሐሮታ ላይ ጠንካራ ምሽግ ሰርተው መግሪያቸውን ጠምደው ተቀመጡ:: ይህ የጠላት ጦር ጀልዱ የጭልሞ እንጨት መሰንጠቂያ ካምፕ ከሚገኘው ጦር ጋር ቀጥተኛ ግንኙነት ፈጥሮ ትዕዛዝና መረጃ እየተለዋወጠ ተጠናከረ:: በጃገማ የሚመሩት አርበኞች በሐሮታና በጀልዱ ጦር መካከል ያለውን ግንኙነት ያለውን ግንኙነት ካጤኑ በኋላ በሁለቱ ጦሮች መካከል ያለውን ግንኙነት ለመበጠስ ስኬታማ አደጋ በመጣልና መተላለፊያ መንገዱን በመቁረጥ በጠላት ሰፈር ድንገተኛ ሁከት እየፈጠሩ መሳሪያና ትጥቅ አጠናከሩ::

ይህን ጥቃት ከመፈፀማቸው በፊት ግን አርበኞች የሥልጣን ተዋረድ ያለው፣ ጥቃቱን የሚያዝና የሚያስተባብር አመራር አስፈለጋቸው፤ በዚህም አርበኞች ሸንጎ ተቀመጡ:: መሪ መረጣ ተከራከሩ፤ ተወያዩ:: ነገር ግን በአባቱ የተመረጠውንና የተሾመውን፣ አንጊ ግርማ ሞገስና የማስተዋል ችሎታ የታደለውን ጃገማን ልቆ የተገኘ ተቀናቃኝ ጠፋ:: ስለዚህ ጃገማ

የአርበኞች መሪ ሆኖ ተመረጠ:: እርግጥ ነው የኦሮሞ ብሔር በዕድሜ ገደብ ላይ የተመሰረተ እጅግ የተዋጣ የአስተዳደር ስርዓት ያለው ነው:: በዚያ የአርበኝነት ዘመን ጃገማ የአስራ አምስት ዓመት ወጣት ነው:: በገዳ ስርዓት ከዘጠኝ እስከ አስራ ስድስት ዓመት የዕድሜ ክልል ውስጥ የሚገኙ የሁለተኛ የገዳ እርከን ውስጥ የገቡ ኢቲመኮ ናቸው:: አንደኛው የገዳ እርከን ዳኤመን ሲሆን አንድ ህፃን ከተወለደበት እስከ ስምንት ዓመት ዕድሜው የሚገኝበት ደረጃ ነው:: ጃገማ የአርበኞች መሪ በሆነበት ዕድሜው በገዳ ስርዓት ደንብ መሠረት ጊደር ተሰጥቶት ፀጉሩን የሚላጭበት፣ የዜር ግንድ ቆጠራ ተምሮ የኦሮሞ የመጨረሻ አባት የሆነውን ዋቃ (እግዚአብሔር) የሚያውቅበት የዕድሜ ክልል ውስጥ ነበር::

ኢቲመኮ የነበረው ጃገማ የአስተዳደር መሪ ለመሆን በደበሌ፣ ፎሌ እልፎ ቢያንስ ራባዶሪ (ከ33 እስከ 40 ዓመት) የዕድሜ እርከን ውስጥ መድረስ ነበረበት:: የኢቲመኮ እርከን ውስጥ የገቡ÷ የኦሮሞ ብሔርን ባህል፣ እንድነት፣ አውቀው ብሔሩንና ግዛቱን ለማስተዳደር የሚያዘጋጃቸውን ባሕላዊ ህግ፣ አስተዳደር፣ ታሪክና ባህል ያጠኑ ሊሆኑ ይገባል:: ኢቲመኮ የእድሜ ዕርከን የደረሱ ለኃላፊነት የሚያበቃቸውን ዕውቀት እየቀሰሙ፣ ከቦታ ቦታ እየተዘዋወሩ ስትራቴጂያዊ ቦታዎችን፣ የብሔሩን ወሰን፣ ወንዞችንና ተራሮችን በማየት፣ የታላላቆቻቸውን ምክር እየሰሙ፣ ትዳር መስርተው ስድስተኛው የገዳ እርከን ሉባ (ከ41-48 ዓመት) የሚደርሱ ናቸው:: ይህ የዕድሜ እርከን ለመሪነትና ለኃላፊነት የሚያበቃ የዕድሜ ደረጃ ነው::

ጃገማ ግን በአስራ አምስት ዓመቱ ከእድሜ እርከኑ ቀድሞ ስለ ኦሮሞ ባህል፣ ስለ አያት ቅድመ አያቱ ያወቀ፣ በፈረስ ግልቢያ፣ ውሃ ዋና፣ ጉግስ ... የላቀ ችሎታ የነበረው፤ ግፍን የማይወድ፣ ብስጭቱ ቶሎ አሸንፎት ስለማይወጣ ሰውን የማያስቀይም ተወዳጅ ስለነበረ በተለይም በሁሉም ዘመዶቹ ተወዳጅ የነበሩት አባቱ የመረጡት ስለሆነ የእድሜውን ሁለትና ሶስት እጥፍ ዕድሜ የነበራቸው አርበኞች ሳይቀሩ ጃገማን መረጡት:: ጃገማን እንዲያግዙት ደግሞ ጊዲ ኬሎ፣ ጤንቁሳ ኬሎ፣ የሸነህ ወርቅነህና አበበ ተሰማ ተመረጡ::

* * *

ከ1929 እስከ 1933 ዓ.ም ድረስ ጃገማ ጋጂ ይገኝ በነበረው የኢጣሊያ ምሽግ ላይ እንደ በጋ መብረቅ ድንገት እየተወረወረ ጥቃት በመፈፀም ጠላትን መፈታተንና ማተራመስ ቀጠለ:: ወራሪ ሠራዊት ወጣቱን ነውጠኛ በቁጥጥሩ

ስር ለማድረግ መደለያ አዘጋጅቶ ጃገማን ለያዘ ሽልማት እንደሚሰጥ በሚስጥር አሳወቀ። አታለውና ጎዘናግተው የሚይዙትንም አስማርቶ በፍለጋ ባዘነ። ባጠቃላይ የጋጂ ምሽግ ሹማምንት አተራማሹን ወጣት የአርበኛ መሪ ለመያዝ ያገኙትን ድንጋይ መፈንቀል ጀመሩ። ቤቱን አቃጠሉ። ከእለት ወደ እለት የተከታዮቹ ቁጥር እየጨመረ የሄደውን ጃገማን ለመቆጣጠርና ለማክሰም የኢጣሊያ ሰራዊትም ጊንጪ፣ ሐሮታ ከተባለው ቦታ ጠንካራ ምሽግ ገነባ። የኢጣሊያ ወታደሮች የምሽግ ግንባታውን በማስፋት በጀልዱና ግንደበረት አዳዲስ ምሽግ ለመጨመር ሲንቀሳቀሱ ግን ወጣቱ የአርበኞች መሪና በእሱ የሚመሩት አርበኞች የኢጣሊያ ሰራዊትን እንኳን ተጨማሪ ምሽግ ሊያሰሩ በገነቡት ምሽግ ውስጥም እንደ ልብ መንቀሳቀሻ አሳጧቸው።

በ1931 ዓ.ም ሚያዝያ ወር ውስጥ በጃገማ ትዕዛዝ ሐሮታ የመሸገው የአርበኞች ሰራዊት የጠላት ጦር ከጀልዱ ጦር ጋር ያለውን ግንኙነት በኃይል ለመበጠስ አደጋ የመጣል፣ መንገድ የመዝጋት እርምጃ ወሰደ። አርበኞቹ በወኔና ሞራል እየተዋጉ ሐሮታ የሚገኙትን ጣሊያኖችና ባንዳዎች ማሸበሩን አፋፋሙት። ከዚያ «ጃገማ የተባለ የኦሮሞ ባላባት ልጅ በጅባትና ሜጫ በረሃ ገብቶ ጣሊያንን እያርበደበደ ነው» የሚለው ከአረኞች ዜማነት እና ከልጃገረዶች ሙገሳ አልፎ አዲስ አበባ ድረስ ተሰማ። ይህ ደግሞ የአገሩ በጠላት መደፈር ያንገበገበውንና የኢጣሊያ ግፍ ያንገሸገሸውን ኢትዮጵያዊ ለአርበኝነት ትግል ወደ ጅባትና ሜጫ እንዲጎርፍ ምክንያት ሆነው። ከእነዚያ «እምቢ ለአገሬ» ባዮች ውስጥ በቀሪ ዘመኑ ኢትዮጵያ ካፈራቻቸው ከፍተኛ የጦር መኮንኖች አንዱ የሆነው የትግራይ ተወላጅ ወልደ ዮሐንስ ተክሉ (በኋላ ብርጋዴዬር ጀነራል) ይገኝበታል።

ጃገማ ኬሎ ልበ ሙሉነቱንና ጀግንነቱን ካረጋገጠባቸው አጋጣሚዎች አንዱ ምሳ ተጋብዞ ወደእሬራ የሄደበት ቀን ነው። የጭልሞን መንገድ አቋርጦ ወደ አሬራ ሲሄድ ከጊንጪ ገበያ ውለው ወደ ጭልሞ የሚመለሱ ገበሬዎችን ዘራፊዎች መንገድ ላይ አስቁመው ንብረታቸውን ሲነጥቋቸው ጃገማ አየ። ጃገማ ከአርበኞች ጋር ሳይሆን በርቀት ከሚጠብቁት በጣት የሚቆጠሩ አጃቢዎቹ ጋር ነበረ። የዝርፊያው ቦታ ከኢጣሊያ ምሽግ ብዙ አይርቅም። ስለዚህ ጣልቃ ቢገባ አደጋ ላይ ይወድቃል። በሌላ በኩል ደግሞ ወገኖቹ በዘራፊዎች ንብረታቸውን እየተዘረፉ በመሆናቸው ዝም ብሎ ለማየት የሚያስችል ጥንካሬ አጣ። ጃገማ በአካባቢው የነገሰው ጩኸት ሲጨምር ወገኖቹን ከዘራፊዎች ለማስጣል እንደ ጦር ተወርውሮ ሄደ። ጃገማን ያዩት ዘራፊዎች ጥቂቶቹ እግሬ አውጭኝ ብለው ፈረጠጡ። ሌሎቹ ደግሞ በፍርሃት እየተርበደበዱ የዘረፉትን መለሱ። ከዘራፊዎች አንዱ ቁም እያለው

እግሬ አውጭኝ ብሎ ሲፈተለክ ጃገማ ወደ ሰማይ ተኮሰ። ጃገማ የተበታተነውን አሰብስቦ ለወገኖቹ ሲያከፋፍል የመኪና ድምፅ ተሰማ።

«አባ ዳማ!» አሉት (በፈረስ ስሙ)፤ «አባ ዳማ! አንተ ካለህ የተዘረፍነውን ቀስ ብለህ ታስመልስልናለህ! ያስመለስህልንንም እኛ እንከፋፈላለን። አሁን ግን የጠላት ጦር ሊወጋህ እየመጣ ነው ... እምልጥ! ... ለእኛ ስትል፤ ቶሎ እራስህን አድንልን» እያሉ ሴቶች ተርበተበቱ፤ ወንዶች ከሊቃ ታፈኑ።

«ተው አሁን! ፀጥ ብላችሁ መንገዳችሁን ቀጥሉ» አለ ጃገማ - ሙውዜር ጠመንጃው ምላጭ ላይ አመልካች ጣቱን አሳርፎ። ከዚያ ጎፈሬውን ከምበል ደፋ እያደረገ ወደ ጉብታዋ ላይ ወጣና የመኪና ድምፅ ወደሰማበት አቅጣጫ ቀስሮ በመራኸር ዐይኑ አፍጥጦ ተጠባበቀ። ድንገት ግን ከወደኋላው ኮቴ ሰማ። ዘወር አለ ጃገማ - ከመቅጽበት። ሶስት የጠላት ወታደሮች ወደ እሱ ሲጠጉ አያቸው። «ጃጌ - ጃገማ» አለና ተኮሰ። የተመታው ሲወድቅ ሌሎች ድንብርብራቸው እየወጣ ሮጡ። ጃገማ እንደ ሚዳቋ እመር ... እመር ብሎ የተመታው የጠላት ወታደር አጠገብ ሄዶ ተኛ። ወታደሩ በደም እንደተለወሰ ሸጉጡን ደረቱ ላይ አድርጎ ተኝቷል። ጃገማ እየተሳበ ጠጋ ብሎ ሽጉጡን ከወታደሩ ደረት ላይ አንስቶ ከጎኑ ሻጠው...

ጃገማ ልብ ያላለው ወታደሩን የመታው እግሩ ላይ መሆኑን ነው። ወታደሩ ግን ደሙን እፊቱና እሆዱ ላይ መቀባቱን ጃገማ አላስተዋለም። የወታደሩ ጓደኞች ልብ ገዝተው ተመልሰው እንደገና ጃገማ ላይ ተኩስ ከፈቱበት። ጃገማ ከተኛበት እየተገለባበጠ አከታትሎ ተኮሰ፤ ሲሮጡ አያቸው። በዚህ መሀል የሚያጅቡትም ያሳድዷቸው ጀመር። መጨረሻ ጃገማ ያዳቆሰለው ወታደር ተመለሰና ትጥቁን ፈትቶ ሄደ። ወታደሩ ጃገማ ራቅ ሲልለት ተነስቶ ሄዷል። ጃገማ መታለሉ ገባው። በጥሞና ሲያስበው ደግሞ ፈገግ አለ። ወታደሩ እሱ መሆኑን ሲያውቅ ፍርሀት ስለዋጠው ማሰብ ተስኖት እንጂ በቀላሉ ሊገድለው ይችል ነበር።

ባልታሰበ ሁኔታ ከጠላት ጦር ጋር በተደረገው የተኩስ ልውውጥ አርበኞቹ በአካባቢው መኖራቸው እስከታወቀ ድረስ የኢጣሊያ ጦር ሊወጋቸው እንደሚችል በማመን በነጋታው ጃገማና አርበኞች በተጠንቀቅ ለመፋለም ይጠባበቁ ጀመር። የኢጣሊያው ጦር አዛዥ (ካራቢኔሪ) ግን ጦር ከመላክ ይልቅ ያልታሰበ ደብዳቤ ለጃገማ ፃፈ።

«ይድረስ ለልጅ ጃገማ ኬሎ።

«... በጭልሞ ጎዳና ላይ አድፍጠው ገበያተኞችን የዘረፉትን ወሮበሎች አባረህ፣ የህዝቡን ሀብትና ንብረት በማስመለስህ የጫካ ዘበኞች በአንተ ላይ ተኩስ መክፈታቸውን ሰምቻለሁ። ለተተኮሰብህ አፀፋውን በመመለስ ራስህን ስትከላከል አንድ ሰው ማቁሰልህ ሪፖርት ተደርጎልኛል። በመመለስ ራስህን ስትከላከል ላይ እያለህ ለተከፈተብህ ተኩስ የተዘረፈውን የገበያተኛ ንብረት በማስመለስ ላይ እያለህ ለተከፈተብህ ተኩስ ባደረግከው መከላከል የኢጣሊያ መንግሥት አይጠይቅህም። ስለዚህ ባደረግከው መከላከል የኢጣሊያ መንግሥት ወደ ኢጣሊያ በየፍኩልህ ደብዳቤ መሠረት መከታተል ስለማይደረግብህ ወደ ኢጣሊያ መንግሥት እንድትገባ ሙሉ ምህረት ተደርጎልሃል» ይላል የደብዳቤው መልዕክት።

ጃገማ ራሱን ግራና ቀኝ እየወዘወዘ ደብዳቤውን ደግሞ ደጋግሞ አነበበና «እያችሁ ይህን ደብዳቤ?» ብሎ ለጓደኞቹ አሳየ፤ «እሰው አገር መጥቶ፣ የሰው መሬት ወስዶ ... መኖሩን ተመክቶ 'ሙሉ ምህረት ተደርጎልሃልና ግባ' አለኝ። እኒህን ደፋሮች፣ እኒህን ግፈኞች አገሬን ለቀው እስኪሄዱ ድረስ አይማረኝ ብምራቸው» አለ ጃገማ። በመጨረሻም፤ «እኔ የማውቀው ምህረት ሰጭ አንድ ፈጣሪን ነው። ሰው ምህረት የሚሰጥ ከሆነ ግን ምህረት ሰጭው አገር የወረረ ሳይሆን አገሩ የተወረረበት እኔ ነኝ» ብሎ የመልስ ደብዳቤ ላከ።

* * *

ፋሽስት ኢጣሊያ በኢትዮጵያ ላይ የፈጸመው ግፍ አገሪቱን ቅኝ ግዛቱ ለማድረግ በሰላማዊው ሕዝብ ላይ በሚያካሂደው ጦርነትና ግድያ ብቻ የተወሰነ አልነበረም። የኢትዮጵያን አንድነት ለመበታተንና ህዝቡንም እርስ በርሱ ለማፋጀት ዕለት በዕለት የተለያየ ተንኮል ይሸርባል። በተለይም የቋንቋና የሃይማኖትን ልዩነት በማስፋት የማይበርድ እሳት እያቀጣጠለ፤ ረመጡንም እያዳፈነ እንደ ቦንብ ከመቅበር አልቦዘነም።

በዚያ የፈተና ወቅት አገራቸውን ከወራሪው መንጋጋ ፈልቅቀው ለማውጣት በዱር በገደል የሚዋደቁት የላስታዎቹ ደጃዝማች ወንድወሰን ካሣና አበራ ካሣ፣ የሲዳሞዎቹ ደጃዝማች በቀለ ወያና ገብረማርያም ጋሪና፣ የትግራዩ ደጃዝማች ገብረሕይወት፣ የጎጃሙ የመንዙ ኃይለማርያም ማሞ፣ የመርሐቤቴው ራስ አበበ በላይ ዘለቀ፣ የዋጉ ደጃዝማች ሃይሉ ከበደ፣ ደጃዝማች ነጋሽ ወርቅነህ፣ አረጋይ፣ የጎንደሮቹ ራስ ውብነህ ተሰማ፣ ደጃዝማች ገረሱ ዱኪና ሌሎች በግልና ደጃዝማች ዳኘው ተሰማ ... የወሊሶው ደጃዝማች ገረሱ ዱኪና ሌሎች በግልና

በጋራ የኢጣሊያን ጦር ጉያው እየገቡ በማተራመስ እየነደፉ አበሳውን ያሳዩት ነበር። የረባ ትጥቅና ስንቅ ያልነበራቸው አርበኞች እስከ አፍንጫው በዘመናዊ ጦር የታጠቀውን የኢጣሊያ ጦር ከጉድጓዱ የማይወጣ አውሬ አድርገውት ነበር። በዚያ የወረራ ዘመን በዱር በገደል የተሰማሩት የአርበኞች መሪዎችና አርበኞች የኢጣሊያን የፖለቲካ ረመጥ እያጠፉ፣ በልዩነታቸው እየተቻቻሉ፣ አንዱ የሌላው ደባቂ እየሆኑ ይረዳዱ ነበር።

ጃገማም ትግሉን እያርገበገበ ምዕራብ ሸዋ የነበረውን የኢጣሊያ ጦር ሰቅዞ በመያዝ መውጫ መግቢያ አሳጣው። ሃይሉን ለማጠናከርም ጀግና ኢትዮጵያውያን እንዲቀላቀሉት በስራውና በጀግንነቱ ይጣራ ጀመር። በተለይም ዘውዴ ጥላሁንን (በኋላ ደጃዝማች የሆነውን) የእሱ ለማድረግ ብዙ ጥረት አደረገ።

ዘውዴ ጥላሁን የተወለደው ጅባትና ሜጫ ነው። በኋላም የክብር ዘብ አባል ሆኖ ከንጉሰ ነገስቱ ጋር ማይጨው ዘምቷል። በወረራው ዘመን ጣሊያኖች አማራና ኦሮሞ በሚል ህዝቡን ከፋፍለው ሲያጫፋጭፉ ዘውዴ የኢጣልያ ተንኮል ቀስ በቀስ ገባው። በ1932 ዓ.ም ዘውዴ ጥላሁን ጓደኞቹን አሳልፉኝ ብሎ በየካቲት ወር ጀልዱ ምሽግ ገብቶ ሶስት ኢጣሊያውያንን ገድሎ የኢጣሊያን ምሽግ ይዞ ሲዋጋ ከሰነበተ በኋላ ሜታ ውስጥ ካሉት አርበኛ ከደጃዝማች ከበደ ብዙነህ ዘንድ ሄዶ ተቀላቀለ።

የኢጣሊያ ጦር አዛዥ «... አርበኛም፣ ገበሬም ዘውዴ ጥላሁንን እንዳታስጠጉ» የሚል አዋጅ በአውሮፕላን በትኖ ስለነበር በደጃዝማች ከበደ ጦር ላይ ተደጋጋሚ ጥቃት በኢጣሊያ ጦር ተደረገ። በዚህ ጦርነት መሃል ግን ወጣቱ የአርበኛ መሪ ጃገማ ኬሎ ዘውዴ ጥላሁንን የእሱ ለማድረግ በቀኛ ዝማች ወዳጆ በኩል ጥረት አደረገ። ዘውዴ ጥላሁን ግን «የጃገማ የአጎቱ ልጅ አባ ዶዮ ለኢጣሊያ ያደሩ ስለሆኑ ይዘው መሾሚያ ያደርጉኛልና አልሄድም» አለ። በኋላ ግን ደጃዝማች ከበደ ብዙነህ ጥቃቱ ስለበዛባቸው ዘውዴን ወደ ሌሎች አርበኞች እንዲሄድ ጠየቁት።

በዚያ መሠረት ዘውዴ አስራ ሁለት ተከታዮቹን ይዞ ቀኛዝማች ወዳጆ ዘንድ ሄዶ «ወደ አማራ ክልል አሳልፈኝ» አላቸው። ቀኛዝማች ወዳጆም እሱን እያግባቡ «ጃገማ ያን ጀግና አግኝቼልሃለሁና ነገ ዛሬ ሳትል መጥተህ ውሰደው» ብለው ላኩበት። ጀግና ወዳዱ ጃገማ ጊዜ ሳያጠፋ ገስግሶ ሄደ። ዘውዴ ጃገማን ሲያየው ሰጊዜው ተከፋ፤ ወጣቱ የአርበኞች መሪ ጃገማ ግን «አሳልፌ ብሰጥህ ነፍሴ አይማር፤ እኔ ሳልሞት አንተ አትሞትም» ብሎ ዘውዴን ሰንጎታ ይቦት ሄዶ ስሙን አስቀይሮ ገብረማርያም አለው። ከዚያም

ጃገማ አባ ዳማ የአርበኞች መሪ፣ ዘውዴ ቀኝ መሪ፣ ጠንቋሳ ኬሎ ደግሞ ግራ መሪ ሆኑ። እጋፋሪ፣ የእልፍኝ አስከልካይም መረጡ።

እነ ጃገማ የተለየ የውጊያ ስልት ነበራቸው። በኢጣሊያ ሰራዊት ላይ ጥቃት ከሰነዘሩ በኋላ አርበኞች ለሶስትና አራት ወራት ከአካባቢያቸው ይሸሻሉ፤ የሚሸሹት ግን የኢጣሊያን ጥቃት በመፍራት ሳይሆን በቂ የመዋጊያ ጥይት ለማጠራቀም እንዲችሉ ነው። መሳሪያ እንጂ ጥይት የመዋጊያ ጥይት ለማጠራቀም እንዲችሉ ነው። መሳሪያ እንጂ ጥይት የሆነ መሳሪያ ቢያገኙም አልነበራቸውም። ስለዚህ ምንም እንኳን ከበቂ በላይ የሆነ መሳሪያ ቢያገኙም ጥይት ለማጠራቀም መታገስ ነበረባቸው። አርበኞቹ ጥይት ለማግኘት በዘወትር ዘዴያቸው መጠቀም ጀመሩ። ጥይት ከሚያገኙባቸው መንገዶች አንዱ ከአካባቢው ህዝብ በድብቅ መቀበል ነው። የአካባቢው ህዝብ ዶሮና እንቁላል በመያዝ ወደ ኢጣሊያ ሰራዊት ካምፕ ይሄድና ለኢጣሊያ ገንዘብ (ሊሬ) ይሸጣል። ከሸጠ በኋላ ለተለያዩ ጉዳዮች ገንዘብ ከሚፈልገው የኢጣሊያ ወታደር ላይ በድብቅ ጥይት ይገዛል። ሞኛሞኝ ገበሬ በመምሰልም የኢጣሊያን ወታደራዊ እንቅስቃሴ፣ የአዳዲስ ምሽጎችን አቅጣጫ፣ ማድረግ የተፈለገውን ዕቅድ ... ካገኙ በኋላ ሌሊቱን አርበኞች ወደሚገኙበት ቦታ ይሄዱና ጥይቱንና መረጃውን ለጃገማ አባ ዳማ ያቀብላሉ።

አምስት ዓመት ሙሉ በነበረው የአርበኝነት ዘመን ወጣቱ የአርበኛ መሪ አንድም ቀን በጠላቶቹ ተሸንፎ ወይንም ተማርኮ አያውቅም። ለዚያ ደግሞ ዋናው ምክንያት ግጥግጥ ያለው የጭልሞ ጫካ ብቻ ሳይሆን ዋናው መመኪያው ህዝብ ነበር። ህዝቡ አርበኞችን ይደግፋል፤ የሚፈልጉትንም ያውቃል ... ህዝቡና አርበኞች አሳና ውሃ እንደማለት ናቸው። አሳዎቹ ከውሃ ተሰውረው መኖር አይችሉም። አሳዎቹ በኢጣሊያ መረብ እንዳይያዙ ግን ዘዴኛና ጀግና መሆን አለባቸው። አርበኞችም ሆኑ ህዝቡ የኢጣሊያ መረብ አሳ እንጂ ውሃ እንደማይዝ ጠንቅቀው ያውቃሉ። ውሃው ደግሞ ህዝቡ ነው - በመረብ የማይያዘው፤ ስለዚህ ለአርበኞቹ ትግል ስኬት ውሃው መኖር አለበት። ውሃው ከሌለ አርበኞች ይሞታሉ። ያለ ውሃው ጀግና መሆን፤ ህልውና፣ ትግልና ህይወት እንዲቀጥል ማድረግ ዘበት ነው። ለዚህ ነው ጃገማ «ለእኛ አርበኝነት፣ ለእኛ ድል፣ ለእኛ ጀግንነት መሰረቱ የአገሬ ጫካ ብቻ ሳይሆን የአገሬ ህዝብ ነው» በማለት ደጋግሞ የሚናገረው።

ምንም እንኳን የኢጣሊያ ፋሽስቶች አርበኞችን ረድተዋል ያሏቸውን ነዋሪዎች ቤቶች ቢያቃጥሉ፣ ዘመዶቻቸውን በሞትና እስራት እየቀጡ ቢያስቃዩም የአንዱ እግር ሲነቀል መቶ እየተተካ የአርበኝነት ድጋፉ ይቀጥላል። ከዚያ በተጨማሪ የጃገማ አባ ዳማ ስኬት ደግሞ በአዲስ አበባና በሌሎች አካባቢዎች ለወራሪ «እምቢ አልገዛም» ያሉ ወታደሮች፣ ምሁራን ከጃገማና እሱን ከመሰሉ መሪዎች ለመቀላቀል ከያሉበት መጉረፋቸው ነው።

በሁለት ሰው የተጀመረው የአርበኞች ቁጥር ከመቶ ወደ ሺህ፣ ከሺህ ወደ ሶስት ሺህ አምስት መቶ እያደገ ተመነደገ። የአርበኞቹን ትግል ከልብ የሚደግፈው ሁሉ ደግሞ ሙሉ ከለላ ከመስጠቱ አልቦዘነም።

ሁለተኛው የእነ ጃገማ ጥይት የማግኛ ዘዴ ደግሞ እንደ ደራሽ ወንዝ ጠላት ሳያስብ አካባቢውን እንደ ንብ ወረው በኢጣሊያ ምሽግ ላይ መተንከሻ ጥይት መተኮስ ነው። ያኔ የኢጣሊያ ሰራዊት መትረየሶች አፋቸውን እንደ ጉማሬ ይከፍታሉ፤ የነፍስ ወከፍ ጠመንጃዎች ይንጣጣሉ ... አርበኞች ተንኩሰው ሄደው የኢጣሊያ ወራሪ ኃይሎች እንደ ብራቅ እየጮኹ ጥይታቸውን ሲያንጣጡ ... እነ ጃገማ ወደ ቦታቸው ተመልሰው እየሳቁ ገበጣ መጫወት ይጀምራሉ።

ገበጣ በቁጥር ላይ ተመስርቶ የሚጫወቱት ጥበብና ማስተዋል የሚጠይቅ ... አንድ ጠጠር አንስቶ፣ አንድ ጠጠር ጥሎ የተጋጣሚን ጠጠሮች እየወሰዱ ባላጋራን ባዶ አስቀርቶ የማሸነፍ ጥበብ መማሪያ ጨዋታ ነው። አርበኞቹ የጥይት ጠጠር ጥለው በነጋታው ህዝቡ እንቁላልና ዶሮ ይዞ ሄዶ የጥይት ጠጠሮችን ተሸክሞ ይመጣል ... በጥበብ ጨዋታ ... ጥይት ከኢጣሊያ ካምፕ ወደ አርበኞች ኮሮጆ ይጠራቀማል።

አርበኞች ሁልጊዜ የኢጣሊያ ምሽግ ላይ ትንሽ ከተኮሱ ከጠላት ወገን ተኩሱ ይቀልጣል ... የዚህ ፋይዳው ደግሞ ራሽኑ የማይበቃው የኢጣሊያ ሰራዊት ሃያ ጥይት ከተኮሰ ሰላሳ፤ ሰላሳ ጥይት ከተኮሰ ሃምሳ እያለ አባዝቶ ይናገርና ትርፉን ጥይት ለአገሬው መሸጡ ላይ ነው - ለውሃው፤ ውሃው ለአሶች ምግባቸውን ያቀርባል! ስለዚህ ለአርበኞች የመሳሪያና ጥይት ጥገቱ ራሱ የኢጣሊያ ሃይል ነው። ይህን ሃይሉን ተማምኖም ነው ነፃዋን አገር፣ ሉዓላዊነቷን እውቃለሁ ብሎ ላይደፍራት የመተማመኛ ስምምነት የፈረመላትን ኢትዮጵያን የወረረው። ትጥቅና ስንቅ የሌለው የኢትዮጵያ አርበኛ የአገር ፍቅሩንና ወኔውን ይዞ ጫካ ገባ። ከዚያ የኢጣሊያን ጠመንጃ እየቀማ፣ ጥይቱን እየወሰደ ተሸክሞት በሄደው መሳሪያ መልሶ አጠቃው።

ሶስተኛው የእነ ጃገማ ጥይት የማግኛ ዘዴ ደግሞ በቅሎና አህዮችን መግደል ነው። የኢጣሊያ ሰራዊት ለአሰሳም ሆነ ለግዳጅ መንገድ ለቆ ጀልዱ፣ ግንደበረት ኢያ... ሲሄድ ገደላማ ቦታ ላይ አርበኞች በደፈጣ ውጊያ ጥይት የሚጫንባቸውን አህያዎችና በቅሎዎች በጥይት ይመቷቸዋል። ያን ጊዜ በቅሎዎችና አህያዎች ተንከባልለው ገደል ይገባሉ። ኢጣሊያውያን ወደገደል ወርደው በበቅሎዎቻቸውና በአህያዎቻቸው ላይ ተጭኖ የነበረውን ጥይታቸውን ከመውሰድ ይልቅ ቀሪውን ለማትረፍ እየተታኮሱ ይሸሻሉ። ጃጌ-

ጃገማ ተጠባባቂ ቃፊር አቁሞ ያስጠበቀውን የጥይት ሳጥን ሌሊቱን ከጭንቱ አራግፎ ያስወስዳል። ያን ጥይት እየቀጠቡ ሌላ ተጨማሪ ጥይት ማግኛ እያደረጉ አርበኞች ከዕለት ወደ ዕለት ተደራጁ።

በጫካ ውስጥ በጃገማ የሚመሩት አርበኞች ውሎአቸው ጦርነትና ገበጣ ጨዋታ ብቻ አልነበረም። የአርበኞች መሪውን ጃገማን ጨምሮ በአርበኞች መካከል አንዱ የሚያውቀውን ለሌላው የማሳወቅ ባህል ነበር። ወጣቱን ጃገማን በለጋ ወጣትነቱ የአርበኞች መሪ ያደረጉት ከእሱ በዕድሜ የሚበልጡ ብዙ የህይወት ልምድ የነበራቸው አርበኞች ናቸው። መሪ አድርገው ጃገማን ለመቀበል ግን መስፈርቱ ዕድሜ፣ አካል፣ ልምድ አልነበረም። የመሪነት መስፈርቱ ኩሩነት ነው። እንደ አዋሽ ወንዝ ኩሩ መሆን። ኩሩነት ደግሞ ከጥሩ ሥነምግባርና ከራስ መተማመን የተገኘ እንጂ የእኩይ ባህሪና እብሪት ውጤት አይደለም። ጃገማ ገና ሲወለድ አባቱን አስፈነደቀ፤ የአባቱን በረከት ተቀበለ። የአባቱን ሃብትና ሰብዕና ወረሰ።

አንድ ጊዜ አንድ ከመሃል አገር መጥቶ ጃገማን የተቀላቀለ አርበኛ የአስራ ዘጠኝ ዓመቱን ወጣት የአርበኞች መሪነት ህሊናው አልቀበልልህ አለው። ይህ ሰው ጃገማን ጫካ ውስጥ ከሚያስተምሩት አንዱ ነው። ሁለተኛው የዓለም ጦርነት መጀመሩን፣ የሃይል አሰላለፉ መቀየሩን፣ የንጉሰ ነገስቱን ስደት፣በውጭ አገር ያደርጉታል የሚባለውን እንቅስቃሴ፣ የኢትዮጵያ አርበኞች ትግል መፋፋሙን ... ለጃገማ ከሚነግሩት ሰዎች አንዱ ነው። በኋላ ግን «ይሄ ጎረምሳ እንዴት የአርበኞች መሪ ሆነ?» ብሎ መብሰክሰክ ጀመረ።

አንድ ቀን አንዱን የአርበኞች ጀግና ኦሮሞ ጠጋ ብሎ ቅሬታውን ከገለጸ በኋላ «በዕውቀት የተሻለ ሰው ቢመራንስ?» ብሎ ጠየቀው። «ስለ አዋሽ ወንዝ ታውቃለህ?» አለው፥ አርበኛው። «አላውቅም» አለ። ሰውየው ትንሽ ተክዞ ቆየና እንግዲያው አንድ ተረት ላጫውትህ፤ ከዚያ የጠየቅኸኝን እመልሳለሁ» አለው። ጠያቂው ተጠያቂው ዙሪያ ጥምጥም መሄዱን ባይወድም ለማዳመጥ ፈቃደኛ ሆነ።

«በኦሮሞ አፈ ታሪክ የሚወራ አንድ ገጠመኝ አለ» ብሎ ትኩር ብሎ አየው። «አንድ ጊዜ አንዱ አፋፍ ላይ ቆሞ ከብት ሲጠብቅ እንበሳ፣ ዝሆን ... የገደሉ ጀግኖች እየፎከሩ፣ እየዘፈኑ ሲመጡ ህፃን እዋቂው፣ ሴቱ ወንዱ እየሮጠ ሲከተላቸው አየ። እሱም ከብቶቹን ለአንድ እረኛ አደራ ሰጥቶ ሄደና አዳኞቹን አጅቦ ቤተሰቦቻቸው በኩራት ሲቀበሏቸው፣ ቤታቸው ሲደምቅ፣

እልል ሲባል አይቶ ከተመለሰ በኋላ እልህ እየተናነቀው ለመሄድ፣ ለአደን በርሃ ለመውረድ ለራሱና ለዘመዶቹ ቃል ገባ።

«ከዚያ ምኞቱን ለማሳካት እንዲረዳው ጠመንጃ አነጋገብ፣ አልሞ አተኳኮስ፣ ሩጫ ... ተለማመደ። በዚህ ብቻ ሳያበቃ ግዳይ ወደጣሉት ቀዬ እየሄደ 'ለማደን ምን ማድረግ አለብኝ?' እያለ ጠየቀ። 'አልመህ መተኮስ ከቻልክ ቀሪው ብልጠትና ፈጥኖ የመወሰን ብቃት ነው' አሉት። 'ሌላስ?' ብሎ ብዙ ለማወቅ ለፋ። 'የአውሬ ዱካ ተከተል፣ ከለላ የሚሆንህ ጉድባ ወይ ግንድ ፈልግ ...' ተባለ።

«በቂ ዕውቀት ማግኘቱን ሲያረጋግጥ ከአዳኞች ጋር በርሃ ወረደ። ከዚያ አውሬ እንዴት መታደን እንደሚገባው፣ አንድና ሁለት ክንድ የሚረዝም ቀንድ ስላላቸው አጋዘኖች፣ ጎሽ በቀንዱ ወግቶ በምላሱ ልሶ ስለገደለው ሰው፣ ስለ አንበሳ ባህሪና አንበሳ ስለሚገኝበት አካባቢ፣ ጥሩ ማደኛ አልባንና መውዜር ጠመንጃ መሆኑን ... ምን አለፋህ! ስለ አደን አብረውት የሄዱትን አዳኞች እያወራ አፋቸውን አስከፈታቸው። ልባሞች ስለሆኑም ማዳመጥ ብቻ ሳይሆን ከጨዋታው ብዙ ዕውቀት አገኙ ...

«አንድ ቀን ታዲያ ያ ሰው በቅርብ እርቀት ሜዳውን የሞላ ሸንጣም ጎፈር አንበሳ አየ። አንበሳውን እንዳየ ግን ወዲያው መሬት ላይ የሆነ ነገር ይፈልግ ጀመር» ብለው ጨዋታቸውን አቆሙት።

«ከዚያስ? ከዚያ በኋላ ምን ሆነ?» አላቸው - በጉጉት።

«ከዚያማ የራሳቸውን ግዳይ ጥለው እሱ ቀንቶት አውሬ እስኪገድል ሲጠባበቁት የሰነበቱት አጠገቡ የነበሩ አዳኞች 'ምን ሆነ?' ብለው እርስ በርስ በምልክት ሲነጋገሩ ቆዩና 'አንበሳውን አልመህ አትገድለውም፤ አቀርቅረህ ምን ትፈልጋለህ?' ሲሉት 'ልተኩስ ነው፤ ከዚያ በፊት ግን' ብሎ ዝም አለ። 'ከዚያ በፊት ምን?' አለው አንዱ ከመሃል። 'ከዚያ በፊት ዱካውን ፈልጌ ላግኝ ብዬ ነው' አላቸው። በሳቅ ፍርስ አሉ አዳኞቹ። አንበሳውም ድምፅ ሲሰማ ወደ ጫካ እጥፍ ብሎ ተሰወረ። አዳኞችም ጓዛቸውን እየሸከፉ 'በል እንሂድ! ማደን የአንተ ገድ አይደለም፤ ማውራቱ ነው የሚያምርብህ' ብለው ወደ ቀያቸው ጉዞ ጀመሩ። እሱም ሲዘፍኑ፣ ሲያቅራሩ ፈንጠር ብሎ እየሰማ ወደ ቀየው ተመለሰ፤ ህዝቡም እንደተለመደው ግዳይ የጣሉትን እልል ... እያለ ተቀበላቸው» አለውና ዝም ብሎ አስተዋለው። ጠያቂው ነገሩ ገባው፤ ነጭ ላብ ግንባሩ ላይ ችፍፍ አለ ...

ሰውየው ጠበቀው፣ ጠበቀውና «ጥያቄህን ደግመህ ባለመጠየቅህ ጀግናና አዋቂ ሰው ነህ» ብሎት ሄደ። ያ ሃሳብ ከወጣቱ የአርበኞች መሪ ከጃገማ ጆሮ አልደረሰም፤ ከዚያች ቀን በኋላ ግን ጃገማን ሲያስብ አዋሽን፤ ጃገማና አዋሽን ሲያስብ እውቀትን ወደ ተግባር ስመለወጥ መወሰን በሚገባበት ሰዓት ወደኋላ የሚያየውን አዳኝ እያሰበ ለጃጌ ጃገማ ያለው አክብሮትና ፍቅር ጨመረ ...

* * *

ጥቅምት 9 ቀን 1933 ዓ.ም. ከሰዓት በኋላ ሰላሳ የኢጣሊያ ቾራኖ መኪና እንጨት የሚጭን መስሎ ወደ ጭልሞ አለፈ። በቾራኖው ውስጥ ግን የኢጣሊያ ወራሪ ወታደሮች በፀጥታ ተገጥግጠዋል። እነዚያ ወታደሮች አካባቢውን የሚያውቅ መሪ ይዘው እነ ጃገማ ወደነበሩበት ሰንጎታ ተራራ በጥንቃቄ ወጡ። ሰንጎታ ላይ ጃገማ፥ ዘውዴን ጨምሮ አስራ ሰባት አርበኞች ብቻ ነበሩ አብረውት የነበሩት። ከሶስት መቶ ሃምሳ የሚበልጡ የኢጣሊያ ወታደሮች ጃገማ ሊኖርበት ይችላል የተባለውን መንደር በጠቋሚ ከበቡ። ጃገማ አብረውት ከነበሩት ጥቂት አርበኞች ጋር እንደሆነ መከበቡን አረጋገጠ። ባንዳዎቹ ከብትና ንብረት እየዘረፉ አሰሳ በማድረግ እነ ጃገማ ወደአሉበት ተጠጉ። ጎፈሪያም አርበኞች ደግሞ ጃገማን ትክ ብለው አዩት፤ ተረጋግቶ አያቸው። «የጠላት ቁጥር ብዙ ነው፤ እኛ ደግሞ ትንሽ ነን ምን እናድርግ?» ብለው እያንሾካሾኩ ጠየቁት። ጃገማ በምልክት በግራና በቀኝ የሚያጠቁትን መደበ፤ እሱ ከመሃል ሆነ። የጠላት ወታደሮች የሚዘርፉትን ከብትና ንብረት ሲያሸሹ እ..ኛች ደግሞ ወደ አርበኞች ይበልጥ ተጠጉ።

አርበኞቹ የጃገማን ትዕዛዝ እየተጠባበቁ ነው። ድንገት ጃገማ የጀምሩ ምልክት አሳይቶ ከአደፈጠበት ዘሎ ታየና በመትረየሱ የተኩስ እሩምታ ሲከፍት የኢጣሊያ ሰራዊት አንበሳ እንዳየ ሚዳቋ እየዘለለ በየአቅጣጫው ፈረጠጠ። እነ ጃገማ በለመዱት ጫካ እንደ እውሬ እየተሹለከለኩ ጠላትን እያባረሩ የዘረፈውን ንብረትና ከብት አስጣሉት። ስድስት የባንዳ ወታደሮች ገደሉ፤ ሰባት አቆሰሉ። ስድስት ጠመንጃም ማረኩ። እስከ አፍንጫቸው የታጠቁ ሶስት መቶ ሃምሳ የጠላት ስልጡን ወታደሮች በአስራ ሰባት አርበኞች ጀግንነት ጊንጪ ድረስ ተባረሩ።

ጃገማ በሁለት ቀን ውስጥ ሁለት ጊዜ አይበገሬነቱን አረጋገጠላቸው - አንዴ ገበያተኞችን ከዘራፊዎች ያስጣለ እለት ብቻውን፣ ሌላ ጊዜ ደግሞ ከአርበኞቹ ጋር በመሆን። የጃገማ ጀግንነት እንደ ተራራ ገዘፈ። ፍጥነቱንና ቅልጥፍናውን፣ ተኩሶ አለመሳቱን ... ያዩ ሁሉ ወሬውን አዛመቱት።

የአካባቢው ሰው ደግሞ የጃገማን ቅድመ አያት ጀግንነት ሶስት መቶ ሰው ገድሎ ህዝቡን ጨረስህ ጦርህን ጣልልን መባሉን፣ ጦሩን ሲጥል አንድ ሌባ ወግቶ መግደሉንና እንደገና ጦሩን አንስቶ ከፊቱ የሚቆሙትን ጠላቶቹን ሁሉ የፈጀ መሆኑን፤ ጃገማም ልክ እንደ ቅድመ አያቱ ሳተናና አንበሳ መሆኑን እየተናገሩ በጠላት ካምፕ የተነሳውን ፍርሃት አባባሱት።

ጃገማ የጠላትን ጦር እንደ በሰለ ፓስታ አልፈስፍሶና ካምፓቸውን ቀውጢ አድርጎ በጥቅምት ወር አርበኞቹን ይዞ ወደ ስሙ-ጥሩው የአርበኞች መሪ ደጃዝማች ገረሱ ዘንድ የወሊሶ መንገድን ተሻግሮ ሄደ። ጃገማና ገረሱ ሃይላቸውን አቀናጁ። ይህን የአላወቀው የኢጣሊያ ሰራዊት የደጃዝማች ገረሱን ሃይል ለማጥቃት ያለ የሌለ ሰራዊቱንና ሃይሉን አሰልፎ ውጊያ ከፈተ። ውጊያው ተካረረ፤ ምድር ቀውጢ ሆነች። የማታ ማታ ድል ለአርበኞች ሆነ።

ጀግናው ደጃዝማች ገረሱ «አንተን የመሰለ ጀግና የወለደች እናት ቺባረክ...» ብለው ለጃገማ አይበገሬነት ከጀግና ለጀግና የሚገባውን አድናቆት ገለፁ። ጃገማም በደጃዝማች ገረሱ ወኔ፣ የአገር ፍቅር፣ የአመራር ብልጠትና እተኳኮስ ተደንቆ ነበር። የዚያን ጊዜ የጦር መሪዎች እንደ አሁኑ ከኋላ ሆነው የጦር ስልት የሚያወጡና የሚያዋጉ አልነበሩም። በዚያን ጊዜ የነበሩት የኢትዮጵያ አርበኛ መሪዎች የጦርነት ችቦውን የሚለኩሱት፣ በጠላት ላይ ቀድመው የጨበጣ ውጊያ የሚጀምሩት እነሱው ናቸው። ተከታዮቻቸው የእነሱን ፈለግ እያዩ ከመምህሩ ደቀ መዝሙሩ ተብለው የሚሞገሱ ተርቦች ናቸው።

* * *

አንድ ጊዜ ወሎንኮሚ ላይ በወጣቱ የአርበኞች መሪ በጃገማ የሚመሩት አርበኞችና የኢጣሊያ ወራሪ ጦር የፊት ለፊት ውጊያ ሲያደርጉ ዋሉ። በነጋታው የኢጣሊያ ጦር ተመልሶ መምጣቱ እንደማይቀር የተረዳው ጃገማ አርበኞችን በመያዝ ጀምጀም ወንዝን ተከትለው ወደ ወሎንኮሚ ግንባር በመሄድ ውጊያ እንዲያደርጉ የቀኝ መሪውን ዘውዱ ጥላሁንን፣ የግራ መሪውን ጠንቋሳ ኬሎን አዘዘ። ጃገማ ራሱ ደግሞ ከሐሮታ ምሽግ ትይዩ ካለው ዮብዶ አፋፍ ላይ ሰላሳ አርበኞችን ይዞ ወጥቶ ከሐሮታ ምሽግ ውስጥ የነበረው አንድ ሺ አምስት መቶ የኢጣሊያ ወራሪ ጦርና ስምንት መቶ ፈረሰኛ ከኋላ በዮብዶ በኩል መጥቶ የአርበኞችን ጦር እንዳይቆርጥ በማድፈጥ መጠባበቅ ጀመረ።

ከጠዋቱ ሁለት ሰዓት ላይ አርበኞችና የጠላት ጦር ውጊያ ጀመሩ። ውጊያው እያየለ፣ እየተጠናከረ ቆየ። በኋላ ጋጂ ያለው የኢጣሊያ ወራሪ ሃይል ለእርዳታ ወደ ወሎንከሚ ሲንቀሳቀስ ጃገማ በጦር ሜዳ መነፅሩ ተመለከተ። አርበኞችን ሊቆርጥ ይችላል ተብሎ የተገመተው የጠላት ጦር ግን መንገዱን ተከትሎ ወደ ጀምጀም ወንዝ ድልድይ አመራ። ከዚያ አንድ አጋዥ የጠላት ጦር ተጨምሮ የጀምጀምን ተረተር እየተከተሉ የአርበኞችን ጦር ለመቁረጥ ውጊያ ቀጠሉ። ጃገማ እሱ ከሚመራቸው አርበኞች ጋር የተቀላቀሉትን ቀኛዝማች አብርሃ መሸሻን ከሰባት አርበኞች ጋር እንዲቆዩ አደረገ። ሌላ አጋዥ የጠላት ጦር ከአምቦ ከመጣ ሰው ልከው እንዲነግሩት አብርሃን አዘዘና ሃያ ሶስት አርበኞችን ከኋላው አስከትሎ ጀምጀም ውስጥ የገባውን የጠላት ጦር ለመምታት ፈረሱን ኮልኩሎ ሸመጠጠ።

የጃገማ ሃሳብ ከዮብዶ አፋፍ እየጋለበ የሄደው የጠላት ጦር የጀምጀም ድልድይን እንደተሻገረ ከኋላ ካለችው ጉብታ ላይ ሆኖ ለመውጋት ነበር። ጃጌ ጃገማ መትረየሱን ፈረሱ ላይ አጋድሞ ብቅ ሲል ግን ያሰባት ቦታ ቀይ ከፍያ ያደረጉ የኢጣሊያ ጦር ወታደሮች ተገጥግጠው ደፈጣ አድርገው ተኝተውባታል። ስለዚህ የአርበኞች መሪ ወጣቱ ጃገማ ብቅ ሲል ተኩሱን ሲያንጣጡት የጃገማ አባ ዳማ ፈረስ በሶስት ጥይት ተመትቶ ዘፍ አለ። ጃገማም ወደቀ። ከወደቀበት እንዳለ እጁን፣ እግሩን ... ተመትቻለሁ ብሎ ደባበሰ። ያ ሁሉ የጥይት ውርጅብኝ ዘንቦ ጃገማ አልተመታም። አለመመታቱን ሲያውቅ ሳብ ብሎ ከፍ ያለች ቦታ ላይ ሆኖ ቁልቁል ሲያይ በሥነ ልቦና የተሸነፈው የጠላት ጦር እግሬ አውጭኝ እያለ ይሸሻል። ጃገማ እየተገረመ መትረየሱን ጎትቶ ጠመደና የሚሸሸውን የጠላት ጦር ይተገትገው ጀመር። ከኋላ በእግር ይከተሉ የነበሩት አርበኞችም ደረሱለት።

ጃጌ ጃገማ የሚሸሸውን የጠላት ጦር እያነጣጠረ ሲለቅም አንዲት ጥይት አፈሩን ጭራ ጭርር ስትል አያት። ያች ጥይት ለጥቂት መሬቱን ባትመታ ኖሮ ደረቱን ትመታው ነበር። ትክ ብሎ ሲያይ አጠገቡ ከነበረ ጉቶ ስር ጠመንጃ ውልብ ሲል ታየው። ለካ በቅርብ ርቀት የነበሩ የጠላት ወታደሮች እያነጣጠሩ ይተኩሱባቸው ኖሯል። ዝናር ሙሉ ጥይቱን፣ መውዜርና አልቢን ይዘው ከሚከተሉት ጋሻ ጃግሬዎች አንዱን «ስጠኝ፣ ስጠኝ ጠመንጃዬን» ብሎ ተቀብሎ ጃጌ ጃገማ አነጣጥሮ ሲተኩስ ጉቶውን ፈለጠው። ያን ጊዜ ሶስት የኢጣሊያ ወታደሮች እንደ ሚዳቋ እየዘለሉ ሲሮጡ ሶስቱም እየተመቱ ወደቁ።

ከዚያ ወጣቱ የአርበኞች መሪ ስድስት የውሃ፣ አስራ አምስት ሌጀራ መትረየሶችን ጠምደው የቀኝ መሪውን ዘውዴ ጥላሁንን አቁስለው አርበኞችን

ሲያስጨንቁ የዋሉትን የጠላት ወታደሮች ለማስለቀቅ ከወሎንከሚ በላይ ያሉትን የቱሉ ኮራ ኮረብቶችን ለመያዝ ወጣ። መሬቱን የሚያርሰው መትረየስ አላንቀሳቅስ ቢላቸውም ጃገማና አንድ አርበኛ ብቻ እንደምንም በተአምር ቱሉ ኮራ ላይ ወጡ። ከዚያ ጃጌ ጃገማ መትረየሱን ጠምዶ ሲያርከፈክፍባቸው መትረየስ ተኳሾቹ በሙሉ ነቅለው ሸሹ። ከጠዋቱ ሁለት ሰዓት የጀመረው ውጊያ የሰላሳ አርበኞች ህይወት ተከፍሎ፣ ከጠላት ወገንም እጥፍ ሰው አልቆ በአስራ አንድ ሰዓት ተጠናቀቀና ድል ለአርበኞች ሆነ።

ከድሉ በኋላ ወጣቱ የአርበኞች መሪ ጃገማና አርበኞቹ አሸንፈናል ብለው ሲመለሱ ጠላት መድፍ ተኮሰባቸው። መድፉ ከጃገማ ታላቅ እህትና ከተከተሏት ሴቶች አልፎ ወደቀ። ሌንሴ በወላፈኑ ተገፍትራ ወደቀችና ራሷን ሳተች። ጃገማ እንደ ግስላ ተቆጣ። «ወይኔ ጃገማ! እህቴን ተነጠቅሁ ...» ብሎ ላይዋ ላይ ወደቀ። ነፍሷ እንዳልወጣ ሲያውቅ ወደ ጠላቶቹ አቅጣጫ ሮጠ ... እርበኞች ተከተሉት፤ ምድር ቁና ሆነች። ጃገማ ሌንሴ ላይ የተኮሱትን እስኪያባርር ነፍሱን አያውቀውም ነበር። ከዚያ አደብ ገዛ። የተረጋጋው፣ ትዕግስተኛውና ፈገግተኛው ጃገማ ጠላት ላይ ባገኘው ድል ተጽናንቶ ወደ እፎቱ ተመለሰ። ሌንሴ ለጃገማ እህት ብቻ ሳትሆን እናቱም ነበረች፤ እህትና እናቱ ብቻም ሳትሆን አጋርና መከታውም ነበረች።

* * *

ከሁለተኛው የወሎንከሚ ጦርነት በኋላ በቅበላ ሰሞን የኢጣሊያ ወራሪ ጦር በእነሱ አጠራር 'ሽፍቶች' የሚሏቸውን ጃገማንና በእሱ የሚመሩትን አርበኞችን ለአንዴና ለመጨረሻ ጊዜ ለመደምሰስ አስራ አምስት ሺህ የኢጣሊያ ሰራዊት ከጀምጀም ወንዝ ጀምሮ እንቀሳቀሰ። የጠላት ጦር ያለ የሌለ መሳሪያውን አንግቦና እቅድ አውጥቶ የማጥፋት ዘመቻውን አርበኞች ይገኙባቸዋል ባላቸው አካባቢዎች ሁሉ እሰሳ በማድረግ ጀመረ። በዚያ አሰሳ እንደተሰመደው የአካባቢ ሰዎች፣ ህፃናትና ሴቶች በፍርሃት እንዲርዱ ተደረገ። ቀኑን ሙሉ አሰሳው ቀጠለ ... የአካባቢው ገበሬዎች አርበኞች የሚገኙበትን ቦታ «ጠቁሙ» እየተባሉ በሰደፍ ተደለቁ፤ ተገረፉ። ነዋሪው በእሪታና በለቅሶ በወራሪው ሰራዊት ላይ ምሬቱን ሲገልጽ ዋለ። አርበኞች ግን የውሃ ሽታ ሆኑ።

ከቀኑ አስር ሰዓት ላይ የኢጣሊያ ሰራዊት ሲያስስና ሲዳክር ውሎ ተዳከመ። ከዚያ ወደተዘጋጀው የማደሪያ ሰፈር ሄደው ዘብ አቁመው ከተመዳደቡ በኋላ ለዘረፋ ከመውጣታቸው በፊት ድንገት የበጋ መብረቁ

የአርበኞች ጦር በመሪው በጀግናው ጃገማ እየተመራ ከሰማይ ይምጣ ከምድር ሳይታወቅ ዱብ አለና እንደ ውሃ አዙሪት ሲሽከረከር በዋለው የጠላት ጦር ላይ የተኩስ እሩምታ ለቀቀበት:: የኢጣሊያ ወታደር በደመነፍስ ተደነባበረ፤ አዛዦች አመራር መስጠት ተሳናቸው:: ከኢጣሊያ ጦር በኩል ገሚሱ ምሽግ ሲቆፍር ቀሪው ደግሞ አፀፋ ተኩስ እየተኮሰ ተኩሱ ለሰዓታት ቀጠለ:: ፀጥ ያለ ሲመስል ደግሞ አርበኞች እሩምታ ተኩስ ተኮሱ:: የኢጣሊያ ጦር ጥይቱን ሲያንጣጣ ጃገማና አርበኞቹ የወራሪው ጦር ራቱን ሳይበላ ሌሊቱን አይኑን አፍጥጦ እንዲያድር አድርገውት የአንድ ቀን መንገድ ሄደው ቆሉአቸውን ቆረጣጥመው፣ ውሃቸውን ተጎንጭተው ተኙ::

የኢጣሊያ ጦር ቀን ቀን በሚያስገባው እየገባ፣ በማያስገባው እየተኮሰ እያለሰ፣ በአስር ሰዓት ደግሞ ማደሪያው ቦታ ይሰፍራል:: የበጋ መብረቆችም ድንገት ከች ይላሉ:: ጠላት ምሽግ ይቆፍራል፤ ይታኮሳል:: አርበኞች የጠላትን ጦር እንዲህ እያሸበሩ ሽቅብ ሲስቡ ቆዩና በአስራ አራተኛው ቀን ከጀምጀም የጀመረው አሰሳ ግንደበረት አፋፍ ላይ ጮቢ ደረሰ::

ወጣቱ የአርበኞች መሪ አልመው የተኮሱት መሬት ጠብ የማይለውን የፊይሳ ነገሮን ልጆች፤ ናታቱን፣ ድርብሳንና ታደሰን እንዲሁም ከእነሱ ጋር የነበሩትን አራርሶ ጅማን፣ አያና ኢዳንና ሌሎችንም «እኛ አርበኞች አስራ አራት ቀን ሙሉ እኛን ፍለጋ አሰሳ እያደረገ የሚዳክረውን የጠላት ጦር በዘዴ ስበን፣ ስበን ግንደበረት አፋፍ አድርሰነዋል፤ ከእንግዲህ ያለው ቀሪ ጥቃት የናንተ ነው» ብሎ በማስተባበር መላው አሳምኖ ወደ ላይ ተመለሰ::

ወደ ግንደበረት አፋፍ ጮቢ ለመግባት ኢያ የሚባል መንደር አለ:: ኢያ ጎንጋ አንድ አንድ ከብትና ሰው ብቻ የሚያልፍበት ገደላማና ጠባብ መንገድ ነው:: የኢጣሊያ ወራሪ ጦር ያን ቦታ ለማለፍ አንድ ቀን ሙሉ ይፈጅበታል:: በጃገማ መልዕክት መሰረት ለአስራ አምስት ቀን አሰሳ ላይ የከረመውን የጠላት ጦር የፊይሳ ነገሮ ልጆች ግራና ቀኝ ካለው ጋራ ላይ ወጥተው ኢያን ለማለፍ እንደተኮለኮለ ተኩስ ከፍተው እንደ ደረቀ ቅጠል አንጠባጠቡት:: አሰሳ ያደርግ የነበረው የጠላት ጦር መግቢያ መሄጃ ሲያጣ ወደኋላ መሸሽ ጀመረ::

አሰሳው ሲጀመር በአንደኛው የዓለም ጦርነት የተካፈለ የኢጣሊያ ጦር አባል ጭልሞ ያለውን መግቢያ መንገድ ከሶስት ጣሊያኖች ጋር ሆኖ ሲያሰራ የጃገማ አርበኞች ደፈጣ አድርገው ሁሉቱን ገድለው እሱን ማረኩት:: ሽማግሌው የኢጣሊያ ወታደር ጎፈሪያማ አርበኞቹን ሲያይ ከጥፍር እስከ

ራሱ በፍርሃት ተንቀጠቀጠ:: ወጣቱ የአርበኞች መሪ ጃገማ ምርኮኛውን ኢጣሊያዊ ሲገድሉት መሳሪያ የደገኑትን አርበኞች «ተዉ» ብሎ ከአርበኞቹ ጋር ወደ ጫካው ተመለሰ:: ማታም አርበኞች ቆሏቸውን እየቆረጠሙ፣ ውሃቸውን ሲጎነጩ ... ጃገማ ለኢጣሊያዊው ምርኮኛ ቂጣ ተጋግሮ እንዲሰጠው አድርጎ ልጆቻቸው፣ ቤተሰቦቻቸው የተገደሉባቸውና ቤታቸው በጣሊያኖች የተቃጠለባቸው አርበኞች ሌሊት እንዳይገድሉት ጃገማ አጠገቡ አስተኛው::

የተማረከው የኢጣሊያ ወታደር ለግላጋውን የሃያ ዓመት የአርበኞች መሪ እንደ ልጅ አስር እስሩ ሲሄድ አስተዋለው:: አንድ ቀን ጃገማ አባ ዳማ ምርኮኛውን አስቀምጦ አምስት መቶ የሚደርሱ አርበኞቹን አንዴ በሶስት፣ አንዴ በአራት፣ አንዴ በአምስት እየደጋገመ እያሰለፈ ለአንድ ሰዓት ተኩል 'የአርበኞችን ብዛት' አሳየው:: «እየኸው አይደል! እኔ ጃገማ ይህ ሁሉ ጦር አለኝ! በዚህ ሃይሌ ከፈለግሁ የኢጣሊያን ጦር ልደመስሰው እችላለሁ» አለው::

የፊይሳ ነገሮ ልጆች ኢያ ላይ የኢጣሊያን ወራሪ ጦር ሲያራውጡት ወደኋላ የሚሸሹትን የኢጣሊያ ወታደሮች ለኢጣሊያው ምርኮኛ እያሳየው ደግሞ «እያቸው፤ የኢጣሊያ ወታደሮች ቤት ከማቃጠል፣ አሮጊትና ህፃናትን ከመግደል በስተቀር ይኸውልህ የእኛን ጦር እያዩ ዝም ብለው ነው የሚያልፉት» አለው::

ጃገማ ምርኮኛውን ቢለቀው የአየውን ሁሉ ለጣሊያኖች እንደሚነግር ተረድቷል:: ይሁን እንጂ ዝም ብሎ ቢለቀው ምስጢሩ ሲገባው ስለሚችል ወታደሩን «እኔ ልለቅህ እችላለሁ፤ የምለቅህ ግን ለጥይት መግዣ የሚሆነኝ አስር ሺ ሊሬ ከከፈላችሁኝ ነው» ብሎ ከምርኮኝነቱ የተለቀቀበት ምክንያት የገንዘብ ክፍያ ነው ብሎ እንዲያስብ አደረገው:: ይህን ሃሳቡን ተግባራዊ ለማድረግ ጃገማ የአገሬው ሰው በተለምዶ ፋናንስ ለሚለው ኢጣሊያዊ መልዕክት ላከበት:: ፋናንስ ከኢጣሊያ ወረራ ሶስት አራት ዓመታት ቀደም ብሎ ጅባትና ሜጫ አውራጃ ውስጥ የኖረ ነው:: ጅባትና ሜጫ አውራጃ ውስጥ ጀምጀም፣ ጋጅ፣ ጫንጮ፣ ግርፊጣ፣ ጭልሞና በጅሮ በሚባሉ ቦታዎች ስድስት የእንጨት መሰንጠቂያዎች ነበሩ:: እኒህ ከጀምጀም እስከ ጅሮ የተቋቋሙት የእንጨት መሰንጠቂያዎች የሚገኙት አስራ አምስት ኪሎ ሜትር ርቀት ብቻ በነበረው ደን ውስጥ ነው::

የመጀመሪያውን የእንጨት መሰንጠቂያ ጀምጀም ላይ የከፈቱት ሙሴ ኢቫሌት ናቸው:: ፋናንስ እንደመጣ ስራ የጀመረው ግርፊጣ የእንጨት

መሰንጠቂያ ውስጥ ነው። ጃገማ ፋናንስን የሚያውቀው ገና ልጅ ሳለ ነው። የኢጣሊያ ወራሪ ጦር ወደ አካባቢው ከመጣና ጃገማም አርበኛና የአርበኞች መሪ ከሆነ በኋላ ፋናንስ ከግርፌጣ ወደ በጅሮ እንጨት መሰንጠቂያ ተዛወረ። ፋናንስ የኦሮምኛ ቋንቋ ተምሮ እየተናገረ የኦሮሞ ሚስትም አግብቶ ነው ከህዝቡ ጋር አብሮ የኖረው። እንዲያውም የአርበኞችን መሪ ጃኔ ጃገማን ፈቃድ ጠይቆ ስለፈቀደለት ፋናንስ ወደፈለገው አካባቢ ሁሉ ብቻውን ፈረሱን እየጋለበ በነፃነት ይንቀሳቀስ ነበር።

ፋናንስ ለአርበኞች ልብስ፣ ወይን ጠጅ ከአዲስ አበባ እየወሰደ ይጠቅማቸው ነበር። ወጣቱ የአርበኞች መሪ ጃገማም አርበኞቹን አዲስ አበባ ልኮ ጥይት ያስገዛል። ጥይቱ በፍራሽ ውስጥ ከሳር ጋር ጥቅጥቅ ተደርጎ ተሰፍቶ ጊዮርጊስ ቤተክርስቲያን ፊት ለፊት ፋናንስ መኪና ላይ ይጫናል። ከዚያ አርበኞቹ ኬላውን በእግር ያልፉና በፋናንስ መኪና ወደ ደኑና ሽንተረራቸው ይመለሳሉ። የኢጣሊያ ወራሪ ጦር ኢትዮጵያን ለቆ ከወጣ በኋላ ጃገማ የፋናንስን እርዳታና ትብብር በመመስከር የኢትዮጵያ መንግስት ዜግነት እንዲሰጠው አድርጓል።

ጃገማ ወዳጁን ኢጣሊያዊ ፋናንስን አስጠርቶ «የኢጣሊያውን ምርኮኛ ለመመለስ የጋጂው የኢጣሊያ ጦር አስር ሺ ሊሬ እንዲከፍለኝ ጠይቅልኝ» ብሎ ጠየቀው። ፋናንስ የጃገማን ጥያቄ ለጣሊያኖች አቅርቦ ሃያ ሺህ ሊሬ ሰጡት። አስር ሺውን ለጃገማ ሰጥቶ፤ አስር ሺውን ደግሞ ወደ ኪሱ ከቶ ምርኮኛው ከኢጣሊያ ሰራዊት ጋር ተቀላቀለ። ከዚያ ቀን በኋላ ምርኮኛው ለአዛዦቹ «እናንተ ምን ጦር አላችሁ? ጦር ያለው ጃገማ ዘንድ ነው። የእናንተ ጦርም የአርበኞችን ጦር እያየ ነው የሚያልፈው» እያለ ማስረዳት ጀመረ። የምርኮኛውን አስተያየት የጠላት ጦር ቢቀበለውም የጠላት ጦር አዛዦች ግን ሽማግሌውን የጃገማ ምርኮኛ «የአበደ ወሬኛ ነው» ብለው አዛወሩት።

* * *

ጃገማ በአርበኝነት ዘመኑ እጅግ የሚያደንቃቸው ሴቶች ሁለት ናቸው። አንዷ እህቱ ሴንሴ ስትሆን ሁለተኛዋ ወ/ሮ ሽዋረገድ ገድሌ ናቸው። ሴንሴ ጊንጪ ጫካ ውስጥ ከአርበኞች ጋር ከተቀላቀለች ጀምሮ ከሃያ እስከ ሰላሳ የሚጠጉ ጠባቂዎች ወንድሟ ጃገማ መድቦላታል። መውዜር ጠመንጃ ለራሷ መጠበቂያ ትይዛለች። የእሷ ዋናው ተግባሯ ግን የአርበኞች እናት መሆን ነው - በዱር በገደሉ። አንድ አገልግል ነበራት፤ ሰላሳ እንጀራ ጢም አድርጎ ይይዛል። በጦርነት ወቅት አንድ በግ ታሳርድና ፈትፍታ በአገልግሉ

ትከተዋለች። በበቅሎ ይጫናል። ያን ይዛ አርበኞች በሚዋደቁበት አቀበትና ሽንተረር ትከታተላለች። አርበኞች በረሃብና ጥም ጥንዝል ብለው በየዛፉ ስር ጋደም ጋደም ሲሉ እህት ሴንሴ ዳጎስ ያለ አንድ አንድ ጉርሻ እየዞረች ታጎርሳቸዋለች። ከዚያ ነፍሳቸው ተመልሳ ወደ አፎቷ ስትገባ ቡረቃው፣ እንጉርጉሮው፣ ሽለላው፣ ዘፈኑ ... ይጀመራል።

የሴንሴ ሌላው ተግባሯ ደግሞ የቆሰለውን ማስታመም፣ የሞተውን መቅበር፣ የአርበኛውን ጎፈሬ ቅቤ መቀባትና ማበጣጠር ነው። ሴንሴን የሚረዱ ሴቶች እህት ሴንሴ የምታደርገውን እየተከተሉ አርበኛውን ይንከባከባሉ። አንዳንድ ጊዜ ሴንሴ በተፋፋመ ጦርነት ውስጥ ስትሆን ደግሞ ከአርበኞች ጋራ እየተሽሎከሎከች ትታኮሳለች።

ሁለተኛዋ ሴት ወ/ሮ ሽዋረገድ ገድሌ ጃገማ ኢጣሊያን ገልቦ እርቃኑን እንዲያስቀረው የረዱና በውስጥ አርበኝነት ታላቅ ጀብዱ የፈፀሙ ቆፍጣና አርበኛ ናቸው። ከኢጣሊያ ወታደሮች የሚያገኙትን የማጥቃት እቅድ እየቀቀበሉ ለአርበኞች የሚያደርሱ፣ በከተማ ውስጥ ያሉ የውስጥ አርበኞችን በምስጢር የሚያስተባብሩ፣ ለአርበኞቹ ጠመንጃና ጥይት የሚያቀርቡና ስንቅ የሚያቀብሉ የተከበሩ ስመ-ጥር አርበኛ ነበሩ። ሽዋረገድ ገድሌ ለህይወታቸው ሳይሳሱ በየዱር ገደሉ የሚዋደቁትን አርበኞች ከመርዳት ቦዝነው አያውቁም።

እኒህ ሴት ጃገማ ከደጃዝማች ገረሱ ዱኪ ጋር የነበረውን ቆይታ አቋርጦ ለምሽግ ሰበራ በአስቸኳይ አዲስ ዓለም እንዲደርስ ያደረጉ ናቸው። ወይዘሮ ሽዋረገድ በኢጣሊያ ሰራዊት ምሽግ ቁልፍ ሚና የነበራቸውን ኢትዮጵያውያን አስተባብረው የጥቃት ኢላማዎችን፣ መግቢያ መውጫውን፣ የጠላትን መገኛና የመሳሪያ ግምጃ ቤቱን ለወጣቱ የአርበኞች መሪና አብረውት ለሚዋደቁት ጀግኖች ያሳዩና ጥቃቱ ከመፈፀሙ ጥቂት ሰዓታት በፊት አዲስ ዓለምንና የሞቀ ህይወታቸውን ጥለው የተሰወሩ ናቸው። እኒህ ወይዘሮ በኢጣሊያ ወራሪ ጦር ላይ ፅንፈኛ አቋም የነበራቸውና ግፍን አጥብቀው የሚጠሉም ነበሩ።

፯

ሰይፍ አይፈሬው ጳጳስ

ንጉስ ነገስቱ ስለተሰደዱበት ንግስት እንደሌለው የንብ መንጋ ይበተናል የተባለው ህዝብ እንደታሰበው ሳይበታተን ቀረ፤ ይልቁንም ጊዜ በአስነሳቸው አርበኞች ውስጥ ውስጡን እየተደራጀ ወራሪውን ጦር ለመመከት ተዘጋጀ። የኢጣሊያ ሰራዊት አዲስ አበባን ገና ለመያዝ ሲቋምጥ ደብረሲና ላይ፥ ያልጠበቀው ደፈጣ ውጊያ በባሻ ወልዴና ፊታውራሪ ተሰማ ባለሟሎች ተሰነዘረበት። ሚያዚያ 26 ቀን 1928 ዓ.ም ደግሞ ስሙ-ጥሩ አርበኛ ሃይለማርያም ማሞ ደብረ ብርሃን መንገድ ላይ የኢጣሊያን ሰባት ካሚዮኖች አቃጥሎ ወደ መቶ አርባ የሚደርሱ የኢጣሊያ ወታደሮችን በመግደል የአርበኝነት ትግሉን ለኩሶ እንቦገቦገው።

የካቲት 12 ቀን 1929 ዓ.ም የኢጣሊያ ንጉስ ወንድ ልጅ ወለደ ተባለ። ይህን «ደስታ» ለሁለተኛዋ የሮም ኤምፓየር ህዝብ ለማብሰር በቀዳማዊ ኃይለ ስላሴ ላይኛው ግቢ (ገነተ ልዑል) ቤተ መንግስት ግራዚያኒ ማማው ላይ ቆሞ ዲስኩር ሲያሰማ የወራሪን ዕብሪት ለማስተንፈስ በዱር በገደል እየተዋደቁ የነበሩት አርበኞችና የውስጥ አርበኞች ባቀነባበሩት ስልት መሰረት አብርሃም ደቦጭና ሞገስ አስገዶም ቦንብ ወረወሩበት። ግራዚያኒ መሬት ፀሐይን የምትዞርባቸውን ቀናት የሚደርስ ቁጥር ያለው የቦንብ ፍንጣሪ አካሉ ላይ ተሰግስጎ ተዘረረ። በዚህ ጊዜ የኢጣሊያ ወታደሮችን ጭካኔ ያረጋገጠው ጭፍጨፋ በጥይት፣ በአካፋና ዶማ ተጀመረ። በዚያ ጭፍጨፋ ቁጥራቸው ወደ 30000 የሚደርስ የአዲስ አበባ ነዋሪዎች ቀኑን ሙሉ በግፍ ተጨፈጨፉ፤ ቤታቸው ተቃጠለ። አዲስ አበባ በወራሪዎች ግፍና እብሪት በደም አበላ ተጥለቀለቀች።

ይህም አልበቃ ብሎ ግራዚያኒን በቦምብ ባቆሰሉት ላይ ክትትሉን አጠናከረ። አብርሃምና ሞገስ ግራዚያኒን አቁስለው ወደ ደብረ ሊባኖስ ገዳም አጠናከረ። አብርሃምና ሞገስ ግራዚያኒን አቁስለው ወደ ደብረ ሊባኖስ ገዳም

በሙሉ ለማሰርና ለመፍጀት ትዕዛዝ ሰጥቻለሁ። ለዚህም በደብረ ሊባኖስ ገዳም ብቻ 358 የሃይማኖቱ ተከታዮች ተገድለዋል። ይህ ውሳኔዬ ለገናናው ለቢኒቶ ሙሶሊኒ በክቡርነትዎ በኩል ይቅረብልኝ ...» የሚል ቴሌግራም ጀኔራል ግራዚያኒ ወደ ኢጣሊያ በመላክ በእሱ ላይ ለተደረገው የግድያ ሙከራ የሺዎችን ህይወት እንደሚቀጥፍና ለእስር እንደሚዳርግ የሚገልጽ የወታደራዊ ጥቃት ስልት ለአለቃው አስተላለፈ።

በኢጣሊያ ጦር ሰራዊት አዛዥ ላይ በተፈጠረው የቦምብ ጥቃት ጦስ የጥቁር አንበሳ አባሎች በመሆን የኢጣሊያ ሰራዊትን ሲያራውጡ የተማረኩት የኢትዮጵያ ወታደሮች አብዛኞቹ እየታደኑ ተገደሉ። የኢጣሊያ ሰራዊት በተጠቀመው የመርዝ ጢስ ብዙ ወገኖቻቸው በማለቃቸው እጃቸውን ለኢጣሊያ መንግስት እየሰጡ ወደ ዕለት ኑሯቸው የተመለሱ መኳንንት፣ የጦር አዝማቾች፣ ባላባቶችም እጅ ሰጡ እየተባሉ በግፍ ተጨፈጨፉ ... የኢጣሊያን የመርዝ ጢስ በመቋቋም የቆየውና ጎሬ የመሸገው ጦርም አዲስ ጥቃት ተሰነዘረበት። የጦሩ መሪ የነበሩት ራስ እምሩም ከጎሬ ሸሽተው ወደ ጅማ ሲጓዙ በጣሊያኖች ተማረኩ። የተረፉትም በግልና በቡድን ወደ ጎረቤት አገር ተሰደዱ።

በተለይም ማይጨው ላይ ፋሽስት ኢጣሊያ ለጊዜው ድል ማድረጉ ከተረጋገጠና ንጉስ ነገስቱ የኢትዮጵያን ወረራ ለሊግ ኦፍ ኔሽንስ በማቅረብ እገዛን ለማግኘት ባህር አቋርጠው ከሄዱ በኋላ በሰላሌ፣ ጊንጪ፣ ግንደበረት፣ ደብረ ብርሃን፣ ወዘተ. የኢጣሊያን ወራሪዎች ይፋለሙ የነበሩት አርበኞች ግፍ አንገሽግሿቸው በተቀላቀሏቸው ወገኖቻቸው ሃይላቸውን አጠንክረው በአዲስ አበባ የሚገኘውን የኢጣሊያ ጦር ሰራዊት ሃይል ሰብረው ለመግባት ወሰኑ። ያን ህብረት ለመባረክና የአርበኞችን ሞራል አጠንክሮ ወራሪውን እንዲደመስሱ ለማድረግ አቡነ ጴጥሮስ አዲስ አበባ መጡ።

በወቅቱ የኢትዮጵያ ችግር በነበረው የመገናኛ እጥረት ምክንያት የአርበኞች የጥቃት እቅድ ባለመሳካቱ በአርበኞች እጅ ሊገባ የነበረው ድል እንደ አሳ አሟልጮ ከመሃል እጃቸው ቁር ብሎ አመለጠ። ይህም በየግንባሩ ጥቃት ለመሰንዘር የመጡትን አርበኞች ወደኋላቸው እንዲያፈገፍጉ አስገደዳቸው። አንድ መነኩሴ ግን «የመጣሁበትን ሳልፈጽም ወደ ኋላ አልመለስም» በማለት እምነታቸውን በመመከት ህዝቡን ለማስተማር ወሰኑ። ጥናቸውን ማበላሸት የፈለገው ፋሽስት ደግሞ ቤተመንግስት ውስጥ አስራቸው።

ከዚያም ጳጳሱ የኢጣሊያን ገናናነት አምነው፣ የቪክቶር አማኑ ኤልንና የሙሶሊኒን ገዥነት ተቀብለው በሃይማኖታዊ ተልዕኮአቸው እንዲሰብኩ ተጠየቁ:: ጥቂት ኢትዮጵያውያን አገራቸውን ከድተው በአድርባይነትና በጥቅም ለግፈኛው ጠላት ድጋፍ እንደሰጡ ሁሉ ጳጳሱም ጣሊያኖች የነገሯቸውን ተግባራዊ ቢያደርጉ የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን መሪነትን፣ የስብከት ማስፋፊያ የሚሆን በብዙ ሚሊዮን የሚቆጠር ሊሬ፣ የተንጣለለ መኖሪያ እንደሚሰጣቸው የሚያረጋግጥ የቃል መግባት ዜና ተንቆረቆረላቸው:: ለጥቅም ያደሩ የእምነት አባቶችም ኢጣሊያውያን የሰጧቸውን ዕድል እንዲጠቀሙ ጳጳሱን ተማፀኗቸው::

«የኢጣሊያን ገናናነት እንዳምን! የአማኑኤልንና ሙሶሊኒን ገዥነት እንድቀበል ነው የፈለጋችሁት?» ብለው መስቀላቸውን ጠበቅ ላላ እያደረጉ ጠየቁ::

«... በትክክል!» አሉ ጣሊያኖች ስጋ ሲወረወር ለመቅሰብ እንደተዘጋጀ ውሻ እያለከለኩ ...

«እምነቴን ልተዋ ... መነኩሴነቴን ትቼ ቆቤን ላውልቃ፣ መስቀሌን ወርውሬ የእብሪታችሁ ጋሻ ጃግሬ ልሁና!» አሉ፥ ጳጳሱ - ልባቸው ስብር ብሎ::

«ማመን ብቻ በቂ ነው፤ ከዚያ ስልጣኑ፣ ገንዘ...» ሲሉ ጳጳሱ ገሰጿቸው::

«በቃችሁ! - በቃችሁ ... ይህች ክብሯን የደፈራችኋት አገር ለመሆኑ የሙሴ ጽላት መገኛ፣ የክርስቶስ ግማደ መስቀል ያለባት ... 'መኳንንት ከግብፅ ይወጣሉ ... ኢትዮጵያ እጆቿን ወደ እግዚአብሔር ትዘረጋለች' የተባለላት ቅድስት አገር መሆኗን ታውቃላችሁ?! ይህች የቆማችሁባት ምድር ለእብሪተኞች ረመጥ፣ እንደ እሳት የምታቃጥል መሆኗን ብታውቁ ምን ያህል በሃዘን ጥርሳችሁ እየተፋጨ በተንገጫገጫችሁ ነበር! ግን ግብዝ ሆናችኋል፤ በሃይላችሁ ተማምናችኋል...

«እኔ የምፈራው የሰው ሰይፍ አይደለም ... የእናንተ ጉልበት፣ የእናንተ እብሪት ትንሽ ጉም ነው - ትንሽ ነፋስ የሚበትነው ... እና የፋሽስት ኢጣሊያን የበላይነት ከምቀበል ሞቴን እመርጣለሁ:: ወደ እግዚአብሔር እጆቿን የዘረጋችውን ቅድስት አገሬን እብሪተኛ ሲደቀድቃት እንዲኖር አልፈቅድም፤ እምነቴም ይህን በፍፁም አይፈቅድልኝም...» አሉ፥ ጳጳሱ -

አምርረው:: ይባስ ብለውም «እናንት የኢጣሊያን ገዥነት የተቀበላችሁ ሁሉ አወግዛችኋለሁ፤ የኢጣሊያን ገዥነት ከተቀበለ እንኳን ሰው ምድሯ የተረገመች ትሁን» አሉ፥ አቡነ ጴጥሮስ - ጣታቸውን ቀስረው ሰማይ ሰማዩን እያዩ::

ጄኔራል ግራዚያኒ በብስጭት እንደ እሳት ተንቀለቀለ፤ የኢጣሊያ መኮንኖች በንዴት ነፈሩ:: «ውሰዱልኝ!» ብሎ ጮኸ ግራዚያኒ:: ወዲያው አቡነ ጴጥሮስን ለጥብስ ለማድረስ አንድ ኢጣሊያዊ የመሃል ዳኛና ሶስት ኢትዮጵያውያን ተሰይመው፥ እንዲጠቀሙና ከሞት እንዲድኑ የቀረበላቸውን ፍስሃ አሽቀንጥረው የጣሉትን ጳጳስ እንደ ቀጠፉ፣ እንደ ሰረቁ፣ ግፍ እንደፈፀሙ፣ እንደ ገደሉ፣ እንደ ሸፈጡ ሁሉ በጥይት ተደብድበው እንዲገደሉ ወሰኑ::

አቡነ ጴጥሮስ ለእውነት ሲሉ ተዋረዱ፤ ተደበደቡ፤ ደማቸው ፈሰሰ፤ ስጋቸው በጥይት ተበሳስቶ ደማቸው እንደ ጎርፍ እንዲፈስ ተወሰነ:: በጳጳሱ የእምነት ፅናት ሁሉም ራሱን ለመፈተሽ ወደ ህሊናው ውስጥ ተንጎዳጎደ:: የአገራቸውን ነፃነት ለማስመለስ በዱር በገደሉ ርሃብና እርዛት እያንጠራወዛቸው የሚታገሉትን የአላማ ፅናታቸው እንዲጠነክር መንፈሳዊው አባት በተግባር አስተማሩ::

ሀብትና ዝናን ፈልገው አገራቸውን የከዱት፣ የፋሽስቶችን የበላይነት የተቀበሉትና «ሊያሰለጥኑን መጥተዋል» ብለው ለጣሊያኖች ያደሩት ሁሉ በአንገታቸው መቁጠሪያ፣ በእጃቸው መስቀል፣ በህሊናቸው የቅዱስ መጽሐፍ ቃል በያዙት አቡን ሞራላቸው እንደ መስታዋት ወድቆ ሲንከሻከሽ በዐይናቸው በብረቱ አዩት:: ለራሱ ብሎ ደልሎ፤ በራሱ ቅጥፈት እብሪቱ የተጋለጠበት ፋሽስት ይዋል ይደር እንጂ በማንም ላይ የሚወስደው ግፋዊ እርምጃ ሁሉንም ኢትዮጵያዊ ጤና እንደሚነሳው ፍንትው ብሎ ታዬ::

ኢጣሊያዊው ጋዜጠኛ ፓጂያሎ ስለ አቡኑ አሟሟት ሲገልጽ «ሐምሌ 22 ቀን 1928 ዓ.ም. ከጥዋቱ አራት ሰዓት ግድያው ከሚፈፀምበት ቦታ ቀድመን ተገኘን:: የሐበሻው ጳጳስ ጦር መሳሪያ በወደሩ የኢጣሊያ ወታደሮች ታጅበው መጡ ... እንደደረሱ ትልቅ ሰዓትና መጽሐፍ ቅዱስ አወጡ:: ከዚያም መጀመሪያ ሰዓቱን ቀጥሎ መጽሐፍ ቅዱሱን አገለባበጡ» ይላል:: ፓጂያሉ ሞትን አይፈሬው የእውነት መልዕክተኛ ያሳዩትን ቆራጥነት ሲገልጽ «'ዓይንዎን በጥቁር ጨርቅ እንዲሸፈኑ ይፈልጋሉ?' ተብለው ተጠየቁ» ይልና «እናንተ እንደፈለጋችሁ አድርጉት፤ እንደ እኔ ምርጫ ግን

የወራሪን፣ የእብሪተኛን ሞት ፊት ለፊት ገጥሜ ድል አድርጌ መሞት ስለምፈልግ ባትሸፍኑኝ ደስ ይለኛል» ብለው መመለሳቸውን ጽፏል።

ጳጳሱ ፊታቸውን ወደ ምዕራብ እንዳዞሩ ስምንት ወታደሮች የመሳሪያቸውን አፈሙዝ ጳጳሱ ላይ አነጣጠሩ። ኮማንደሩ "ተኩስ" የሚል ትዕዛዝ ሲሰጥ በአስራ አንድ ጥይት ተመትተው ከእንገታቸው በታች ሰውነታቸው ተበሳሳ። ይሁን እንጂ ለእምነበት ውሳኔ ሕይወታቸውን የሰጡት ጳጳስ ቢወድቁና ሰውነታቸው ቢበጫጨቅም ነፍሳቸው አልወጣችም። ኮማንደሩ ሽጉጡን ከአፎቱ በመምዘዝ በሶስት ጥይት ጭንቅላታቸውን መታቸው - ያኔ ህይወታቸው አለፈች።

ለእውነት የተሰዉት መንፈሳዊ መሪ ሬሳ ጨው ተራ እንደ ብቅል ተሰጥቶ ዋለ። ያን ቀን ኢትዮጵያ እጆቿን ዘርግታ ጮኸች፤ የአዲስ አበባ ሰማይ በግፍ ዳመና ተዋጠች፤ እንቅልፍ ከነዋሪዎቿ ርቃ ሄደች ... ኡኡታ ከጋራ ጋራ አስተጋባ።

አቡነ ጴጥሮስ በፅናትና ጀግንነታቸው የጠላታቸውን ህሊና በረጋግደው እውነቱን እንዲያይ አደረጉት፤ መቅረዙን ለኮሱት ... እሳቸው ግን በእውነት አደባባይ በተከሉት ሃውልት ለዘለዓለሙ በፅናታቸው ቆሙ። ይህም የኢትዮጵያን ጀግኖች ትግል እንደ ቋያ እሳት ይበልጥ እያንቀለቀለ በየቀየውና ሸለቆው በየአምባውና ተረተሩ እየተስፋፋ እንዲንቦገቦግ አደረገው።

የኢጣሊያን ጭካኔ ያዩት የኢትዮጵያ ጀግኖች ውርደትና ስቃይን ከእንግዲህ አናይም እያሉ «ኧረ ጥራኝ ዱሩ፣ ኧረ ጥራኝ ጫካው ...» በማለት ቤታቸውን እየዘጉ፣ ቀያቸውን እየለቀቁ የዱር አውሬ ሆኑ። ትግልን በአንድ ማዕከል መምራት በማይቻልበት፣ መገናኛ፣ በቂ መሳሪያና ስንቅ ባልነበረበት ፋኖ የሆነው አርበኛ በያለበት የየአቅሙን መስዋዕትነት ሲከፍል ንጉስ መልአከፀሐይ ኢያሱና ደጃዝማች ዮሐንስ ኢያሱ እንደ ነበልባላዊ ሰይፍ በሰሜን ኢትዮጵያና ምስራቅ ሸዋ ላይ ብልጭልጭ ብለው ተመዘዙና «እይዟችሁ! የተገፋ ያሸንፋል፤ የቆረጠ ከግቡ ይደርሳል ...» ብለው የአርበኞችን ትግል መስመር ለማስያዝ ብቅ አሉ።

«በማስተባበር ስም የመጣ ሁሉ የተባረከ ነው» በማለት አርበኞች ራሳቸውን ንጉስ ብለው የመጡትን የባተሌውን የልጅ አቤቶ ኢያሱን ልጆች ተቀበሏቸው። እንደ ፀሐይ እንቁስላሴና ከፈለው ወልደፃድቅ ያሉ ታላላቅ ሰዎች «ከጠቅል ሌላ ጌታና ጟሚ የለንም» ብለው ድንገት ብቅ ያሉትን ንጉስ

እንቀርብም በማለት ከመበርገጋቸው ውጭ ባላምባራስ አበበ አረጋይን ራስ፣ ልጅ ኪዳኔ ወልደኪሮስን ደጃዝማች፣ ጸሐፌ ትዕዛዝ ከበረን ከንቲባ ብለው በስልጣን አንበሸበሿቸው። «አገር ካለንጉስ ፋይዳ የለውም፣ አገር ሲኖር ንጉስ ይኖራል፤ አገር ከሌለ ንጉስ ይሸሻል...» ብለው በንጉስ መልአከፀሐይ መሪነት የኢጣሊያን ፋሽስቶች ያርበደብዷቸው ጀመር። በጎንደርም የአርበኞች ትግል ተፋፋመ፤ እነ ደጃዝማች ታከለ ወልደሃዋርያትም ሱዳን ሆነው የአርበኞችን ትግል ማገዝና ማነቃቃት ቀጠሉ። ከድል በኋላ ኢትዮጵያ በሪፐብሊክ የፖለቲካ ፍልስፍና የምትተዳደር አገር መሆን ይገባታል» እያሉ የአርበኞች ልብ እንዳይከፈልና የደጃዝማች ዮሐንስ አመራር እንዳይቀዘቅዝ እሳቱን ከዳር ሆነው ያራግቡ ጀመር። መልአከፀሐይ ግን አምርረው እያዋጉ የነፃነት ጎህ እንዲቀድ ሲጥሩ ከቁርጠት የምትቆጠር ሆድ ህመም ያዘቻቸውና ሞቱ ተባለ። እሳቸውንም እንደ ቀንዲል መኳንንት ሁሉ የተለመደው ድንገተኛ ሞት ታኮ ሆኖ ከጉዟቸው አቆማቸው። አገራቸውን የሚያስቀድሙት አርበኞች ድንጋይ ስር ተቀምጠው፣ መሳሪያቸውን እንደ እንቦቅቅላ ህፃን ታቅፈው «እህህ!» ብለው እቃስተው አዘኑ። የአርበኝነት ትግሉ ግን እንደ አጀማመሩ በጀግኖቹ የየግል ስልት ፍም እሳቱ ሳይጠፋ እየተቀጣጠለ የኢጣሊያ ወራሪዎችን መለብለብ ቀጠለ ...

በባዶሊዮን እግር ተተክቶ በኢጣሊያ መንግስት የተሾመው ግራዚያኒም የስልጣኑ ፊርማ ሳይደርቅ የሙሶሊኒን ምኞት የሚያረሰርስ የቅኝ ግዛት ካርታ አወጣ። ኤርትራንና የኢጣሊያ ሶማሌ ምድርን ጨምሮ በስድስት ክፍለ ሀገር ከፋፈለ። በየአካባቢውም የመንገድና የድልድይ ስራዎች ተጀመሩ። በተለይም በጂማ፣ ጎንደር፣ አዲስ አበባ አዳዲስ ህንጻዎች በፍጥነት ተገነቡ። በኢጣሊያ ያሉ ኢጣሊያውያን ባለ ሀብቶች ወደ ሁለተኛዋ የሮማ ግዛት በመምጣት ትናንሽና ከፍተኛ ኢንዱስትሪያቸውን እንዲከፍቱ ተቀሰቀሱ። ለዚህም እንዲያመች ለም ቦታዎች ተዘጋጁ። የባለ ሀብቶችንና የሌሎችን ኢጣሊያውያን ክብር ለማስጠበቅም የአገሬውና የኢጣሊያውያን የገበያ ቦታዎች፣ መኖሪያዎች፣ መዝናኛዎች ወዘተ ተለዩ። «ልናሰለጥን ነው የመጣነው» የሚለው ቃላቸው ሳይደርቅ የቀለም ልዩነታቸውን፣ የዘር መድሎአቸውን አጠናከሩ። የአርበኞችን እንቅስቃሴ ለመደምሰስም የኢጣሊያ ወታደሮች ቁጥር እንዲጨምር ተደረገ።

በቀዳማዊ ኃይለ ስላሴ የስልጣን ዘመን ግዛታቸው የተነጠቀባቸው፣ በተለያየ ምክንያትም ለግዞትና ለእስራት የተዳረጉት ኢትዮጵያውያን ለሮማ መንግስት በማደር አገራቸውንና ወገናቸውን መክዳታቸው እንሶ የጣሊያኖችንና የአርበኞችን ፍልሚያ የዝሆንና ቁንጫ ያህል ልዩነት ያለው በማስመሰል አርበኛው ሁሉ እጅ ሰጥቶ እንዲገባ ዘመቻ አካሄዱ። ለዚህም

ውለታቸው በሺ የሚቆጠር የኢጣሊያ ሊሬ በወር ደመወዝነት ይከፈላቸው ጀመር።

በኋላ ደግሞ የኢጣሊያ መንግስት አዲስ ዘዴ ተግባራዊ ማድረግ ጀመረ። በጣሊያኖች ይቀማጠሉ የነበሩት መኳንንትና ባንዳዎች ገፋ እየተደረጉ አርበኞችን ማሞካሸትና ባሉበት እንደሆኑ ገበርዲንና ገንዘብ መስጠት፤ «እንከባበር እንጂ አንነካችሁም» ማለት፤ አርበኞች በሚወስዱትም እርምጃ «አበጃችሁ፤ የኢጣሊያ መንግስት በዚህ አይጠይቃችሁም» ማለት ጀመሩ። ይህን ጊዜ ሃሞታቸው የፈሰሰው ባንዳዎች ክብር ሲነፈጋቸው፣ ሲናቁ፣ «ጀግኖች የሚሰሩትን ያውቃሉ፤ የኢጣሊያ መንግስት ጀግና ይወዳል» ሲባሉ ምራላቸው ሚስማር እንደ ወጋው ጎማ ተነፈሰ።

በተለይም በግራዚያኒ ላይ በተወረወረው ቦንብ ጦስ የተጨፈ ጨፉት ኢትዮጵያውያን፣ በጳጳሱ ላይ የተደረገው የጥይት ድብደባ፣ በጥቁር አንበሳ ማህበርተኞች ላይ የተደረገው ድብደባና ግድያ ... በአጠቃላይ በህዝቡ ላይ ወራሪዎች ያደርሱት የነበረው ጭፍጨፋ፥ የኢጣሊያ ተረት "ሆድ ሲያውቅ ዶሮ ማታ" እንደሆነ አረጋገጠ። ይህም በጥርጣሬ የተከፈለውን፣ በቂም በቀል ለጠላት ለማደር የወሰነውን አስደነበረው ... የቦንቡ ውርወራ በአንድ ጊዜ እውነታውን ለውጦ የተረጋጋውን ኢትዮጵያዊ ልብ አሸፈተው።

በአስር አመታቸው ከኤርትራ መጥተው አዲስ አበባ በሚገኙት በተፈሪ መኮንንና በስዊድን ሚሲዮን ት/ቤቶች የተማሩት ሎሬንሶ ትዕዛዝ ፈረንሳይ አገር ተምረው ባገኙት የህግ እውቀት በመታገዝ ስለወቅቱ የኢትዮጵያ ሁኔታ ሃሳባቸውን ማቅረብ ጀመሩ። እነ እንግሊዝ እውቅና የሰጡትን የኢትዮጵያን የኢጣሊያ ግዛት መሆን እያጣጣሉ «ንጉሰ ነገስቱ ሳይያዙ፣ የአገሪቱ ማህተም በጠላት እጅ ሳይወድቅ፣ ህዝቡ ወረራውን ለመመከት ከዳር ዳር እየተንቀሳቀሰ በመቃወሙ በግፍ እየተጨፈጨፈ ... ኤምፓየርነትን ምን አመጣው?» በማለት የኢጣሊያ ድርጊት ከወረራ ያላለፈና ኢትዮጵያ ነፃነቷን እንደጠበቀች መሆኗን አስረድተው የፈረንሳይን በጀርመን መወረር ምሳሌ እያጣቀሱ ተከራከሩ።

እንግሊዛዊቷ ሲልቪያ ፓንክረስትም «ኒው ታይምስ ኤንድ ኢትዮጵያ ኒውስ» በሚል ጋዜጣቸው በኢትዮጵያ ውስጥ እየደረሰ የነበረውን ግፍ፣ በስደት ላይ የሚገኙትን ንጉሰ ነገስት ሃሳብ፣ ወዘተ. እያቀረቡ የነፃነቱን ትግል ዓለማቀፋዊ ባህሪ እንዲኖረው በማድረግ ትግሉን እያጎለበቱ፣ በኢጣሊያ

ፋሽስቶች ላይ ተፅዕኖ አደረጉ። ዘርዓይ ደረስም የኢጣሊያን ፋሽስቶች ያሳቀቀ ተቃውሞ በኢጣሊያ ምድር፣ በጣሊያኖች ፊት በጀግንነት ፈፀመ።

እነ ዶክተር መላኩ በያን «ቮይስ ኦፍ ኢትዮጵያ» በሚለው ጋዜጣ ባስነሱት ወረራን የመመከት እንቅስቃሴም በሺዎች የሚቆጠሩ ጥቁር አሜሪካውያን ወደ ዘማቾች ከኢትዮጵያውያን ጎን ተሰልፈው ለመዋጋት ተመዘገቡ። የነፃነት ጥማት የነበረው ጥቁር አሜሪካዊ፥ ነጭ ወራሪን አድዋ ላይ ወደ አሸነፈችው ኢትዮጵያ ቀድሞውንም ፊቱን አዙሮ ስለነበር በአፄ ምኒልክና አቤቶ ኢያሱ ጊዜም አፍሪካዊ አሜሪካውያን ወደ ኢትዮጵያ ቢመጡ ለደመወዛቸው ወርቅ ይከፈላቸዋል ተብሎ በመቶዎች የሚቆጠሩ ጥቁር አሜሪካውያን ወደ ኢትዮጵያ ገብተው ነበር። ስለዚህ ወረራውን በመቃወም ወደ ኢትዮጵያ ለመዝመት የተመዘገቡት ጥቁር አሜሪካውያን ዜና «የጥቁር ህዝቦች ጽዮናዊነት ያመጣል» የሚል ተቃውሞ በቅኝ ገዥ አገራት በማስነሳቱ የኢትዮጵያው ንጉሰ ነገስት የአፍሪካዊ አሜሪካውያንን ተነሳሽነት በዝምታቸው እንዲያቀዘቅዙት ተደረገ ...

፯

ግብታዊ የአርበኝነት ጅማሬ

ሳይንሳዊ በሆነ መንገድ ሲታይ ግብታዊነት ብሎ ነገር የለም:: ሁሉም ክስተት የድርጊያና የምላሽ ድርጊያ (የ"አክሽን"ና "ሪአክሽን") ውጤት ነው:: በዚህ ስሌት ሳይሞቅ መፍላት እንደሌለ የተረጋገጠ ነው:: ስለዚህ ግብታዊነት አንፃራዊ አመለካከት የሚያስገኘው ግንዛቤ ነው:: በተለይም ለሌላው በማይታይ እኔነት የተዋጠና የወል በሆነ መልኩ በገሃድ የማይታይ ውጤት ነው ግብታዊ የሚባለው:: ስለዚህ ግብታዊነት በውጫዊ ውጤት ላይ የማይመሰረት፣ በውጫዊ ምክንያትም የማይወሰን የራስ ስሜት፣ የራስ ኩራት፣ በውስጣዊ ለውጥ፣ በእምቢ ባይነት ላይ የተመሰረተ የግለሰባዊ እልህ ድምር ውጤት ነው::

የኢትዮጵያውያንን የአርበኝነት እንቅስቃሴ በሶስት መደቦች መክፈል ይቻላል:: አንደኛው ክፍል ከፍተኛ ስልጣን የነበራቸው፣ ስልጣን እንደሚገባቸው የሚያምኑ ከፍተኛ መኳንንት ያሉበት ነው:: ከእነዚያም አርበኞች መካከል በምሳሌነት ራስ እምሩንና መልአከፀሐይ ኢያሱን መጥቀስ ይቻላል::

በሁለተኛው ምድብ የነበሩ አርበኞች ደግሞ በመንግስት መዋቅር መካከለኛ ስልጣንና ሃላፊነት የነበራቸው፣ ወላጆቻቸው የከፍተኛ መኳንንት ባለሟሎች የነበሩ፣ በእቋጥሪኝ ዝምድና የባላባት ዘር የሆኑና በጥንካሬና ማስተዋላቸው ንጉሰ ነገስቱን መማረክ የጀመሩ «ትናንሽ» መኳንንት ናቸው:: ከእነሱም ውስጥ ለአብነት ራስ መስፍን ስለሽን፣ ደጃዝማች ፀሐዩ ዕንቁ ስላሴንና ባላምባራስ አበበ አረጋይን መጥቀስ ይቻላል::

ሶስተኛው የአርበኞች መደብ ገበሬውን፣ የጥቁር አንበሳ ሰራዊትንና ዝቅተኛውን የህብረተሰብ ክፍል ያቀፈው የአርበኞች ስብስብ ነው:: በዚህ በሶስተኛው መደብ የሚገኙት አርበኞች ከእለት ህይወታቸው በዘለለ ከመንግስት ጥቅም ያላገኙ ናቸው:: በስም ካልሆነ ንጉሰ ነገስቱን አያውቋቸውም፤ ለመመስገን፣ ከድል በኋላ ሹመት ለማግኘት፣ ወዘተ. ያለመ ህልምም አልነበራቸውም:: እነዚህ በሶስተኛው መደብ ወደ አርበኝነት የገቡት በሺዎች የሚቆጠሩት አርበኞች ብሔራዊ የአርበኝነት እንቅስቃሴውን የተቀላቀሉት በግብታዊነት ነው::

ሰው ሆነው በመፈጠራቸው ያገኙትን ነፃነት ላለማጣት፣ ግፍና በደልን ቁጭ ብሎ እጅን አጣጥፎ ላለመመልከት፣ እንደ በግ ሳይነዱ፣ ክብራቸው ሳይገፈፍ ግፈኛን እንደ አንበሳ አድነው ለመሞት «ጥራኝ ዱሩ» ብለው ደረታቸውን ለጥይት፣ አካላቸውን ለስቃይ አሳልፈው የሰጡ እና መስዋዕት ሆነው ሀገራቸውን ለማስከበር የቆረጡ ስም አልባ ጀግና ሰማዕታት ናቸው:: በዚህ የአርበኝነት መደብ ስር የሚገኙት እነዚህ አርበኞች የአርበኝነት ትግሉ ብሔራዊ ብቻ ሳይሆን ዓለም አቀፋዊ ገጽታ እንዲኖረው ያደረጉ፣ «ነፃነቴን እንጂ! ሺህ ቢታሰብ ያው በገሌ» ያሉ ቆራጦች ናቸው::

ከእነዚህ ውስጥ እነ በላይ ዘለቀን፣ ሃይለማርያም ማሞን ... በመቶ ሺዎቹ የሚቆጠሩ ተከታዮቻቸውን ማውሳት ይቻላል:: የአገር አቀፍ አርበኝነቱ የትግል ቋያ በውስጥ አርበኞች ማገዶነት እየተንቀለቀለ መላ የኢትዮጵያን ምድር ረመጥ በማድረግ ኢጣሊያውያን ፋሽስቶችን አምስት ዓመት ሙሉ መርገጫ አሳጥቶ ቁም ስቅላቸውን ያሳየ ነው:: ለዚህም ግንባር ቀደም ተጠቃሾች በሶስተኛው የአርበኞች መደብ ስር የሚገኙ አርበኞች ናቸው ማለት ይቻላል::

በአጠቃላይ ግን የአርበኝነት ትግሉ የኢጣሊያን ፋሽስቶች በአዲስ አበባ፣ በጅማ፣ በደብረ ማርቆስና በጎንደር ከተሞች ብቻ ገድቦ እንደ ጉንዳን ጉያቸው ስር እየገባ ያዘልላቸው የነበረው ትግል የሁሉም አርበኞች የጋራ ክንድ ጥንካሬ ውጤት ነበር:: ከዚህ ባሻገርም የአርበኝነት ትግሉ ውጤታማ እንዲሆን ያገዙት ኤርትራውያን ወንድምና እህቶች ናቸው:: ኢጣሊያውያን ኤርትራን ባላት ስትራቴጂያዊ አቀማመጥ ከኢትዮጵያ ነጥለው ቅኝ ግዛት ባደረጓት ጊዜ የኤርትራ ህዝቦች የከፋ ቀን መደበቂያ ነፃዋ አገር ኢትዮጵያ ነበረች:: በዚህም ምክንያት ኢጣሊያ ኢትዮጵያን ስትወር ኤርትራውያን መሸሸጊያቸውና መመኪያቸው የሆነችው አገር በመደፈሯ እምርረው አዘኑ:: ሐዘናቸውንም በፀረ ፋሽስት ትግሉ ከኢትዮጵያ ጎን በመሰለፍ አረጋገጡ::

ከእነዚህም ትብብሮች ሁለቱ እጅግ የሚያስደንቁ ናቸው:: የኢጣሊያ ፋሽስቶች ከሶማሊያ፣ ከኤርትራ፣ ከሊቢያ ቅኝ ግዛቶቻቸው የመለመሏቸውን ወታደሮች በኢትዮጵያ ውስጥ በተደረጉ ጦርነቶች አሰልፈዋል:: በተለይም ከኤርትራ ያመጧቸውን የሰራዊት አባላት የሚያሰልፉት ከፊት ነበር:: ምንአልባት ለዚያ ምክንያቱ የኢትዮጵያና የኤርትራ ህዝቦች አንድ ህዝብ ስለነበሩ የአንዱን የጦር ስልት ሌላው ያውቀዋል በሚል ግምት ይሆናል፤ አልያም ደግሞ «እሾህን በሾህ» ብለውም ይሆናል::

አንጀሎ ደልቦካ በጽሑፉ እንደመሰከረው ግን በውጊያ ጥበብ ኤርትራውያንና ኢትዮጵያውያን ከኢጣሊያውያን ልቀው ተገኝተዋል:: የኢትዮጵያ አርበኞች የኤርትራ ተዋጊዎች ከኢጣሊያ ሰራዊት ፊት እንደሚሰለፉ ያውቃሉ:: ስለዚህ በሁለቱ ወንድማማቾች መካከል ያለው ፍጅት በምርጥ ዘዴ መገታት ነበረበት:: ለዚህ ደግሞ ኤርትራውያኑና ኢትዮጵያውያኑ በስውር በመገናኘት ውሉ በቀላሉ የማይገኝ መላ ፈጠሩ::

ያም መላ ይህ ነበር፤ ኤርትራውያን ባሩድ ያለውን ጥይታቸውን ለአርበኞች ይሰጡና ባሩድ የሌለውን ጥይት እየተኮሱ ያንጣጣሉ:: የኢትዮጵያ አርበኞች ደግሞ ከፊት ለፊት እንደ እንቦሳ እየዘለሉ የሚዋጉትን ኤርትራውያን ትተው የኢጣሊያ ፋሽስቶችን እያለሙ ይመታሉ:: የኢጣሊያ ወራሪ ጦር መሪዎች በውጊያ ወቅት ብዙ የኢጣሊያ ወታደሮች የማለቃቸውን ምስጢር ለማወቅ መሞከራቸው አልቀረም:: ለዚያም 'ተገኘ' የተባለው ምክንያት የኢጣሊያ ወታደሮችና ባንዳዎች የሚለብሱት ዩኒፎርም መለያየት ነው ብለው በማመን የሁለቱም አንድ አይነት ዩኒፎርም እንዲሆን ተደረገ:: ያ መላ በተወሰነ መልኩ ቢሰራም ዘላቂ መፍትሄ መሆን ግን አልቻለም::

ሁለተኛው ትብብር ደግሞ ከዚህ የላቀ ነው:: ኤርትራውያን የኢጣሊያ ፋሽስቶችን ዘዴና ተንኮል ከኢትዮጵያውያኑ በበለጠ ያውቁታል:: ለዚያ እውቀታቸው ደግሞ ዋናው ምክንያት ኤርትራውያኑ የኢጣሊያ ፋሽስቶች ቅኝ ተገዢዎች ሆነው መቆየታቸው ነው:: ኢጣሊያ የኢትዮጵያ አርበኞች ትግል ላይ ቀዝቃዛ ውሃ በመቸለስ እሳቱ እንዲጠፋ ከእነ ራስ ኃይሉ ተክለሃይማኖት ጋር ሽንጎ እየተቀመጠች በምክር ላይ ታች ትላለች::

ይህን የተረዱት ኢትዮጵያውያንና ኤርትራውያን ደግሞ የአርበኞች ትግል ፋሽስቶች በሚቸልሱት ውሃ እንዳይጠፋና ይበልጥ እንዲቀጣጠል በበኩላቸው ሽንጎ እየተቀመጡ ይመክራሉ:: የውስጥ አርበኞች በሚያደርሷቸው የጣሊያኖች ስትራቴጅም ይወያያሉ:: በየካቲት ወር 1929 ዓ.ም. ኤርትራውያንና ኢትዮጵያውያን ዘንድ አንድ መልዕክት መጣ:: መልዕክቱ አዲስ አበባ ውስጥ በፋሽስቶች የተቀነባበረ በዓል እንደሚኖርና ግራዝያኒ ንግግር እንደሚያደርግ ተደረሰበት:: ኤርትራውያኑና ኢትዮጵያውያን አርበኞች በጉዳዩ በጥልቀት መከሩ:: ቦምብ እንዲወረወር ወሰኑ:: ቀደም ብሎ በሌላ ምእራፍ እንደተገለጸው ቦምቡ ተወረወረ:: የበርካታ ንፁሐን ደምም ፈሰሰ:: ያ አጋጣሚም የኢጣሊያን ፕሮፓጋንዳ ቀን በቀን እስኪታክተው እየተጋተ ወራሪውን «ልጥ ነው፥ እባብ?» እያለ ግራ

ለተጋባው ህዝብ እውነቱን የሚያረጋግጥ ሆነና የፀረ ፋሽስት ትግሉ እንደ እቶን እሳት ተንቀለቀለ::

መቶ አለቃ ሙላት ገብሩ «ብዙው ኢትዮጵያዊ ከኢጣሊያ ፋሽስት ወረራ በፊት 'ነፃነት ማለት ምን ማለት ነው?' ቢባል ነፃነቱን አጥቶ ስለማያውቅ አጥጋቢ መልስ አልነበረውም:: ነፃነት በቃላት የሚተረጎም አይመስለኝም:: ያልተራበ ረሃብን አያውቅም፤ እንደዚሁም ደግሞ ስለ ነፃነቱ ያልተሰደደ፣ ያልተገፈፈ፣ ያልተሰቀለ፣ ስለ ነፃነቱ ያልሞተ፣ በዱር በገደል አጥንቱን ያልከሰከሰ ስለ ነፃነት ቢያወሩለት የሚገባው አይመስለኝም:: ሰው ነፃነቱን ለማወቅ መፈተን አለበት፤የተወለድክበት መሬት፣ ያደግህበት መንደር፣ የረገጥከው አፈር የአንተ አይደለም ብለው ሊያስተባብሉህ ሲሞክሩ... ሙከራቸው ተሳክቶላቸው ስታይ፤

ሰው ባገሩ፣ ሰው በወንዙ፤
ቢበላ ሳር፣ ቢበላ መቅመቆ፤
ይከበር የለም ወይ ሰውነቱ ታውቆ::

ብለህ ለነፃነትህ ትነሳለህ ...» በማለት የነፃነትን ትርጉምና ጣዕም በመግለጽ ጽፈዋል::

እርግጥ ነው በወራሪዎች የተደፈረች አገር ኢትዮጵያ ብቻ አይደለችም:: የወራሪዎች ጎረቤቶችም ወራሪዎቻቸው ነፃነታቸውን ነጥቀዋቸዋል:: እነ ፈረንሳይም ነፃነታቸው በጀርመን ወረራ ተደፍሯል፤ የፈረንሳይን መወረር ለመቀልበስ ጀኔራል ደጎል የወሰደው እርምጃ ብሔራዊ የአርበኝነት ትግልን በአዋጅ መጀመር ነው:: ኢትዮጵያ ውስጥ ግን የአርበኝነት ትግሉ የተጀመረው ፈረንሳይ አገር እንደተደረገው በአዋጅ ሳይሆን በሥነልቦናዊ ውሳኔና የመንፈስ ኩራትን ለማረጋገጥ በፈለጉ ኢትዮጵያውያን በጎፈቃድ ነው:: ይሁን እንጂ የአርበኝነት ትግሉ ዓለማቀፋዊ ባህሪ የነበረውና ከፈረንሳይ በአራት አመታት፣ ከዩጎዝላቪያ ደግሞ በአምስት ዓመታት ቀድሞ የተጀመረ ነው::

* * *

«... ሰው መሆንህን ስታጣ፣ የረገጥኸው አፈር 'የአንተ አይደለም...' ሲሉህ፡ ያኔ ነው ነፃነት ምን ማለት እንደሆነ የሚገባህ!» የሚለው አባባል እውነት ሆኖ የኢትዮጵያ አርበኞች ብሔራዊ ትግል በግብታዊነት ተጀመረ:: ብርድና ቁሩን፣ ፀሐይና ንዳዱን፣ ርሃብና ጥሙን፣ በሽታና ብቸኝነቱን ...

በጥንካሬ ተቋቁመው «ራስህን አጥፋ እንጂ እጅ አትስጥ» በሚል ውሳኔ የተዋደቁት ኢትዮጵያውያን ተግባር ምስጢሩ ሲፈተሽ «ማንነትንና ኢትዮጵያዊነትን» ብቻ ላለማጣት የተደረገ መስዋዕትነት ነው።

ስለዚህ ለኢትዮጵያውያን ኢትዮጵያዊነት ውስጣዊ ማንነት እንጂ ከማንም ያገኙትና የኮረጁት እውቀት አልነበረም። የጥንካሬያቸው መሰረት ያ ተፈጥሮአዊ፣ ግብታዊና ግልጽ የሆነው ነፃ ማንነት ነው። እንደ ጃገማ ያሉ አርበኞችን ለከፍተኛ ክብር ያበቃቸውም ይኸው ይዘውት የተገኙት ውስጣዊ ጥንካሬና «ኢትዮጵያዊ እኮ ነኝ!» በሚለው አነጋገር የሚገለጸው የእኔነትና የእኛነት ድምር ውጤት መሆኑ የማያጠራጥር እውነታ ነው። በዚች በእኛዋ ምድር ላይ ይህ የነፃነት ቋንቋ የሚገባቸውና ከኢትዮጵያ ጎን መቆም የሚችሉ ጥንታዊ አገሮች ደግሞ ጥቂቶች ብቻ ነበሩ።

፳

ምሽግ ሰበራ

ጃገማ ከፈጸማቸው አኩሪ ገድሎች ውስጥ የማዕዘን ድንጋይ የሆነውና የአመራር ብቃቱን ያሳየበት፣ የማስተባበር ችሎታውን ያረጋገጠበት፣ የተዋጣለት አዋጊ መሆኑንም ያስመሰከረበት የኢጣሊያ ጦር ይመካበት የነበረውን የአዲስ ዓለም ምሽግ ደርምሶ ለመግባት የተጠቀመበት ስልት ነው።

ጃገማ ደጃዝማች ገረሱን በመርዳት ሲያጠቃቸው የ··ጣውን የኢጣሊያ ወራሪ ድል ካደረገ በኋላ አስቸኳይ መልዕክት ከአዲስ ዓለም መጣለት። «ጃገማ! ያን የተመካከርንበትን ጉዳይ ጨርሻለሁና ነገ ዛሬ ሳትል ሰራዊትህን ይዘህ በረህ ድረስ ...» ይላል፤ የውስጥ አርበኛዋ የወ/ሮ ሸዋረገድ ገድሌ መልዕክት። ወ/ሮ ሸዋረገድ ገድሌ የአዲስ ዓለም ምሽግ ተሰብሮ በወገን ጦር እንዲዘረፍ በቅድሚያ የመከሩት የኢጣሊያ ጦር የመኖሪያ ካምፕ አለቃ ከነበሩት ከቀኛዝማች አብርሃም፣ በኋላ የመቶ አለቃ ከሆኑት ከአቶ ሃይሉ፣ ከአድምቄ በሻህ፣ ከመንግሥቱ ወ/አማኑኤል እና ከስዩም ወ/አማኑኤል ጋር ነው። ጃገማና ደጃዝማች ገረሱ የሸዋረገድን መልዕክት ሲሰሙ መለያየታቸው ስለሆነ አዘኑ። ልበ-ሙሉው አንበሳ ጃገማ ከገረሱ ጋር መቆየት ቢፈልግም ትግሉን ለማጠንከር የሚፈልገውን መሳሪያ መዝረፍ፣ የኢጣሊያን አከርካሪም በመስበር ጋጁ ላይ ባለው የኢጣሊያ ምሽግ ላይ የበላይ መሆን አለበት። በዚያ ላይ ስንት ስመ-ጥር አርበኞች ባሉባት አገር አዛውንቷ የውስጥ አርበኛ ሸዋረገድ ገድሌ ያን የመሰለ ጠንካራ ዘመቻ ለእሱ ስለሰጡት በደስታ ልቡ ዘለለች። ስለዚህ ጃገማ፥ ዘውዴ ጥላሁንን፣ ሻለቃ ጠንቁሳን፣ ሻምበል ጊዲንና በእነርሱ አመራር ስር ያሉትን ሰብስቦ በአዲስ ዓለም ምሽግ ሰበራ ላይ በጥልቀት እንዲወያዩ አደረገ። በመጨረሻም ምሽግ ሰበራውን ለመፈፀም ወሰኑና ጃገማ አባ ዳማ አርበኞቹን እየመራ ወደ አዲስ ዓለም በፍጥነት ገሰገሰ።

ለዚህም ምሽግ ሰበራ ጃገማ ኬሎ የጦር አዝማች ሆነ። ኮሎኔል በለው ወ/ጻዲቅ፣ ሌ/ኮሎኔል ተስፋዬ ግዛው፣ ልጅ ኃ/ማርያም ወ/ጻዲቅ፣ ልጅ እስፋ ዘርጋው፣ ሻምበል ሹምዬ ደቦጭ፣ ልጅ ተገኝ እሸቴ፣ ልጅ ድጌ ሚጣ፣ ሻለቃ ኃ/ጊዮርጊስ ጥላሁን፣ ዓለሙ መኮንን፣ አድማሱ መኮንን፣ ሻለቃ ከበደ

ተሰማ፣ ልጅ አበጋዝ ለማ ከነጓደኞቹ በጃገማ የቀኝ እንደራሴ በዘውዴ ጥላሁን ትዕዛዝ እንዲንቀሳቀሱ ሆነ።

በግራ እንደራሴው በሻለቃ ጠንቋሳ ኬሉ በኩል ደግሞ ሻምበል ጊዲ ኬሉ፣ ሻምበል ተጆ ወላኔ፣ ሌ/ኮሎኔል ሙሊሳ ሰሪ፣ ቀኝ አዝማች ተሰማ ካሳ፣ አቶ ሙሊሳ ቀርጩ፣ አቶ መንግሥቱ ወ/አማኑኤል፣ ሻለቃ የሻነህ ወርቅነህ፣ ልጅ አበበ ተሰማ፣ አቶ ብሪ መርጋ፣ አቶ ሚደቅሳ ክልል፣ አቶ በከልቻ ኢጉ፣ አቶ ጉተማ ገመቹ፣ አቶ ታደሰ ጋሻው ከነወንድሞቹ፣ አቶ ከበደ ይመር፣ አቶ ወርቅነህ መሸሻ፣ አቶ ያዳ ደራ በምሽግ ሰበራው ላይ እንዲካፈሉና ከላይ ስማቸው ከተዘረዘረው አርበኞች ሌላ ሶስት መቶ ጀሌ (መሳሪያ የሌለው) እንዲዘጋጅ፣ ምሽጉ ከተሰበረ በኋላም መሳሪያ የሚዘርፍ የሰው ኃይል በተጨማሪ እንዲዘጋጅ ተወሰነ።

የአዲስ ዓለም ምሽግ ሰበራ ከመፈፀሙ በፊትም ዘውዴ ጥላሁን፣ ኮሎኔል በለው ወ/ፃድቅ፣ ሌ/ኮሎኔል ተስፋዬ ግዛው፣ ልጅ ኃይለማርያም ወ/ፃዲቅ፣ ሻምበል ስዩም ደቦጭና ልጅ ተገኘ እሸቴ ከሌሎች ባልደረቦቻቸው ጋር አዲስ ዓለም ሄደው ልጅ ዓለማየሁ ከተባለው ሰው ቤት ለሶስት ቀን በመቀመጥ ጥንቃቄ ባለው ስልት ስለላ እንዲያደርጉ፣ መውጫ መግቢያውን እንዲያጠኑና እንዲያስጠኑ፣ የኢጣሊያን የጥበቃ ማማ እንዲለዩና ምሽጉንና ወደ ምሽጉ የሚያደርሱ መንገዶችን እንዲያጣሩ ህዳር 23 ቀን 1933 ዓ.ም ተልከው በርጋ ወንዝ ላይ መንግሥቱና ስዩም ከተባሉ የውስጥ አርበኞች ጋር ተገናኙ ... ከመካከላቸውም አንድ አርበኛ ጎፈሬውን ተላጭቶ፣ የቀን ሰራተኛ በመምሰል በታላቅ ጥንቃቄ ወደ ኢጣሊያ ምሽግ እንዲገባ ተደረገ።

በማግስቱ ጠዋት አርበኞች ካደሩበት ወጥተው ጫካ ውስጥ እንዲደበቁ ታዘዙ። ባጋጣሚ ግን አንድ የአካባቢው ፏሪ ሳያዩት መሐላቸው ገባ። አርበኞቹ ዐይናቸው ፈጠጠ። እሱም ዐይኑ ፈጠጠ። የውስጥ አርበኞች መንግሥቱና ስዩም አዲስ ዓለም ተወልደው ያደጉ ስለነበሩ አርበኞች የሚወስኑት በጠፋባቸው ወቅት ቀረብ ብለው፤ «እኛ ነን ዝም በል» አሉት። አፋፍ ላይ የነበረው የጣሊያኖች ጠባቂ የሰዎች ድምፅ የሰማ ስለመሰለው ጓደኛውን «አንተ! ምንድነው? ከማን ጋር ነው የምታወራው?» ብሎ ጠየቀው። ሰውየው ምን ይል ይሆን ተብሎ ተፈርቶ ሁሉም ዐይን ዐይኑን ሲያየውና እንደ ገመሬ ዝንጀሮ ላዩ ላይ ሊከመሩበት አርበኞች ሲዘጋጁ «አይ! ዝንጀሮ ነው፤ አታስብ» አለ - በአልታሰበ መላ። ያን ጊዜ ሁሉም በጭንቀት የተወጠረ አካሉን እያላላ ትንፋሹን በእፎይታ አምቦለቦለው። አርበኞቹን ቤቱ ያሳደረው ዓለማየሁ በጫካ ተሰግስገው ለአደፈጡት አርበኞች ከሶስት ኩንታል ያላነሰ ቆሎ በማዘጋጀት ቀኑን ሙሉ ሲያስቆላና እያመላለሰ አርበኞቹን ሲመግብ ዋለ።

ጨለምለም ሲል የጠላት ካምፕ አለቃ ሆነው የሚሰሩት ቀኝ አዝማች አብርሃ ከእነ ዘውዴ ጥላሁን ጋር ተገናኝተው የኢጣሊያን ካምፕ የጥበቃ አይነት፣ የዘቦችን አቋቋም፣ የመሳሪያ ግምጃ ቤቱን፣ የመሳሪያና ጥይቱን ግምጃ ቤት አቀማመጥ ... በማብራራት አርበኞች እንዲረዱት ገለፃ አደረጉ፤ የጥቃት ፕላንም ተዘጋጀ። ቀደም ሲል ለስለላ አዲስ ዓለም የተላኩት አርበኞች በበኩላቸው ደግሞ አዲስ ዓለም የሚኖሩትን ጣሊያኖች በዝርዝር አቀረቡ። ፅዮን ማርያም ቤተክርስቲያን ቅጥር ግቢ ውስጥ የሚኖሩ ሃያ ባለስልጣኖችና ሃምሳ ወታደሮች እንዳሉ፤ በመኖሪያው ካምፕ ሶስት የኢጣሊያ አዛዦች እንደሚገኙ፤ ከአዲስ አበባ ወደ አምቦ በሚወስደው አውራ መንገድ ኬላው አጠገብ ባለው ምሽግ ቁጥራቸው ያልታወቀ ወታደሮች ከእነ አዛዦቻቸው እንደሚኖሩ አሳወቁ።

ጃገማና አማካሪዎቹ የጠላትን ይዞታ፣ የጥበቃውን ዓይነት፣ የሰው ኃይሉንና ሌሎች ጠቃሚ መረጃዎችን በአስተማማኝ ከሰበሰቡ በኋላ የመጨረሻ የማጥቃት ስልት ለማውጣት የራሳቸውን ጦር ብዛት፣ በእጃቸው ያለውን መሳሪያም ቆጠሩት። በአርበኞች እጅ ሁለት ድግን መትረየስ፣ ሰማንያ ሶስት ጠመንጃ፣ ሃያ የእጅ ቦንብ መኖሩን አረጋገጡ። መሳሪያ የሚዘርፉ ከሶስት መቶ በላይ ጀሌዎችም ተዘጋጁ። የሚያስደንቀው ታዲያ እኒያ ስልጡን ነን ባይ የኢጣሊያ መኮንኖች ይህ ሁሉ ዝግጅትና ምክር አፍንጫቸው ስር ሲደረግ አንድም የደረሱበት ፍንጭ አልነበረም።

ከዚህ በኋላ ጃገማ የጥቃቱን አሰላለፍ የሚያሳየውን ዝርዝር መመሪያ ለተከታዮቹ ማስረዳት ጀመረ። መንግሥቱ ወ/አማኑኤል፣ ስዩም ወ/አማኑኤልና ሙሊሳ ቁርጩ ከአስራ አምስት ጠመንጃ ጋር ወደ ፅዮን ማርያም ቤተ ክርስቲያን የሚወስደውን መንገድ በመዝጋት ከአዲስ አበባ መጥቶ ከኬላው ወደ አምቦ በሚወስደው መንገድ የሰፈረው የጠላት ጦር ከምሽግ ወጥቶ ወደ ጦር ግምጃ ቤቱ እንዳይገባ በተኩስ እንዲያቆሙት ተመደቡ። ምሽግ ውስጥ የነበረው የጠላት ተዋጊ ሃይል ምንም እንኳን ቁጥሩ ባይታወቅም እንደ ልቡ ተንደርድሮ የመሳሪያ ግምጃ ቤቱ ሲዘረፍ ለእገዛ መድረስ ከቻለ አርበኞች ፈተና እንደሚገጥማቸው አውቀዋል። ጃገማና ረዳቶቹም ይህን በመረዳታቸው የመጀመሪያው የተጠናከረ ምደባ በምሽጉ መውጫ መግቢያ ላይ ተደረገ።

ቀጥሎ በሌ/ኮሎኔል ሙሊሳ ሰሪ የሚመሩ አምስት ባለ ጠመንጃዎች ከጽዮን ማርያም ቤተክርስቲያን ፊት ለፊት በስተምስራቅ ከባድ መሳሪያ ወደ አለበት አቅጣጫ ተመደቡ። ከመኖሪያው በላይ በኩል ያለውንና ወደ ፅዮን

ማርያም ቤተ ክርስቲያን የሚያስገባውን መንገድ እንዲጠባበቁና እንዲዘጉ ደግሞ ሻምበል ተጆ አሳኒና ዓለሙ መኮንን አስር ባለጠመንጃዎችን በመያዝ ከኮሎኔል ሙሊሳ ጎን ለጎን ሆነው እንዲጠባበቁ ተመደቡ፡፡ ሻለቃ ኃ/ጊዮርጊስ ጥላሁን አስራ አምስት ባለ ጠመንጃዎችን ይዞ ኃ/ጊዮርጊስ የሚባለውን የኢጣሊያ ጦር ሹምባሽ ቤቱ ድረስ ሄዶ እንዲከብና ከጦር ግምጃ ቤቱ ውስጥ ተኩስ ሲከፈት «ጃገማ ወደ እኛ ና ብሎሃል» ብሎ እንዲጠራው፤ አልመጣም ብሎ ከተቃወመ ግን ባለበት እንዲደመስሰው ተመደበ፡፡ የመቶ አለቃ ሃይሉ ደግሞ ተኩሱ ሲጀመር በመኖሪያ ካምፑ ውስጥ የሚገኙትን ሶስቱን አለቆች በቀጥታ ገብቶ እንዲገድል፤ ቀጥሎም እስረኞችን እንዲለቅ፤ እስረኛ የነበሩት ከአርበኞች ጋር በመሆን መሳሪያ በመዝረፍ እንዲተባበሩና የአርበኛውን ሃይል እንዲያጠናክሩ ታዘዘ፡፡

ከሶስት መቶ ሃምሳ በላይ የሆኑት ጀሌዎችም ሶስት ጠመንጃ ተመድቦላቸው ከግንቡ ስር በተጠንቀቅ እንዲቆዩና ጡሩንባ ሲነፋ በቀጥታ ወደ መሳሪያ ግምጃ ቤቱ በመሄድ መሳሪያ እንዲዘርፉ ታዘዘ፡፡

የጽዮን ማርያም ቤተክርስቲያን እየፈረሰ ሽቦ በሚደረግበት በሰሜን ምዕራብ አቅጣጫ ባለው ጠንካራ ምሽግ በኩል ደግሞ በጃገማና በዘውዴ የሚመሩ ሰላሳ አምስት ባለ ጠመንጃዎችና ሁለት ድግን መትረየስ የያዙ ከፊት ለፊት ባለው በር በመግባት የጠላት ጦር ጠባቂዎችን እንዲደመስሱ ተመደቡ፡፡ በኢትዮጵያ የአርበኝነት ታሪክ ምንጊዜም ከባዱን ግንባርና ጠንካራውን ውጊያ የሚጋፈጡ መሪዎች በመሆናቸው ጀግናው ጃገማና አጋሩ ዘውዴ ክባዱን ተልዕኮ ለራሳቸው ወሰዱ፡፡

እሰላለፉ ከላይ በተዘረዘረው መልክ ከተሰናዳ በኋላ ግንኙነቱ በተላላኪና በይለፍ ቃል እንዲሆን ተወሰነ፡፡ ጃገማና ዘውዴ የሚያዙትን ምድብ የሚመራው ፀጉሩን ተላጭቶና የጉልበት ሰራተኛ በመምሰል ከቀኝ አዝማች አብርሃም መሸሻ ጋር ገብቶ መውጫ መግቢያውን፤ የጣሊያኖችን መኖሪያ ሰልሎ የተመለሰው አድምቄ በሻህ ነበር፡፡ ሁሉ ነገር ሲጠናቀቅ አርበኞቹ በየምድብ አለቃቸው መሪነት ወደየምድብ ቦታቸው እንዲንቀሳቀሱ ጀግናው ጃገማ አዘዘ፡፡ ከቀኑ አስራ አንድ ሰዓት ከሩብ ላይ አርበኞች ከበርጋ ወንዝ ተንቃነቁ፡፡ ሚካኤል ቤተክርስቲያን ሲደርሱ ለጃገማ የእሱን የአመራር ችሎታና ቆራጥነት የሚፈታተን መልዕክት ተነገረው፡፡

«ከአዲስ አበባ ወደ አምቦ በሚሄደው መንገድ ስድስት መቶ ወታደሮች ያሉት የኢጣሊያ ጦር መጥቶ ካርቢኔሪ ካምፕ አጠገብ ሰፍሯል፡፡ በነበረው ጦር ላይ የዚህ ጦር መጨመር የምሽግ ሰበራውንና የመሳሪያ

ዘረፋውን እቅድ አደጋ ላይ ስለሚጥለው ጦሩ አካባቢውን ለቆ እስኪሄድ ለመጠበቅ የዛሬውን ዘመቻ እቅድ ለሌላ ቀን ብናስተላልፈው ምን ይመስልሃል?» የሚል አዲስ አስተያየት ቀረበለት፡፡

«እዚህ ደርሰን፤ የውስጥ አርበኞችን እንመጣለን ብለን፤ ሁሉም በቆራጥነት ለመፋለም ተዘጋጅቶ ወደ ኋላ መመለስ ብሎ ነገር ጭራሽ የማይታሰብ ነው፡፡ ይህን ለእኔ የነገራችሁኝን ነገር ደግሞ ለማንም እንዳትነግሩ፤ እኔ ሰምቻለሁ፤ ወሬውም እኔ ዘንድ ደርሶ ቆሟል» አለ÷ ጃገማ-ኮስተር ብሎ፡፡ ተላላኪው እንደገባው ለመግለጽ እጅ ነሳ፡፡ «እኔ እንደሰማሁት ለሌላ ትንፍሽ እንዳትሉ» ብሎ በድጋሚ አዘዘ÷ ጃገማ አባ ዳማ፡፡

ከምሽቱ አንድ ሰዓት ተኩል ላይ ወደ ምሽጉ ቀረቡ፡፡

የዕለቷ ጀምበር ጠልቃለች፤ አካባቢው በጨለማ ተውጧል፡፡ ውጭ ማደር የለመደው አርበኛ ግን ሰማዩ ላይ ሆጨጭ ብለው የሚብለጨለጩትን ከዋክብት እንደ ልቡ ያያል፡፡ በእቅዱ መሠረት እነ ጃገማ ቀስ ብለው እየተሳቡ እጥር ስር ተጠጉ፡፡ አድምቄና መሸሻ እየመሩ ዘብ ወደቆመው ፈረንጅ አጠገብ ሲደርሱ እነ ጃገማ በሶምሶማ ተጠጓቸው፡፡ ዘቡ ሁለት ጊዜ «ማነህ?» አለ በራሱ ቋንቋ፡፡ ማንነታቸውን ያላወቃቸው ሰዎች ዱካ እየቀረበ እየቀረበ ሄዶ አጠገቡ መድረሱን በኮቴያቸው ሲያውቅ እየተርበደበደ መትረየሱን ትቶ ሲፈረጥጥ የምትንፈራገጥ ነፍሱን ሳያተርፍ ወርቅነህ መሸሻ ከኋላው የመጀመሪያዋን ጥይት ተኩሶ መትቶ ጣለው፡፡

ተኩስ ሲከፈት የበጋው መብረቆች በየተመደቡበት ኃላፊነታቸውን ለመወጣት ይራወጡ ጀመር፡፡ እነ ጃገማ በቀጥታ መብራት አብርተው ራት ወደሚበሉት ጣሊያኖች ሄደው በተኩስ አጣድፈው ገደሏቸው፡፡ በምግብ አዳራሹ ውስጥ ወደ መጋዘኑ ሲሮጡ ከነበሩት ሃያ የኢጣሊያ ባለሥልጣኖች መትረፍ የቻሉት ሶስት ወይንም አራት ነበሩ፡፡ እነዚህም ወደ ፎቅ ወጥተው ቦምብ ቢወረውሩም ጃገማና ዘውዴ እንደ ጉሬዛ ተንጨዋለው ወጥተው አፋቸውን አዘጓቸው፡፡

እነዚህን ከደመሰሱ በኋላ ጃጌ ጃገማና ጓደኞቹ ሃምሳ ጣሊያኖች እሉበት ወደተባለው ከመሄዳቸው በፊት በስህተት ጡሩንባ ተነፋ፡፡ የጥሩንባው ድምፅ 'የድል መግለጫ ነው' ተብሎ የተነገረውና ግንቡ ስር ተኮልኩሎ ይጠባበቅ የነበረው ጀሌ የጡሩንባውን ድምፅ ሲሰማ «ሆ!» ብሎ እየዘለለ ወደ መጋዘኑ ሲሮጥ በዚያ አጋጣሚ ሃምሳ ጣሊያኖች መሳሪያቸውን ለመውሰድ ወደ መሳሪያ ግምጃ ቤቱ እየሮጡ ሲመጡ መሳሪያ ለመዝረፍ ከተጠጉት

ጀሌዎች ጋር በመቀላቀላቸው አብዛኛዎቹ ጣሊያኖች የተገደሉት በዱላ ነው። በዚያ ድቅድቅ ጨለማ ፈረንጅና አበሻው የሚለየው በቋንቋና በአለባበስ ብቻ ሆነ።

... ሁሉም ከፊት ለፊቱ የሚጋረጠውን የጠላት ጦር ሃይል እየበታተነ ግቡ ወደ ነበረው መጋዘን ተንደረደረ፤ በእቅዱ መሰረትም መጋዘኑ ተከፍቶ ዝርፊያ ተጀመረ። በግምት እስከ ሁለት ሰዓት ተኩል እንደቆዩ መውጣት እንዲጀመር ጃገማ ትዕዛዝ አስተላለፈ። በእቅዱ መሠረት እግረ መንገዳቸውን ምሽጉ አጠገብ የሠፈሩት አስራ አምስቱ አርበኞች በፈፀሙት ያላባራ የማደናገሪያ ተኩስ ምክንያት በኬላው ያሉት አዛዦች ከምሽጋቸው እንዳይንቀሳቀሱና ጥርስ የሌለው አንበሳ ሆነው እንዲቆዩ በማድረግ በወኔና ብልጠት የታገዙት አርበኞች ትልቁን ዳቦ ሲጥ አድርገው ድላቸውን ካለ ችግር አጣጣሙ።

እስረኞችን ለማስፈታት በመሪነት የተመደበው መቶ አለቃ ሃይሉ በበኩሉ ከጃገማ በተሰጠው መመሪያ መሠረት ተኩሱ እንደተከፈተ ኢጣሊያውያን አዛዦችን ገድሉ፣ መሳሪያቸውን ካስገፈፈ በኋላ በተለያየ ሰበብ በወራሪዎቹ የኢጣሊያ አዛዦች ወደ እስር የተወረወሩት ሰማንያ እስረኞች ያሉበትን በር አስከፈተው። ወደ እስረኞቹ በመቅረብም መቶ አለቃ ሃይሉ «በጃገማ ኬሎ የሚመራው የአርበኞች ጦር የኢጣሊያን የጥበቃ አከርካሪ እንካከቶ፣ የመሣሪያ ክምችቱን መጋዘን ሰባብሮ የዘመናዊ ትጥቅ ባለቤት ሆኗል። በዚህች ወሳኝ ወቅትም እናንተ የጠላት ግፍ ገፈታ ቀማሾች የሆናችሁ ሁሉ አርበኞችን ተቀላቅላችሁ የተዘረፈውን መሳሪያ እንደ አቅማችሁ በመሸከም ለእናት አገራችን በጋራ እንድንዋደቅ ጥሪ ተደርጎላችኋል» አላቸው። እስረኞቹ ሰሚ እስኪጠፋ ድረስ ተንጫጩ። በዚህ መሃል መቶ አለቃ ሃይሉ አርበኞች ከአዲስ ዓለም ለመውጣት እንዲንቀሳቀሱ ትዕዛዝ መስጠቱና እሱም በፍጥነት እስር ቤቱን ለቆ እንዲንቀሳቀስ መታዘዙ ተነገረው።

«... አንጼ እንደማመጥ? እንደማየው አንድ ውሳኔ ላይ የደረሳችሁ አይመስለኝም፤ እባካችሁ ሃሳባችሁን ግለፁልኝ፤ ጊዜ የለም» አለ፥ መቶ አለቃ ሃይሉ።

«እንደ በግ ታጉሮ በጠላት መጠበቅና ክቡር ህይወትን ማጣት ዘግንኖን ወደ እግዚአብሔር አልቅሰናል፤ ይኸው አሁን ያ ፀሎታችን በአርበኞቻችን ጀግንነት መልስ አግኝቷል። ስለዚህ ከእንግዲህ እንደ በግ

ታጉረን ሳይሆን እንደ አንበሳ እያገሳን ጠላታችንን እየተዋጋን ከወንድሞ ቻችን ጋር መስዋዕት ለመሆን ወስነናል» አሉ፥ አንድ በእድሜ ጠና ያሉ እስረኛ።

« 'ወንድሞቻችን' ያሉትን ግልፅ ያርጉት» አለ፥ አንድ ሌላ እስረኛ።

«አርበኞችን ማለቴ ነዋ! ወንድም፣ ወገን በጭንቅ ሰዓት የሚደርስ አይደል!»

«በሉ! የእሱ ውሳኔ ውሳኔያችሁ የሆነ ተለዩ» ሲል መቶ አለቃ ሃይሉ፥ አርባ ሰዎች ብድግ ብለው ተለዩ።

«እናንተስ?» አለ ሃይሉ።

«አገሪቱን የያዘው ጣሊያን ነው። አሁን ብናመልጥም መልሰን መያዛችን አይቀርም። ስለዚህ እሱ እርነት ይስጠን እንጂ ከዚህ ወጥተን ዳግመኛ አንንገላታም» አሉ።

«ይህ የናንተ ውሳኔ ነው። ጣሊያን የምትመኙትን አርነት የሚሰጣችሁ ከሆነ ጥሩ» አለና ሃይሉ ፈቃደኞችን አስከትሎ ከግቢው ወጣ። ከጥቂት ደቂቃዎች በኋላ ጃገማ አባ ዳማና አርበኞቹ ጥርግርግ ብለው ለቀው ሲወጡ አዲስ ዓለምን ከሰለቀጣት ጨለማ በተጨማሪ እንደ ሞት የከበደ ፀጥታ ዋጣት።

* * *

በነጋታው ከአርበኞች ጥይት ያመለጡ ጥቂት እድለኛ አዛዦችና ከኬላው አጠገብ የሰፈረው የኢጣሊያ ወራሪ ጦር አዛዦች በፅዮን ማርያም ግቢ የተገኘውን የሶስት መቶ ጀሌዎች ዱላ አስብስበው ከመሩት። ዱላ ይዘው ሄደው እያንዳንዳቸው ከአምስት እስከ ሰባት ጠመንጃዎችን ዘርፈው የሄዱትን ጀሌዎች በንዴት እያሰቡ «እንዴት በዱላ ምሽጋችን ይሰበራል?» በሚል ዘቦቻቸውን በንቀት ሲያበሻቅጡ፤ በሌላ ወገን ደግሞ ከደሙ ንፁህ የሆኑትን ካህናትና ዲያቆናት እየመረጡ ሲያስገድሉ ዋሉ ... የግፍ እርምጃውን በመቀጠልም የአዲስ ዓለም ምሽግ ሲሰበር አዲስ አበባ ሄዶ የነበረውንና እራሳቸው የሾሙትን የወንበር ዳኞች መሪ ገደሉ። ከዚህም ባሻገር «አገሩ የጣሊያን ነው፤ የት እንደርሳለን?» ብለው እስር ቤት የቀሩትን አርባ እስረኞች፤ «ጀግኖቹ ሲያመልጡ እናንተ ምን ልታደርጉ እዚህ ቀራችሁ» ብለው በመትረየስ ረሸኗቸው።

በአዲስ ዓለም ምሽግ ሰበራ ዘመቻ ከአርበኞቹ ወገን ልጅ ኃይለ ማርያም ወ/ፃድቅ እስከ ኤጀርሳ ለፎ ድረስ እነ ጃገማን ከሸኘ በኋላ የኢጣሊያ ምሽግ ሽቦ ይዞ ያስቀረውን ጓደኛውን ለማስለቀቅ እንደተመለሰ ጣሊያኖች አግኝተውት እሱና ጓደኛው ከመገደላቸው ውጭ ከአርበኞች ውስጥ ሌላ የሞተ የለም።

ከጠላት ወገን ግን ሰባ ሁለት የአዲስ ዓለም ምሽግ አዛዥ ኢጣሊያውያንና ጠባቂዎቻቸው፣ በእንግድነት ምሽጉ ውስጥ የነበሩ አንድ ኮሎኔልና ስድስት ጠባቂዎቹ ... በምሽግ ሰበራው የተገደሉ ሲሆን ቆስለው በኋላ የሞቱትና ሬሳቸው ያልተገኘው ቁጥራቸው አልታወቀም። እንደ አካባቢ ሰዎች የዐይን ምስክርነት ግን በአዲስ ዓለም ምሽግ ውስጥ ይርመሰመሱ ከነበሩት ጣሊያኖች ውስጥ መትረፍና ማምለጥ የቻሉት ሰባት ብቻ ናቸው።

ይህ ጥበብ የተላበሰ፣ የአመራር ብቃት የታየበት፣ በተፈለገበት ሰዓት ተጀምሮ በታሰበው ወቅት የተጠናቀቀ ምሽግ ሰበራ አብቅቶ አርበኞች በድል ወደመጡበት ተመለሱ። በጉዞ ወቅት አምስትና ከዚያም በላይ ጠመንጃ ተሸክመው ሲጓዙ ቁስለኞችን መሸከም ግድ በመሆኑ የአርበኞቹ መሪ ጀግናው ጃገማ ሳይቀር የሚሸከሙትን አርበኞች ጠመንጃ ተቀብሎ ከራሱ ጠመንጃዎች ጋር በመሸከም ይረዳ ነበር።

በውድቅት ሌሊት ከአዲስ ዓለም በመነሳት ሜጫ ወደሚገኘው ጀምጀም ለመድረስ ሲኳትን ያደረው አርበኛ ሊነጋጋ ሲል ያሰበው ቦታ ደረሰ። የተዘረፈውም መሳሪያ ዋርካ ዛፍ ስር ተከመረና ትንሽ ረፍት ሆነ። ከዚያ እያንዳንዱ ጀሌ ከዘረፋቸው ጠመንጃዎች ውስጥ ሶስቱን ጠመንጃዎች ለራሱ እንዲወስድና አንዱን ጠመንጃ ሸጦ ጥይት እንዲገዛ፤ ወደፊት ለግዳጅ ሲጠራ ደግሞ አንድ ሌላ ሰው በመጨመር ሁለት ራስ ሆኖ እንዲመጣ በመስማማት የኋላ ደጀን አዘጋጀ። ጀግናው ጃገማ የእለቱን ብቻ ሳይሆን የአመቱን ጥቅሙን ያስጠበቀ ውሳኔ አስተላልፎ በማዘጋጀት ልምድና ችሎታ የነበራቸውንና ከእስር የተፈቱትን ከአርበኞቹ ጋር በመቀላቀል ወደ ጉድባው ተመለሰ።

ከጥቂት ቀናት በኋላ አንድ አርበኛ አስራ ሁለት አጭር መውዜር ጠመንጃ ከአዲስ ዓለም ተሸክሞ ጀምጀም ድረስ መጥቶ ለጃገማ አስረከበ። ያ አርበኛ ለአንድ ወር ደም እያስቀመጠው ታመመ። ጃገማም አንድም ጠመንጃ ሳይቀንስ ተሸክሞ ያመጣውን መሳሪያ መረቀለት። ያ አርበኛ በሰጠው ምስክርነት ታዲያ አርበኞች በመጡበት መንገድ ሲመጣ አልፎ አልፎ የወዳደቀ ጠመንጃ ማየቱንና የኢጣሊያ ጦር በዚያ እየተመራ ጃገማን

እንዳይከታተል እየሰወረ እንደመጣ አስረዳ። ይህን ሁሉ ለምን እንዳደረገ ጃገማ ሲጠይቀው - «በአርበኞች ድርጊት ረካሁ፤ በወንድሞቼ ኮራሁባችሁ ... እኔ ብቻ ሳልሆን ሁሉም ረካ! ኮራ! የእኔ ልዩነት እገዛ ማድረግ መፈለጌ ላይ ነው። ስለዚህ መሳሪያዎቹን እየተሸከምኩ ቀን ተደብቄ እየዋልሁ፤ ማታ ማታ ስጓዝ ደግሞ ስለ ጃገማና አርበኞች እያሰብሁ ስለምጓዝ በክብደት ብዛት የሚንቀጠቀጠውን ወገቤን ህመም አልሰማውም ነበር» አለው።

ከአዲስ ዓለም ምሽግ ሰበራ በኋላ የአርበኞች የጠመንጃ ብዛት ሶስት ሺህ ደረሰ። የውስጥ አርበኛዋ የሸዋረገድ ገድሌ ዕቅድ ሰምሮ፣ ቤትና ቀያቸውን ለቀው ድንጋይ ትራስ አድርገው በዱር በገደሉ ከጠላት ጋር የሚዋደቁት አርበኞች በዚያ እገዛ ሞራላቸው ጠንክሮ፣ ክንዳቸው ፈርጥሞ የጠላትን ንቀት አሽቀንጥረው ጥለው ወደ አሸናፊነት የሚወስዳቸውን እቀበት ለመውጣት ጉዞ ጀመሩ ... ለጠላት ጦርም የማይጨበጡ ረመጥ እሳት ሆኑበት።